

ХЕРОДОТ

ИСТОРИЧЕСКИ
НОВЕЛИ

ХЕРОДОТ ИСТОРИЧЕСКИ НОВЕЛИ

Превод: Доротей Гетов

chitanka.info

ПЕТЪР ДИМИТРОВ

НОВЕЛИТЕ НА ХЕРОДОТ КАТО ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ

Читателят сигурно знае, че Херодот е гръцки историк, „баща на историята“, описал в обемисто съчинение, наричано „История“ или „Истории“, гръко-персийските войни. И може би ще се учуди на заглавието на тази книга — „Исторически новели“. Затова се налага да поясним, че книгата е съставена от отделни разкази, характерни откъси от неговите „Истории“, наричани с модерния термин „новели“ заради несъмнените си литературни качества. Противоречивостта, която възниква, се дължи на това, че, от една страна, Херодот е първият гръцки историк, а от друга — първият гръцки прозаик.

В началото на своето развитие историята била като вид текст преди всичко художествена проза. Както показват изследванията, този текст се развил на основата на документална проза по практически съображения в съчетание с устното фолклорно слово. Последното, изглежда, предопределило интереса на публиката, тъй като тъкмо то е действувало на въображението с многостранната си привидноменяща се символика. Ние и досега не знаем дали освен устната, винаги силна, фолклорна традиция и рамкиращата функция на документализма в примерната схема на историческата художествена проза не са присъствали и други елементи. Имаме основание съзнателно да запазим известни съмнения за тази неясна страна от произхода на историческото слово. Думата „история“, която значи „изследване“, „проучване“ или „разказ“, е йонийска (йонийският е един от старогръцките диалекти) и не бихме рискували много, ако отнесем нейното възникване към Мала Азия. Едно влияние от Изток не е изключено и неправдоподобно. Независимо от това първото прозаическо произведение е типично елинско явление. В него определено властва многозначният символ на елинската култура — логосът, т.е. словото.

Всъщност основното се съдържа в противопоставянето поезия — проза, в ритмуваното и неритмуваното слово като формален белег. От възвишената иносказателност на епоса художественото слово в своята противоречивост се преформира във всекидневно слово, където условността на митическите дадености се предава в много по-широки граници. По същество това противоречиво развитие следва пътя на развитие на елинското общество, в него се съдържа демократична тенденция. Стилът е значително олекотен. От езикова гледна точка йонийският диалект на Херодот е доста развита форма в сравнение със старойонийския у Омир. Рядко се срещат неясни поетически изрази и думи, традиционни за епоса.

В действителност още в VII–VI в. пр.н.е. в Йония историографите в рамките на своята „история“ допринасят за рационалния подход към писаното слово, мъчейки се да предадат събитията достоверно. Като социално-културно явление най-характерна черта на ранната йонийска „история“ е документалното начало. Както вече казах, то е практическо достижение. На този вид изкуство, именно документалната проза, са се учили тези, които управлявали държавата и играли ръководна роля в търговските работи. Етапът на развитие на обществото изисквал в новата сфера на общувания, породени от колонизацията, елинът да има подробни сведения за новите страни. Същевременно наред с разширената пространствена перспектива възникнала и естествена нужда да се огледат настрани и назад във времето и да се предадат достоверно тези културни пространства. С това се заела прозата в лицето на отделни описвачи, за които художественото пресъздаване е единен модел за обясняване.

Изглежда приемливо определянето на Херодотовото съчинение като „историческа художествена проза“. В него можем да съчетаем рационалната научна йонийска историографска традиция и словото на устния разказ, новелистката структура като определен нов художественост. Пък и наистина, след логографските произведения, Херодот е нов етап и се явява първи представител на жанра, който определихме. Че неговата проза съдържа и някои от чертите на риторичното слово, е обстоятелство, в което трябва да видим опора за успеха и славата на „Историите“. Не напразно такъв оратор като Цицерон четири века по-късно го цени високо и го нарича „баща на

историята“. За това говори и престоят на Херодот в Атина 15 г., където чел части от своя труд и даже спечелил награда.

И още нещо, което по същество говори в полза на тезата за художественост повече, отколкото за научност — от наивните в научната си достоверност исторически, митологически, географски, етнографски, натурфилософски повествования на логографите Херодот се отличава само по обхвата на изложеното, където с организацията на историите, с подреждането на логосите нахвърля цели повествователни линии с обединяващи разказвателно-морализаторски функции, сами по себе си представляващи художествено обобщение.

Утвърждаването на новия жанр художествена проза на Херодот по израза на един учен е практически началото на елинската историография, така както началото на елинската поезия се отваря с Омир. Като имаме предвид, че Херодот е живял между 484 и 425 г. пр.н.е., това е станало в първата половина на V в. пр.н.е. При положение, че Херодотовият опус е първото художествено-прозаическо произведение, нека се опитаме да разгледаме художествената структура на „Историите“.

Литературните достойнства са плод на характерното заплитане на сюжетите във формата на новелата. Разбира се, тук става дума за условна употреба на термина „новела“. В античния смисъл съдържанието на новелата е това на приказката, на сагата, легендата, анекдота или, казано по-късо, това на фолклорния разказ. А тези устни разкази са характерни с пряка реч, с импулсивност в действията на героите, което е добре известен способ за характеризиране на персонажите, за избягване на всякаква абстрактна тема, едно особено качество, показващо, че новият жанр развива в друго русло, различно от това на натурфилософската проза и на софистиката. Може би липсата на умозрително обхващане на видяното и преживяното от Херодот е специфичен подход към действителността. Във всеки случай нито Тукидид, нито Ксенофонт, творейки историческа проза, пишат в традицията на Херодот. Дарбата му на разказвач се съзира и в други характерни точки на повествованието, като например нагледността, където той се грижи не толкова да представи логиката на събитието, колкото се стреми да направи читателя съпричастен във величавостта и бъдещите искрено учудване и възхищение дела както

на елини, тъй и на варвари. Всичко това подтиква да погледнем на Херодот като на човек, който не напразно е изгубил десет години от живота си, пътувайки по суша и море към Скития, Персия или Египет. Действително паралелността между пътешествията и начина на излагане е поразителна. Читателят може картинно да си представи декора на събитията, действащите лица. Последователността в маршрута на пътешествията служи за разполагане и на материала в „Историите“.

Любов към контрастите, отделяне на главния персонаж, а често пъти и на второто по значение в разказа действащо лице, център на тежестта в края или близо до края на разказа, понякога втори акцент в началото, обилие от разказани сънища, чудеса, предзнаменования, смислова (но не и хронологическа) последователност на събитията, подробни описания. Това са другите черти от пластичната техника на Херодот. Едно странично обстоятелство от неговата пътешественическа епопея ни дава възможност да направим интересни паралели с начина на действие на един съвременен писател. Знае се, че Херодот не е владеел чужди езици, но, въпреки тази пречка, с настойчивост и любознателност е изследвал чуждите страни. Разбира се, известно е и това, че е ходил само в страни, в които вече са се били заселили елини. Измежду тези негови сънародници, уседнали в съответните земи, е подбирал и преводачите си.

От друга страна, новелите му не са нещо еднородно, непознаващо противоречия. Самата новелна форма като отделен логос е била използвана по различен начин. Смята се също, че организирането на новелата е станало тъй, че да се получи форма, в която да се съсредоточат различни борещи се помежду си мирогледни позиции. Така новелите за влиянието на съдбата и божествената предопределеност се противопоставят на новелите за героя, преодолял всички трудности, надвил всички врагове благодарение само на собствения си ум и ловкост. В новелите на Херодот се забелязва присъствието и на жанра, наричан в древността „милетски разказ“.

В този смисъл има нужда да ограничим в известни граница представата ни за новелата, да видим в какво отношение се намира тя спрямо устния разказ, логоса, и дали динамиката на драматичното и повествование се вмества в целостта на историческото съчинение. Затова на първо място ще видим отлика в дължината.

Както се убеждаваме от самите „Истории“, съществуват големи повествователни откъси, обединени тематично по географски принцип. Като лидийски логос, египетски логос, персийски логос и дори асирийски логос. При такова първоначално композиционно обединяване изпъква желанието на Херодот да оформи сюжетно, да типизира и систематизира етнокултурния материал, който е събрал. Формално делението е било по новели, т.е. на отделни чудни поучителни разкази, с характерни персонажи. Очевидно съществува някаква съзнателна предпоставка, та Херодот да иска да прекрои оригиналната структура на устния разказ и да различи нови композиционни обединения вътре в него — именно новелите. Това внасяне на яснота и достоверност, на непосредственост и безпристрастност, въпреки симпатиите на Херодот към достиженията на източните култури, е типично елински подход. От една страна, при сравняването с могъщите източни държави по-добре изпъква елинското, от друга — необединените гръцки държавици-полиси получават възможност да черпят примери за патриотизъм и политическа ориентация. И друго съображение — според законите на фолклорното пресъздаване и обобщаване поука, заключението или крайният ефект почти никога не е нарочно изказан, а само загатнат със специфичните за народното творчество средства. Това е една затворена система, където не отделното, а цялото е имало решаващо въздействие.

Следователно новелата на Херодот е кондензирана форма с ясно изразено морализаторско намерение, действащо в определен миогледен кръг. Сърцевината на този кръг е противопоставянето елинско с неелинско виждане. В известен смисъл така може да отговори и на въпроса за съзнателната предпоставка за новата позиция. Още повече, че налице е и друго обстоятелство: до Херодот никой не е описал в литературно прозаическо произведение събитията от миналото. Разбира се, ние не забравяме епоса и Омир. Но това е в друго време, в друга мисловна организация, за други политически цели. В V в. по времето на Перикъл прозаичното слово добива художествена, литературна стойност. То е продължителят на епоса. Един твърде удобен начин да се изразят многостранните отношения по различни действително политически въпроси, по един всекидневен, журналистически начин с основната структурна форма на Херодот — новелата.

В художествената структура на Херодотовия труд един немаловажен въпрос е техниката на осъществяването на композицията. Смята се, че над композицията или „мотивацията“ на „Историите“ Херодот не е работил по предварително обмислен план. Повествованието се оформяло постепенно. По-голямата част от учените смятат, че той е обработвал големи откъси, логоси, както посочихме — оформени по географски принцип, и по такъв начин е давал окончателна редакция на произведението си. Те виждат аргумент за тази теза в неколkokратните позовавания и препратки на Херодот към съответни логоси в труда ой. Но се възприема и положението Херодот да е написал произведението си по памет. Вероятно, пребивавайки в различни страни, в различни места, Херодот си е водил бележки, които по-късно е обработвал, използвайки литературни и документални данни, устни разкази. Изглежда, че обработката на лотосите не е била прибързана, но въпреки това е ставала на етапи, като към основния логос са прибавяни и някои малки истории и повествователните връзки загубват част от логическата си последователност.

Липсата на логическа връзка, това, че се нарушава представата за непременната последователност на действия и събития, е неправилност, която сигурно в очите на Херодот е била нещо правдоподобно. Логиката на мисленето на елинския писател от V в. пр.н.е. има други по-важни ориентири от обществено обусловената връзка между събитията. В композицията за Херодот е важно да изложи задълбочеността на своите проучвания, които са представлявали целта на живота му. Важно е било да покаже и сложността на отношенията, ония безбройни пречки, които човешката орис не може в края на краищата да преодолее успешно, ако божеството е недоволено. Един типично Омиров възглед. От друга страна, не всичко в писателската сръчност и обиграност на Херодот е вървяло гладко. Свързването на толкова много факти е изисквало определена форма за точни съдържателни цели. Вече разгледахме формата. Новелата е всъщност Херодотово изобретение и следователно майсторството в изпълването с художествени мотивации на тази предварителна композиция или, другояче казано, мотивирането на конструкцията далеч не е свършено.

Затова, може би, някои изследователи на „Историите“ гледат на новелата от различни гледни точки, при различни мащаби. Тяхното желание, мотивирано от систематичното разглеждане на „Историите“, ги води към разграничаване на персонални истории за един или друг крупен образ като Крез или Кир. Те извършват такова деление главно в границите на модерните единици за разделяне на текста на Херодот — по книги, и следователно, мислимо е, че продължават тексткритичната традиция на александрийските филолози (III–I в. пр.н.е.), които са отделили с присъщия си вкус към симетрии девет къса в труда на писателя. Това са деветте книги, на които и досега се разделя текстът. Всяка книга е наречена по името на една от деветте музи. Тъй се вижда, че и това е малко насилено и че действително персоналните „големи новели“ са нещо по-точно. Тук се налага да кажем, че освен на книги античното деление върви в низходящ ред и на глави. Приблизително една книга съответства на сегашната глава, а главата на сегашния пасаж (по-голям или по-малък). Така че ако вземем първа книга, ще различим две части: първата от 6-а до 94-та глава, втората от 94-та глава до края на първа книга. Първата част е посветена на историята на Крез. Тя започва с думите: „Крез първи измежду варварите... пороби някои гръцки племена“ (йонийците, еолийците и дорийците от Азия, които заставил да му плащат данък, а някои направил свои приятели например лакедемонците). А в гл. 91 в края на „Историята на Крез“ четем: „Та тъй стояла работата с властването на Крез и с първото заробване на Йония.“ Както се убеждаваме от примера, такова виждане е целенасочено. Оказва се, че може да се прозре в намерението на Херодот да представя отделните фази на главното събитие от своя труд — гръко-персийските войни. И така, „Историята на Крез“ е първата фаза от конфликта. Но би могло да възникне и друго мнение. Отделните новели у Херодот като правило започват с представяне на главния персонаж. Затова тук говорим за „Историята на Крез“ — в самото начало на гл. 6 четем: „Крез бил по род лидиец, син на Алиат, господар на племената, които живеели отсам река Халис.“ По-нататък следва новелата за спирането на властта от Гигес, където се стига до пророчеството, че след свалянето от власт на Хераклидите щяло да има отмъщение в четвъртото поколение на Гигес (гл. 8–13). Глави 28–33 разказват за благополучието на Крез и напразната му увереност, че и в бъдеще ще бъде така, за което му

говори Солон. Глави 13–45 съставят един малък разказ за смъртта на Атис, първо предупреждение от съдбата. Катастрофата се подготвя внимателно излаганите новели. Подтикван от амбицията си и подчинявайки се същевременно на внушенията на заблужденията на собствената си предпазливост, Крез решава да предприеме военни действия да заграби властта на Кир. Не без значение са и предсказанията Солон, в които, заслепен, вижда по-скоро собствените си въжделения. Санданис го предупреждава (гл. 4–56, 69–71), но река Халис е премината. Военните действия са с променлив успех (гл. 75–77), после столицата Сарди пада (гл. 76–81, 84). Крез е покачен на кладата (гл. 85–87), където по един свръхчуден начин бива спасен от Аполон.

Драматичността има своята логика въпреки някои залитания. Все пак добре се наблюдава как Херодот подготвя повествованието с един малък „увод“ и веднага в гл. 14–22 представя устния фолклорен разказ. Оттам всичко е в негови ръце. „Историята на Крез“ е трябвало да бъде интересна за слушателите (тогава все още не е съществувал масовият навик човек да си чете сам в къщи). Следователно писателят е трябвало да знае как да изтегли художествените линии на повествованието. На първо място това са чудесните превратности на съдбата, където Крез е като филмов герой в главна роля. Богатството му, щедростта му, внезапната промяна в съдбата му, неговото високомерие и накрая искреното му разкажание са модел, интересен преди всичко с щастливия си завършек. Ето как Крез добива известност сред елините, става „симпатичен“. Оказва се, че е цар на народ, доста близък по обичаи до елинския (това, разбира се, не е вярно, но тъкмо тук е силата на художественото пресъздаване и обаяние), че е благосклонен към елините, че почита елинските божества и дава скъпи жертвени дарове в големите елински светилища, че в края на краищата (тук е идеологическата кулминация) попада под властта на общия враг — Кир (Персия). В Делфи, Тива, в Ефес се показват неговите щедри дарения, разказват за допитванията му до оракулите. В Спарта с гордост и благодарност припомнят за огромното количество злато за статуята на Аполон в планината Торнакс и за любезното му предложение за съюз. Атина се забавлява с историята с Алкмеон, комуто Крез подарил богатство.

Подобно явление наблюдаваме и във втора книга, където в началото се казва: „След смъртта на Кир Камбис се възкачи на престола.“ Пак срещаме крупен герой — Камбис, с огромен апетит за власт. Книгата пак се разделя на две части. Първата от гл. 2-ра до гл. 92-ра — за географските забележителности и нравите в Египет, втората от гл. 99-а до края на книгата е посветена на историята на Египет. Тук Херодот е в стихията на описанието, на разнообразието, създали му име на описвач на „шареното многообразие“. Оттук и словото му е наречено „шарено слово“ (на гръцки „пойкилос логос“). Последователността е спазена. Събитията сякаш следват безпрепятствено едно след друго. В гл. 99-а Херодот ни ориентира за намеренията си: „Досега това, за което разправях, беше видяното от мен, разсъжденията ми за него, сведенията, които съм събрал. Отсега нататък ще говоря за разказите на египтяните, тъй както съм ги чул от тях.“ Така е и с всички останали книги.

И тъй, бихме могли да твърдим, че композицията и съдържанието се смесват в едно. Или по-късо, че читателят има работа с непрекъснати „мотивации“ на този или онзи случай, на това или онова дело. Както видяхме, Херодот е натрупвал обилна документация за тази цел. Но все пак какво ръководи тази документирана мотивираност? Коя е главната движеща сила? Ако изброим досега посочените основни фактори за конструирането и нарастването на повествованието, ще се види, че две са крупните формално-съдържателни линии — традицията на народното творчество и подвижността на елинското съзнание. Що се отнася до автора, опитахме се да представим сумарно неговото художено присъствие. Но за по-пълното разбиране на текста трябва да допълним казаното за липсата на умозрителност, след като Херодот е от Мала Азия — люлката на елинската философия и през всички епохи средище на високи културни интереси.

Можем да си послужим с няколко факта, илюстриращи това положение. Първият факт е твърде знаменателен. Става дума за отличните връзки на Херодот с прорицалището на Аполон в Делфи. Той е бил много добре запознат с дейността му и, както казва един учен, „бил е свой човек“ там. А по онова време Делфи е бил най-мощният културен елински институт. Следователно може да се предположи, че Херодот в начинанието си следва линия, която е била

утвърдена в Делфи. Известно е, че делфийските текстове са оказали влияние на неговата проза. Например при разсъждението за благополучието и щастието в новелата за Крез и Солон — едно от малкото места в „Историите“, издаващи следи от софистика. Или други делфийски представи, използвани в неговите оси. Или мотивът за завистта на боговете, за умопомрачението, пращано от някоя демонична сила, с което идва неизбежното нещастие (на гр. „ате“). Всички тези неща и особено демоничните мотиви като че ли ни говорят за една изкуствена наивност в миросгледа на Херодот. Многообразието на света, чудните дела на хората, типизирането на човешките съдби, елинското национално самочувствие, което триумфира над удивителната култура на персите — това е предният план на Херодотовото произведение. И тъй, пред нас е текстът на „Историческите новели“. Както се опитахме да докажем, това е един художествен текст — най-вече със своята особена новелна форма. В известен смисъл подборът от „Историите“ цели да изтъкне тъкмо литературната страна от съчинението на „бащата на историята“. Така читателят лесно ще се приобщи към първото елинско прозаическо творение и обилието от разнообразни сведения на цялото произведение няма да тегне над съзнанието му. Новелите, възприемани ту като куриозни къси разкази, ту като притчи за велики мъже, от чиито съдби често пъти са зависели цели държави, ту като примери за човешката глупост и мъдрост, сигурно ще заинтригуват читателя, карайки го да надникне в едно отдавна отминало време.

ЛИДИЙСКИ НОВЕЛИ

ТЩЕСЛАВИЕТО НА КАНДАВЪЛ

През VII–VI век пр.н.е. експанзията на либийското царство в Западна Мала Азия довежда до първия исторически сблъсък между елини и народ от Изтока. За първи път елинските градове по малоазийското крайбрежие губят своята независимост, когато на лидийския престол застава цар Крез от рода на Мермнадите. Херодот разказва как век и половина преди това родът на Крез отнел царската власт от дотогавашния род на Хераклидите.^[1]

Имало в Сарди един цар на име Кандавъл, потомък на Алкей, сина на Херакъл. Същият този Кандавъл се влюбил в собствената си жена и — нали бил влюбен — помислил, че има най-хубавата жена на света. Така са помислил, а в свитата си имал човек, който особено му допадал — Гигес, сина на Даскил. На този Гигес Кандавъл доверявал най-важните свои дела, а взел и красотата на жена си премного да хвали. Не минало много време и Кандавъл, комуто била отредена зла участ, казал на Гигес: „Останах с впечатление, че не ми вярваш, когато заговоря за красотата на жена си, затуй — нали ушите на хората са по-недоверчиви от очите им — направи тъй, че да я видиш гола.“ Ахнал Гигес и рекъл: „Господарю, какво недостойно нещо предлагаш, като ме караш да видя господарката гола! Със снемането на хитона жената снема и свяна си. А хората открай време са установили кое е хубаво и кое — не, и ние трябва да се учим от тях. «Всеки да гледа своето си» — туй е стара мъдрост. Аз вярвам, че царицата е най-хубавата от всички жени, и те моля, не искай нередни неща от мен.“

Тъй говорел, противейки се, Гигес — било го страх да не му се случи впоследствие нещо лошо. Царят отвърнал с думите: „Имай кураж и не се бой нито от мен, нито от жена ми, защото ти предлагам такова нещо не за да те поставя пред изпитание. А от нея пакост няма да стане — ще наредя всичко добре и тя няма да усети, че си я видял гола. Ще те поставя зад откренатата врата на стаята, в която спим. След като вляза аз, жена ми също ще се прибере да си легне. Близо до вратата на спалнята има стол. Тя ще свали дрехите си една по една, ще

ги сложи на него и ще ти даде сгода да я разгледаш на пълно спокойствие. Щом пристъпи от стола към леглото и ти останеш зад гърба ѝ, оттук нататък да внимаваш да не те забележи като излизаш през вратите,“

Като нямало как да се измъкне, Гигес приел и когато дошло време за лягане, Кандавъл го въвел в стаята. Малко след това се прибрала и царицата. Гигес я видял как влиза, съблича дрехите си и пристъпва към ложето, подир което той тихомълком зад гърба ѝ се измъкнал от стаята. Ала жената го зърнала, докато излизал, досетила се, че стореното е от мъжа ѝ, но нито викнала от срам, нито се издала, че е усетила, понеже намислила да отмъсти на мъжа си. А за лидийците, както и за почти всички варвари^[2], е голямо безчестие дори мъж да бъде видян гол. И тъй, царицата никак не се издала тогава и запазила спокойствие. А на сутринта, след като поставила нащрек своите най-верни слуги, тя повикала Гигес. Без ни най-малко да подозира, че царицата знае за станалото той отишъл, когато го поканили — приучен бил от по-рано, викнела ли го тя, да дохожда. Но като се явил тоя път при нея, царицата казала: „Давам ти да избереш по желание един от двата пътя пред теб: или убий Кандавъл — тогава аз и лидийското царство ще станем твои, или самият ти, задето се подчиняваш безпрекословно на Кандавъл, ще трябва да умреш незабавно, та да не можеш занаяпред да гледаш онова, което не ти се полага. Във всеки случай или той трябва да загине, задето те е подучил, или ти, задето ме видя гола и престъпи обичая.“ Гигес останал известно време стъписан от казаното, после замолил царицата да не го принуждава насила към такъв избор. Не успял обаче да я разубеди и като видял, че наистина е изправен Пред неизбежността или да погуби господаря си, или сам да загине, той предпочел да запази своя живот. Сетне се обърнал към царицата с думите: „Щом ме заставяш пряко волята ми да убия господаря, нека видим тогава по кой начин да го нападнем.“ Тя рекла в отговор: „Ще пристъпим от същото място, гдето ме показа той гола, и ще го убием, докато спи,“

Та наговорили се те и когато нощта настъпила, Гигес последвал царицата в спалнята. Там тя му дала една кама и го скрила зад оная врата. Подир това, щом Кандавъл се унесъл в сън, Гигес се промъкнал незабелязано и го убил — така жената и царството станали негови.^[3]

[1] Съчинението на Херодот заема около хиляда страници в стандартните модерни издания. Състои се от девет книги, подразделени на параграфи. Мястото на представените в настоящия сборник откъси от „Историите“ на Херодот е указано в съдържанието с колонката римски и арабски цифри в скоби. Понеже нерядко се налагаше драстичен подбор, пред откъсите, нямащи нужната завършеност и пълнозвучие, е дадена в преразказ, напечатан с курсив, историческата рамка от Херодотовото повествование, от която са извлечени преведените откъси. Заглавията на отделните новели и рубрики също са от съставителя. ↑

[2] „Варвари“ по това време означава не-елини и не е обидно прозвище. ↑

[3] Около 660 г.пр.н.е. ↑

ЧУДНО ИЗБАВЛЕНИЕ

Гръцките градове по малоазийското крайбрежие падат един след друг под властта на Лидия. Идва ред и на Милет, който едва на дванадесетата година успява да се отърве от обсада с помощта на коринтския тиран Периандър.

На времето си Арион от Метимна никому не отстъпвал в пеенето и свиренето на китара и, доколкото ни е известно, бил първият човек, който съчинил, дал име и изпълнил дитирамб^[1] в Коринт. Разказват, че този Арион прекарал по-голямата част от живота си в двора на тирана Периандър^[2], когато го обзело желание да отплува за Италия и Сицилия. След като напечелил там много пари, пожелал да се върне в Коринт. И понеже не разчитал на никого друго, освен на коринтяните, наел кораб с коринтски екипаж и потеглил от Тарент. Ала моряците се наговорили, щом стигнат в открито море, да го хвърлят от кораба и да му вземат парите. Арион разбрал и като им дал парите, взел да ги моли да не отнемат живота му. Така и не могъл обаче да ги склони и моряците го заставили да избира: ако искал гробът му да е на сушата, да умре от собствената си ръка, иначе тозчас да скочи в морето. Доведен до безизходица, Арион им се примолвил, щом такава е волята им, да го пуснат да застане в тържествено облекло на мостика и да попее, като обещава след пеенето да сложи край на живота си. Доволни от случая да чуят най-добрия певец на света, моряците се дръпнали от кърмата към средата на кораба. Тогава, като облякъл празнични дрехи, Арион взел китарата и застанал на мостика, сетне запял с висок глас химн към Аполон и след края на песента се хвърлил с дрехите в морето^[3]. Моряците отплували към Коринт. А за Арион разказват как един делфин го поел на гърба си и го пренесъл до Тайнар. Със слизането си на брега Арион се запътил към Коринт, пристигнал там и описал своето прежеждие. Периандър, обаче, от подозрителност го турил под стража и никъде не го пускал, като зорко следял за идването на моряците. Когато най-сетне пристигнали, Периандър ги повикал, разпитал ги знаят ли нещо за Арион и докато те разправяли, че бил жив и здрав в Италия и че го били оставили в

Тарент, където работите му вървели добре, Арион се показал пред тях — същият онзи Арион, който скочил от кораба! Хванати в лъжа, смаяните моряци не могли вече да отрекат вината си. А в Тайнар и до ден днешен има неголяма бронзова статуя, дар от Арион, изобразяваща човек, яхнал делфин.

---

[1] Арион е китаред — професионален певец, който си аккомпанира на китара (лира); дитирамбът е хорова песен в чест на Дионис, от него вероятно води началото си трагедията. ↑

[2] Тираните били еднолични узурпатори на властта в много гръцки полиси през VII–VI в. пр.н.е., а също и покровители на изкуствата. ↑

[3] Изпълнението на химна било свещенодействие, чрез което се търсела избавителната намеса на божеството. ↑

ЗА ЩАСТИЕТО

След като почти всички народи отсам река Халис били покорени от Крез и присъединени към лидийското царство, в цъфтящата и богата столица и запристигали — един за едно, друг за друго — всички мъдреци на Елада, които живеели по това време. Сред тях бил и атинянинът Солон, който, след като се явил по поръка на атиняните закони, заминал в странство за десет години. Той отплавал под предлог, че иска да попътува, а в действителност — за да не го принудят да отмени някои от законите, които въвел. Атиняните сами не можели да сторят това, понеже били здраво обвързани с клетва да съблюдават в продължение на десет години всички създадени от Солон закони.

Тъкмо по тия съображения, пък и за да види света, Солон потеглил за странство, посетил в Египет фараона Амасис, а също и цар Крез в Сарди^[1]. С пристигането си в двореца бил на гостен от Крез. Подир това, на третия или на четвъртия ден, по нареждане на царя слугите развели Солон из съкровищниците и му показали цялото им богатство и великолепие. След като Солон видял и, доколкото било възможно, разгледал всичко, Крез му задал следния въпрос: „Атинянино, у нас много се говори за теб, за твоята мъдрост и странствания, за това, как от любов към знания и за да видиш света, си обходил много земи. Дойде ми на ум да те питам, срещнал ли си до тоя момент най-щастливия човек на земята?“ Царят попитал това, понеже се считал за най-щастлив, а Солон отвърнал без ни най-малко ласкателство, казвайки истината: „Атинянина Телос, царю.“ Крез останал изненадан от чутото и заинтригувано попитал: „По какво точно съдиш, че Телос е най-щастливият?“ Другият рекъл: „Първо по това, че отечеството му се радвало на благоденствие, че Телос имал хубави и добри синове, че доживял да види как им се раждат и израстват децата. А после, след като животът му преминал в благоденствие, според нашите разбирания, краят му дошъл най-славно: в едно сражение между атиняните и техните съседи при

Елевзина той се притекъл в помощ на съотечествениците си, обърнал неприятеля в бягство и най-храбро загинал.

Отдавайки му голяма почит, атиняните го погребали на държавни разноски на мястото, където паднал.“

Като изредил многото благополучия на Телос, Солон предизвикал с това Крез и той, мислейки, че непр-еменно ще заеме поне второто място, попитал кого Солон смята за втори след Телос. „Клеобис и Битон“ — отвърнал Солон. „Те били от аргоски род и животът им дал достатъчно. При това имали такава телесна сила, че и единият, и другият еднакво печелили награди на състезанията. За тях се разказва още следният случай: веднъж, когато аргосците устройвали празник в чест на Хера, майка им трябвало на всяка цена да бъде откарана с кола до светилището, но техните волове не се прибрали навреме от полето. И тъй като времето не чакало, младежите сами се впрегнали в хомота и подкарали колата, в която качили майка си. Те изминали четиридесет и пет стадия^[2] и се добрали до светилището. След този подвиг пред очите на насъбралия се народ ги застигнала най-прекрасна кончина и с това богът ясно показал, че за човека е по-добре да умре, отколкото да живее. А преди това аргосците, като ги заобиколили, стояли възхитени от силата на момците, а аргоските — от майка им, добила такива синове. И майката, възрадвана от тяхното дело и похвалите, застанала пред статуята на богинята и я замолила да дари Клеобис и Битон, нейните синове, които ѝ отдали голяма почит, с онуй, което е най-добро за човека. След нейната молитва, като принесли жертва и били на жертвеното угощение, младежите легнали в светилището да спят. И повече не станали — там ги заварил последният час. Понеже се показали най-доблестни мъже, аргосците поръчали да им направят статуи, които принесли като дар в Делфи^[3].“

Та на тях двамата Солон отредил второто място по честитост, а Крез рекъл гневно: „Атинянино, ти дотам отхвърли нашето благополучие като едно нищо, че ние останахме по-ниско дори от обикновените хора.“ „Царю — казал Солон, — ти ме питаш за съдбините човешки, а аз зная, че божествата са винаги завистливи и смутителни.^[4] Додето трае животът на човека, той може да види много неща, които не желае — а и много да претърпи. Аз слагам седемдесетте години за предел в живота на хората. Ако няма високосен месец, тези седемдесет години правят двадесет и пет хиляди и двеста

дни. Ако ли пък поискаш всяка втора година се удължи с по месец, та наистина да съвпадат дните, дохождайки в необходимото време, високосните месеци към седемдесетте години стават тридесет пет, а дните от тези месеци — хиляда и петдесет. От всичките тези дни на седемдесетте години — двадесет и пет хиляди двеста и петдесет — нито един не носи преживявания, напълно еднакви с тия от предния ден. Та затова, царю, човекът е нещо съвършено случайно, виждам, че си пребогат и цар на много народи, но на онова, дето ме попита, дали ти си най-щастливият, не мога да отговоря, преди да чуя, че благополучно си завършил живота си. Защото много богатият, ако няма благополучието да живее хубаво до края и животът му да свърши добре, съвсем не е по-щастлив от онзи, който живее ден за ден. Много са нещастните пребогати хора, много са и благополучните, които живеят скромно. Твърде богатият, но нещастен човек превъзхожда само с две неща благополучния, а той — богатия и нещастен — с много. Богатият по-добре може да удовлетворява своите страсти и ако го връхлети голяма беда, да я посрещне. Другият пък го превъзхожда в това: бедата и страстите той не може така добре да посрещне, но от тези неща го предварва благополучието и той е жизнеспособен, няма болест за него, няма злини, той има здрави деца и здраво тяло. А ако отгоре на това и животът му свърши добре, той е човекът, когото търсиш, царю — достойният да се нарече «щастлив». Но трябва да се изчака и преди да умре, да не се нарича «щастлив», а «щастливец». Човек не може да получи всичко вкупом, тъй както никоя земя не ражда толкова, че всичко да ѝ стига — едно има, друго няма. Най-честита е оная земя, която има най-много. Така и отделното човешко същество съвсем не е нещо независимо, понеже едно има, друго няма. Този, който изживее живота си, имайки от всичко по най-много, и чийто живот завърши спокойно, има право, царю, според мене, да се нарече «щастлив». И трябва да се гледа какъв ще излезе крайт на всяко нещо. Защото боговете на мнозина са давали да зърнат щастието и после окончателно са ги съсипвали.“

Тези думи съвсем не се понравили на Крез и той отпратил Солон, без да му обърне повече ни най-малко внимание, като го взел за глупец, който пренебрегвал днешните блага и настоявал да се гледа крайт на всяко нещо.

[1] Солон и Крез са живели по различно време и срещата между тях е въображаема. ↑

[2] Един стадий е равен на около 180 метра. ↑

[3] Делфи — най-големият елински религиозен център, светилище и прорицалище на бог Аполон. Лицата, които идвали да се допитат до оракула, чували отговора на Аполон от устата на неговата жрица Пития. ↑

[4] Преуспяването, което само по себе си не буди завист у божеството, но по правило е съпроводено с престъпна надменност и вършене на безобразия. Божеството не може да търпи това и възмездието се стоварва върху преуспелите и много издигнати хора. В това Херодот вижда причината за превратностите в съдбата на личностите, за които пише, и тази религиозно-нравствена представа за възмездието като основна движеща сила в „Историите“ често пречи на Херодот да разбере действителните причини на събитията. ↑

НАПРАЗНА ПРЕДПАЗЛИВОСТ

Подир заминаването на Солон страшно възмездие, изпратено от бога, връхлетяло Крез — навярно, задето сметнал себе си за най-щастливия човек на земята. Скоро след това му се явило насън видение, което разкривало истината за бедите, очакващи неговия син. Крез имал двама синове, от които единият бил недъгав — глухоням бил, а другият, на име Атис, във всичко бил най-пръв сред връстниците си. Тъкмо за този Атис съновидението сочело на Крез, че ще загине от удар с желязно острие. След като се събудил и дошъл на себе си, ужасен от видяното насън, Крез довел на сина си жена и решил за нищо на света да не го пуска на поход начело на лидийците, макар че преди редовно го пращал. А копията, пиките и цялото въоръжение, което използвали в случай на война, изнесъл от стаите на мъжете и струпал в женското отделение от страх да не би върху сина му да падне някое окачено на стената оръжие.

Докато царят бил улисан с приготовленията по сватбата на сина си, в Сарди дошъл човек, налегнат от зла участ и с нечисти от кръв ръце, фригиец по народност, от царския род. Този човек дошъл в двореца на Крез и поискал очищение по местния обичай. А начинът на очищение у лидийците и у елините е почти един и същ^[1]. Крез му дал очищение и щом извършил обряда, пожелал да научи кой е и откъде идва непознатият. Затова попитал: „Кой си ти, чужденецо, и от коя част на Фригия идеш да дириш при мене убежище? Кого си убил? Мъж ли, жена ли?“ — „Царю — отвърнал фригиецът, — син съм на Гордий, сина на Мидас. Наричат ме Адраст. Понеже убих неволно собствения си брат, аз дойдох тук, прогонен от моя баща и изгубил всичко.“ Крез му рекъл: „Излиза, че си потомък на мои приятели, пък и при приятели си дошъл. Ако останеш тук при нас, никакво лишение няма да сетиш. А понесеш участва си колкото се може по-леко, ще имаш най-голяма полза.“ Така Адраст заживял в двореца на царя.

По същото това време на мизийската планина Олимп се завъдил един глиган, голямо страшилище. Спущал се той от планината и съсипвал имотите на мизийците, които, макар много пъти да излизали

насреща му, не успявали нищо да му сторят, а само си патели от него. Накрая при Крез дошли пратеници на мизийците и рекли: „Царю, голям глиган, ама голямо нещо, се яви по нашите земи и ни съсипва имотите. А да го уловим, колкото и да се стараем, не можем. Затова те молим сега да пратиш сина си с дружина момци и кучета да дойде с нас, та дано успеем да отървем земята от звяра.“ Това поискали те, а Крез, който не забравял предреченото от съня, им отвърнал тъй: „Да не сте споменали повече за моя син! За нищо на света не бих го пушал с вас! Та той отскоро си има жена и засега тая грижа му стига. Но ще ви пратя дружина лидийци и всички мои кучета, като ще заповядам на тези, които дойдат с вас, да покажат най-голямо старание и да ви отърват от звяра.“ Така отговорил царят.

Докато мизийците стояли, доволни от думите му, влязъл синът на Крез, дочул тяхната молба. И понеже Крез отказал да го пусне с тях, момъкът рекъл: „Татко, по-рано за мен бе най-благородно и най-достойно да трупам слава в битки и лов. А сега ти ме държиш настрана и от едното, и от другото, без да си видял в мен нито страхливост, нито друга някоя слабост. С какви очи ще се показвам сега пред хората, като отивам или се връщам от площада? За какъв ще ме вземат гражданите? Ами младата ми невеста? С какъв мъж ще помисли, че е заживяла? Затова или ме пусни да ида на лова, или ми дай да разбере защо е по-добре да остана.“

„Сине — отвърнал Крез, — така постъпвам, не защото съм видял в теб страхливост или друго недостойно нещо, а защото ми се яви насън видение, което предсказва, че животът ти ще бъде кратковременен, тъй като ще загинеш от удар с желязно острие. Та заради това видение избързах аз с женитбата ти и не те пускам на лова, който се готви, като гледам, дано мога някак, поне докато съм жив, да те предвардя от съдбата. Защото си ми единствен; другия, глухонемия, изобщо не го считам за мой син.“

Момъкът рекъл: „Татко, не те виня за туй, дето след този сън бдиш над мене. Но с право мога да кажа, че ти едно не си разбрал от съня или не си му обърнал внимание: твърдиш, че сънят е предсказал как съм щял да умра от желязно острие. А на глигана — къде са му ръцете? Къде е желязното острие, от което се боиш? Да бе предречено, че ще умра от бивен зъб или от друго, което подхожда на тоя звяра,

тогава щеше да имаш право да постъпваш така, а то — от оръжие! Пусни ме да ида с тях. Нали не ни чака битка с хора.“

Крез отвърнал: „Има с какво, сине, да ме убеди твоето тълкуване на съня. Уговори ме ти да променя своето решение. Хайде, пускам те на лова.“

Като казал това, Крез пратил за фригиеца Адраст и когато той се явил, ето какво му рекъл: „Когато дойде, Адрасте, смазан от ужасното деяние, за което не те коря, аз ти дадох очищение, приех те да живееш в дома ми и те оставих да разполагаш с всичко. Затова сега, заради стореното от мене добро, си длъжен и ти с добро да ми отвърнеш. От тебе искам да пазиш моя син, който отива на лов, да не би зли разбойници за беля да се изпречат на пътя ви. Освен това ти също имаш нужда да отидеш там, където може да блеснеш с делата си. Такъв е заветът на дедите ти. Пък и сам имаш достатъчно сили.“

„Да не беше ти, царю — отвърнал Адраст, — нямаше да тръгна на подобно изпитание. Защото на човек като мене, сполетян от толкова злощастие, нито прилича да се събира с връстниците си, на които нищо лошо не се е случило, нито желае това. Другиму бих отказал, но сега, когато ти настояваш и се налага да ти угодя — нали съм длъжен да отвърна с добро, готов съм всичко да сторя. Разчитай, че твоят син, когото ми заръчваш да пазя, ще се завърне невредим, доколкото това зависи от пазача му.“

С такива думи отвърнал той на Крез, а след това потеглили, придружени от дружина момци и кучета. Когато стигнали на планината Олимп, те поели по следите на звяра и щом го съгледали, наобиколили го в кръг и почнали да мятат по него копия. Тогава фригиецът, онзи, комуто дали очищение за убийство, на име Адраст^[2], метнал копието си, но не успял да умери глигана, а улучил Атис. Тъй синът на Крез бил ударен с желязно острие и предреченото в съня се сбъднало.

Един бързоходец тутакси се завтекъл да извести Крез за станалото и като стигнал в Сарди, разказал за боя с глигана и за участието на царския син.

Крез бил съкрушен от смъртта на сина си. Но като по-голям удар понесъл това, че синът му бил убит от човек, комуто сам дал очищение. Съсипан от мъката, породена от нещастията, Крез горестно призовал Зевс Катарсий, покровителя на даващите очищение, за да

види как е пострадал от чужденеца. Призовал и Ефестий — покровителя на домашното огнище, както и Хетерий — покровителя на приятелството. С тези имена той викал един и същ бог — Зевс, когото призовавал е първото, понеже, приемайки в дома си молителя, Крез, без да знае, хранил убиеца на своя син, а с другото, защото, изпращайки като приятел чужденеца да пази Атис, намерил в негово лице най-страшен враг.

Скоро след това се появили лидийците, които носели мъртвото тяло, а подире им идел убиецът. Той застанал пред трупа, протегнал ръце към Крез и се оставил на волята му. Сетне поискал да го убият върху мъртвото тяло, като говорел, че живот за него повече няма — не му стигало предишното нещастие, ами отгоре на това погубил и далия му очищение. На Крез, който изслушал тези думи, му дожаляло за Адраст и въпреки собствената си страшна злочестина, му рекъл: „За мене, страннико, е достатъчно удовлетворение това, че сам се осъждаш на смърт. Не си ти виновникът за моята злочестина, ти само си нанесъл неволно удара. Виновен е някой бог — навярно онзи, който на времето още ми предрече бъдещи беди.“ И Крез погребал сина си както подобавало. А Адраст, синът на Гордий, синът на Мидас, човекът, станал убиец на собствения си брат, убиец и на далия му очищение, щом хората си отишли и наоколо утихнало, се заклал над гроба — било му вече ясно, че измежду хората, които познава, най-тежка е неговата участ. А Крез цели две години живял в голяма скръб по изгубения син.

---

[1] Проливането на кръв, според примитивната представа, причинявало омърсяване, за което очистителният обред изисквал ръцете на убиеца да се напръскат с кръвта на прасе-сукалче. Трябвало да мине време обаче, за да се изтрие окончателно нечистотата. Затова прогонвали убиеца, докато се очисти. ↑

[2] Херодот набляга на значението в старогръцки на името Адраст — „човек, който не може да избегне съдбата си“. ↑

КРЕЗ ПОДЛАГА ОРАКУЛИТЕ НА ИЗПИТАНИЕ

След време господството на мидийския цар Астиаг, сина на Киаксар, било унищожено от персийския цар Кир, син на Камбис, и мощта на персите ставала от ден на ден по-голяма. Това прекратило скръбта на Крез и го накарало да се замисли дали може някак да възпре нарастващото могъщество на персите, преди да е станало твърде голямо. За тази цел Крез незабавно се заел да изпита оракулите на Елада, а също и оракула в Либия, като пратил хора навсякъде: едни потеглили към прорицалището в Делфи, други — към Абе във Фокида, а трети — към Додона. Крез отправил свои хора и в Амфиарей, и в Милетското прорицалище на Бранхидите. Ето това били елинските оракули, до които поискал да се допита той. Към прорицалището в Либия пък проводил други да зададат въпрос на бог Амон. И тъй, Крез разпратил хора до оракулите, за да провери какви ще бъдат техните отговори, та ако се окажело, че дават верни отговори, повторно да прати хора и да се допита дали да потегли на поход срещу персите.

На лидийците, които пратил за изпитание на оракулите, Крез заръчал да броят постоянно дните и на стотния ден подир тръгването им от Сарди да зададат на оракулите въпроса какво прави в момента Алиатовият син, лидийският цар Крез. Пратениците трябвало да запишат и върнат на царя онова, което щял да предрече всеки оракул. Не се знае точно какво предсказали останалите оракули, но щом лидийците отишли да се допитат до бога в Делфи, влезли в светилището и задали заръчания въпрос, пророчицата Пития в мерена реч отговорила следното:

*На пясъчинките ми е известен броят,
аз мога също и морето да разменя,
разбирам глухонемия и чувам дори оня,
от който не излиза звук.*

*До усета ми стига мирис на дебелокожа костенурка,
която ври ведно с месо от агне
във съд отдолу с мед за дъно*

и с мед за похлупак отгоре.

Лидийците записали думите, предречени от Пития, и потеглили обратно към Сарди. Когато запристигали с отговори и изпратените до другите оракули, Крез, разгъвайки един по един свитъците, преглеждал написаното, ала нито едно не спечелило неговото одобрение. Щом обаче чул прорицанието от Делфи, веднага приел и с благоговение признал за единствен делфийския оракул — само Пития познала с какво бил зает той. Защото след заминаването на пратениците до прорицалищата, Крез измислил нещо, което било немислимо да се предугади и познае, и като внимавал да не пропусне определения ден, извършил следното: собственоръчно заклал едно агне и една костенурка, турил ги заедно да врат в меден котел и ги похлупил с меден похлупак.

ДВУСМИСЛЕНИТЕ ПРЕДСКАЗАНИЯ

За да умилостиви и спечели докрай благоволенieto на бог Аполон, Крез праща в Делфи три хиляди животни за жертвопринасяне, както и златни съдове, пурпурни одежди и обшити със злато и сребро дивани за всеизгаряне. Дарява на прорицалището и сто и седемдесет кюлчаeta чисто злато, голяма златна статуя на лъв, една златна и една сребърна делва, побиращи по шестстотин стомни, а също и множество други ценности, сред които били огърлиците на царицата.

На лидийците, които щели да откарат тия дарове до светилището, Крез поръчал да попитат оракула дали може да тръгне на война срещу персите и дали иде трябва да подсили войската си, като се съюзи с друг някой народ. Щом пристигнали в Делфи, изпратените за целта лидийци поднесли даровете и се обърнали към оракула с думите: „Крез, цар на лидийци и други народи, понеже се увери, че този е единственият непогрешим оракул на света, изпраща дарения, достойни за неговите познания, и иска този път да узнае може ли да тръгне на война срещу персите и ще трябва ли да подсили войската си, като се съюзи с друг някой народ.“ Това попитали те и оракулът предрекъл на Крез, че ако потегли на война срещу персите, ще унищожи голяма държава. Препоръчвал му още да разбере кои елини са най-силни и да се съюзи с тях.

Когато получил отговора на оракула, Крез премного се зарадвал на предсказанието и, вече съвсем убеден, че ще унищожи царството на Кир, отново изпратил хора в Делфи и подарил на всички делфийци, за чийто брой се осведомил предварително, по два златни статера. Делфийците пък от своя страна дали за вечни времена на Крез и на лидийците правото с предимство и безплатно да се допитват до оракула, а още и места на предните редове по празненствата, както и правото да стане делфийски гражданин на оня, който пожелае.

Като надарил делфийците, Крез за трети път се допитал до оракула, понеже, след като веднъж се уверил в неговата непогрешимост, искало му се да го използва докрай. Той пожелал да

узнае от оракула дали царската му власт ще бъде дълготрайна. Ето как отговорила Пития:

*Щом в Мидия на царския престол застане муле,
тогава ти, лидиецо с изнежени нозе, не стой,
а побегни назад към родната река —
многочакълестия Хермос,
и да не те е срам страхливец да излезеш!*

От всички предсказания Крез най-много се зарадвал на тези думи, когато стигнали до него — не му се вярвало някога муле вместо човек да стане цар на Мидия и сам той или неговите потомци да слязат един ден от престола.

Като разгълкувал погрешно предсказанието, Крез потеглил на поход срещу персите, надявайки се да разгроми Кир и войската на Персия. Но докато Крез още се готвел за войната, един лидиец, на име Санданис, когото и по-рано признавали за мъдър човек, си спечелил още по-добро име сред лидийците, като дал следния съвет на Крез: „Царю, ти се подготвяш за война срещу люде, на които и шалварите са от кожа, и останалото облекло е от кожа, които ядат не каквото обичат, а каквото имат, понеже земята им е камениста. Освен туй нямат вино, а пият вода и смокини дори нямат, камо ли друго някое благо. Та, ако ти победиш, какво ще вземеш от хора, които нищичко си нямат? Ако ли те победят, помисли от колко неща ще се лишиш!

Защото, веднъж вкусили от нашите блага, те ще държат на тях и няма да ни дадат да си ги върнем. А засега да благодарим на боговете, задето не са подучили персите да тръгнат срещу лидийците на война.“

Това казал той, но не успял да разубеди Крез^[1].

Царят имал син, иначе способен, само дето бил ням, за което споменах и по-рано. Докато не били още отивали честитите дни, Крез правел за него всичко, което можело да се направи; какво ли не опитал за изцелението му, а между другото и чак в Делфи пратил хора да се допитат до оракула. Ето как му отговорила Пития:

Лидиецо, царю на много люде,

*наивнико голям, о Крезе,
не пожелавай във двореца си да чуеш
как у сина ти се явява
гласа за който много си се молил,
а няма ли го, по-добре ще е за тебе —
в ден недобър ще проговори той.*

И наистина, додето превземали града, един персиец, който не знаел, че насреща му стои Крез, се впуснал да го убие, но Крез, макар да видял, че срещу него ре спуска враг, при мисълта за близкия край не се възпротивил, пък и му било все едно дали ще умре от удара. Тогава немият му син, който видял налитащия персиец, от ужас и покруса отприщил глас и викнал: „Човече, не убивай Крез!“ С тези думи той най-подир проговорил и повече не загубил говор до края на живота си.

Персите превзели най-сетне Сарди, пленили и самия Крез, след като четиринадесет години царувал и четиринадесет дни бил обсаден. И както било в предсказанието, унищожена била голяма държава — неговата собствена. Със залавянето му персите го отвели пред Кир, който заповядал да издигнат огромна клада и да качат отгоре й окования във вериги Крез заедно дважди по седем лидийци до него, било защото Кир се гласял да ги изгори като първа плячка в жертва на един или друг бог, било че искал да изпълни някакъв оброк, или понеже научил колко набожен е Крез и го покачил на кладата, за да види дали някое божество няма да го избави от изгаряне. По този начин постъпил той, а Крез, който вече стоял отгоре на кладата, си спомнил в голямата своя злочестина мисълта, изказана пред него от Солон по божие внушение: „Никой човек, докато живее, не е щастлив.“ Веднага след това, обзет от тази мисъл, той въздъхнал издълбоко, простенал и подир дълго мълчание изрекъл три пъти името „Солон“. Кир го чул, наредил на преводачите да попитат кого призовава Крез с това име и те, като се приближили, го запитали. Крез известно време мълчал и не отговарял. След туй обаче го заставили и той рекъл: „Човека, с когото какво ли не бих дал да можеше да поговори всеки владетел.“ Но тъй като дал несмислен за тях отговор, запитали го да изясни казаното. Те настоявали и не го оставяли на мира, докато не разказал накрая как преди време дошъл един атинянин

— Солон, и след като опознал цялото му богатство и щастие, с такива и такива думи ги омаловажил, и още как с Крез се случило всичко, за което говорел Солон, като имал пред вид повече цялото човечество, а не само него и най-вече ония, които си мислели, че са щастливи. Докато Крез разказвал, кладата, вече запалена, се разгоряла по краищата. И Кир, който чул от преводачите какво казал Крез, отстъпил от решението си, понеже осъзнал, че и сам той е човек, а сега друго иска да предаде жив на огъня — човека, който се радвал на благополучие не по-малко от неговото. Освен това го било страх от възмездие и като размислил, че у хората всяко нещо е несигурно, заповядал незабавно да угасят пламтящия огън и да свалят Крез, а и лидийците с него. Но ония, които се опитали, вече не могли да се справят с огъня.

Тогава, като гледал, че всичко живо гасяло кладата, Крез разбрал за разкаянието на Кир. Но понеже вече не могли да удържат огъня, той викнал, призовавайки Аполон да му се яви на помощ и да го избави от сегашната угроза, ако някога от негова страна е бил принасяй угоден нему дар. Със сълзи на очи призовавал той бога и от ясното и спокойно небе изневиделица се стекли облаци, разразила се буря, рукнал пороен дъжд, който угасил кладата. Така Кир разбрал, че Крез е драг и свиден на боговете, свалил го от кладата и запитал: „Кой човек, Крезе, те накара да тръгнеш срещу земята ми и от мой приятел да станеш мой враг?“ Крез отговорил: „За твое добро, царю, и за мое злополучие постъпих така. За него стана виновен богът на елините — той ме подтикна да тръгна на война. Че кой човек ще е толкова безумен, та да избере войната, в която бащите погребват синовете си, пред мира, в който синовете погребват бащите си. Но за да се получи така, сигурно е било по охотата на някое божество.“

Това казал той и Кир снел оковите му, поканил го да седне до него и му оказал извънредно голямо внимание.

Той самият, пък и всички негови приближени гледали и се чудели на Крез, който мълчаливо седял, затворен в мислите си. След туй, като извърнал поглед и видял как персите опустошават лидийската столица, рекъл: „Мога ли, царю, да изкажа пред теб онова, което ми е на ума, или в сегашното ми положение по-добре да мълча?“ Кир го подканил да не се бои, а да каже какво мисли и той, питайки го, рекъл: „Какво върши там голямото ти войнство с такова голямо

настървение?“ — „Разграбва твоя град — отвърнал Кир — и плячкосва твоето богатство.“ — „Не моя град и не моето богатство разграбва — продължил Крез. — Нищо повече не ми принадлежи, те твоето грабят и обират.“

Казаното от Крез угрижило Кир, който отпратил останалите и попитал Крез как според него може да се спре онова, което се върши. „Понеже боговете ме направиха твой роб — отговорил другият, — мисля, че е редно да споделям с теб, ако видя, че нещо е в твой интерес. Персите, макар да са по природа горди, са бедни хора. Затова, ако ги оставиш да заграбят и присвоят големи богатства, само едно можеш да очакваш от тях: оня, който присвои най-много, него чакай да се вдигне срещу ти. Та сега, ако не си против моите думи, направи следното: постави по всички врати стражи от телохранителите, които да прибират плячката на войниците при излизането им от града и да казват, че е потребно да се задели тя като десета част за Зевс. Тъй и ти няма да си навлечеш тяхната омраза, прибирайки насила плячката им, пък и те, без да се противят, ще я дадат, като разберат, че постъпваш с право.“

Щом чул това, Кир много се зарадвал — добро му се сторило предложението. И като обсипал с похвали Крез, наредил на своите телохранители да изпълнят онова, което предлагал, и рекъл: „Понеже у тебе, Крезе, като у истински цар, личи готовността да се проявиш с полезни дела и съвети, поискай от мен какъвто пожелаеш подарък и ще го имаш веднага.“ „Господарю — отвърнал Крез, — най-голяма добрина ще направиш, ако ми дадеш да изпратя ей тия окови на елинския бог, когото почетох най-високо от боговете, и да го попитам дали за него е обичайно да мами сторилите му добро.“ Кир запитал какво има той против бога, та моли за това. Тогава Крез му разказал най-подробно и за предишните си замисли, и за отговорите на оракула, и за пратените дарове, и как, подведен от него, тръгнал на война срещу персите. Като описал всичко, отново помолил за позволение да упрекне бога, а Кир се засмял и рекъл: „И това ще го имаш от мене, Крезе, пък и всяко друго нещо — когато и да го поискаш.“ Щом чул това, Крез изпратил лидийци в Делфи, като им поръчал да турят оковите пред прага на храма и да попитат бога не се ли срамува, задето е подвел с предсказанията си Крез да тръгне на война срещу персите, уж че щял да унищожи държавата на Кир, от което първата плячка

била ей такава. И те трябвало да посочат оковите и да попитат подир това дали е обичайно за елинските богове да бъдат неблагодарни.

Разказват, че на лидийците, които пристигнали в Делфи и казали каквото им било поръчано, Пития отговорила, че на бог дори не е по силите да избегне отредената съдба. А Крез изкупил престъплението на петия свой предтеча, който, докато бил в свитата на Хераклидите, се повел по коварството на една жена, убил своя господар и се качил на неговия трон, който никак не му се полагал^[2]. И макар че Аполон настоявал падането на Сарди да стане през царуването не на Крез, а на неговите синове, не могъл да склони за това Съдбата. Но за всичко друго, което искал да издейства в полза на Крез, тя отстъпила — Аполон забавил превземането на Сарди с три години и нека Крез знае, че е попаднал в плен цели три години след отреденото му време. И като бил на кладата, Аполон за втори път му се притекъл на помощ. Що се отнася пък до отговора, даден му от оракула, Крез няма основания да се оплаква. Защото когато Аполон му предрече ще унищожи голяма държава, ако тръгне на война срещу персите, то той е трябвало да се замисли добре над това и да изпрати отново хора, които да попитат дали богът е имал предвид неговата собствена държава, или тая на Кир. Но понеже Крез не е схванал смисъла на предсказаното, нека вини себе си. И последното предсказание за мулето — него също не е схванал: онова муле е бил именно Кир, който се родил с родители с нееднаква народност — от по-високопоставена майка мидийка, дъщеря на мидийския цар Астиаг и от по-низш баща персиец — техен поданик, който се оженил за своята господарка, макар да стоял пониско във всяко отношение. Такъв бил отговорът на Пития. Лидийците го отнесли в Сарди и го съобщили на Щом го чул, той признал, че вината е негова, а не на бога.

---

[1] След като преминава граничната река Халис, Крез влиза в кръвопролитни сражения с войските на персийския цар Кир най-напред близо до Птерия, а после, отстъпвайки, пред стените на своята столица Сарди. С превъзходна военна хитрост персите принуждават Крез да се затвори в Сарди и след кратка обсада успяват да превземат града в 546 г. пр.н.е. ↑

[2] Става дума за Кандавл от „Убийственото тщеславие“. ↑

ГРОБЪТ НА ОРЕСТ

Но преди Крез да потегли срещу персите, делфийският оракул му препоръчва да се съюзи с най-силните елини. Това били спартанците и атиняните. Херодот се отклонява да опише произхода им, техните държавни уредби, ранната им история и накрая — войната между спартанци и тегейци през 550 г. пр.н.е.

В началото на войната против тегейците спартанците постоянно търпели неуспехи, докато накрая, по времето на Крез и царуването на Анаксандрид и Аристон, те успели да вземат надмощие и това станало по следния начин: понеже във войната с тегейците търпели поражение след поражение, спартанците изпратили хора в Делфи и се допитали до оракула кой бог да умилостивят, та да получат надмощие във войната. Пития ги напъттила да пренесат в Спарта костите на Орест, сина на Агамемнон. Но тъй като така и не могли да намерят гроба на Орест, те за втори път изпратили хора и попитали бога къде лежат костите на Орест. Ето какво отговорила Пития на дошлите да се допитат:

*В Тегея, във равнинната Аркадия,
на мястото, където ветрове два
духат под силата на нуждата,
където удар от противоудара кънти
и мъка върху мъка ляга,
земята там, животородната, държи сина на
Агамемиона,
когото закараш ли във Спарта ти,
ще станеш над Тегея властник.*

Като чули този отговор, спартанците не се доближили никак до намирането на гроба, макар че го дирили навсякъде. Докато един

спартанец, на име Лихас, донякъде случайно, а донякъде и поради своята съобразителност го открил най-сетне в Тегея.

По време на едно примирие Лихас отишъл в Тегея, спрял пред една ковачница и удивен от работата на ковача, загледал как се кове желязото. Тогава ковачът, виждайки удивлението му, прекъснал работа и рекъл: „Непознати спартанцо, като те виждам сега, че гледаш учудено как кова желязото, мисля си колко ли щеше да се зачудиш, ако наистина бе видял онова, което видях аз, когато поисках да си пробия кладенец на това място. Както копаех, ударих на ковчег, дълъг седем лакътя^[1]. И понеже не можех да повярвам, че хората някога са били по-високи от сегашните, отворих го и видях, че мъртвецът е дълъг колкото ковчега. Премерих го и наново го закопах.“ Така ковачът му разказал какво видял, а Лихас, като поумувал над чутото, заключил, че това било тялото на Орест, за което ставало дума в прорицанието. Ето как разсъждавал: двата меха на ковача взел за двата вятъра, чука и наковалнята — за удара и противоудара, а желязото, което ковял — за мъката, която върху мъка лягала. Тъй помислил Лихас за мъката, понеже желязото било открито за нещастие на хората. И като заключил по този начин, Лихас се върнал в Спарта и разказал на спартанците каква била цялата работа. Не след дълго, по нарочно обвинение, спартанците го набедили за нещо и го изпратили в изгнание. Лихас отишъл в Тегея, описал на ковача бедата, в която уж бил изпаднал, и поискал да заживее у него под наем. Ковачът отказвал, но след време Лихас успял да го склони и се нанесъл в ковачницата, след което изкопал гроба, събрал костите и ги пренесъл в Спарта. От тоя момент нататък колчем спартанците и тегейците опитвали сили във война помежду си, спартанците винаги удържали победа и скоро голяма част от Пелопонес била завладяна от тях.

---

[1] Седем лакътя — около 3.20 м. ↑

НОВЕЛИ ЗА ЦАР КИР

ПЪТЯТ КЪМ ВЛАСТТА

Преди да пристъпи към разказа за цар Кир — основателя на Персийската империя, Херодот отделя място за мидийските царе и разказва как, след упадъка на Асирия в края на VIII в. пр.н.е., Диокес успява да обедини в държава разпокъсаните дотогава мидийски племена и да изведе Мидия на историческата сцена.

Имало един мидиец на име Диокес, син на Фраорт, човек способен, който жадувал да се сдобие с царска власт и ето какво се заел да направи: по него време индийците живеели разпокъсано в села, поради което и цяла Мидия царяло голямо беззаконие, Диокес и порано бил тачен в селото си човек, но сега с още по-голямо старание започнал да изслушва и урежда споровете на хората, знаейки, че правдата и неправдата са врагове помежду си. И мидийците от селото, като гледали неговата неподкупност, решили да го изберат за свой съдия. Ала той бил справедлив и безпристрастен само защото целял да заграби властта. Докато действал по този начин, в селото му немало го хвалели — дотам, щото и из другите села се разчуло, че Диокес е единственият човек, който съди право. И хората, които допреди това се били напатели от нечестни съдии, сега, когато чули за него, заприиждали с радост Диокес да отсъди и техните случаи, докато накрая не търсели вече никой друг.

Все повече и повече дохождали хората, понеже виждали как всеки получава правото си според истината. Диокес обаче, щом усетил, че всичко вървяло добре, обявил, че няма намерение повече да излиза на портата, където до вчера седял и изслушвал тъжбите, и че нямало повече да съди. Каква щяла да му бъде ползата, ако зарежел своите и по цял ден оправял работите на другите хора. Тогава се явили кражби и беззакония, много по-големи от предишните. И като се събрали на едно място мидийци отвсякъде, заели се да помислят как да се справят с положението. Най-много, види се, вземали думата хората на Диокес, като говорели: „Наистина не можем да продължаваме да живеем по старому. Затова нека си изберем човек, който ще царува над нас, и тъй

в страната ще има законност. Тогава ние ще можем да си гледаме работите и няма да бъдем прогонвани от беззаконието.“ Съгласили се с тези думи мидийците и решили да си изберат цар.

Веднага заспорили кого да турят за цар. Диокес бил онзи, когото повечето хвалели и предлагали, докато накрая го провъзгласили за цар. Той тутакси се распоредил да му построят дворец, подходящ за царуване, и да го подсигурят с телохранители. Мидийците така и направили — вдигнали големи и здрави палати на онова място в Мидия, което определил той, дали му да си подбере и телохранители от цяла Мидия. След време, когато стъпил здраво на царския трон, Диокес заставил мидийците да изградят цял един град, напругайки всичките си сили, а за селцата си много-много да не мислят. Мидийците и този път изпълняват всичко и издигат подобно на местени един в друг обръчи големите и яки стени на столицата, която и до днес носи и Екбатана. Крепостта е така замислена, че всяка стена се подава над външната само с бойниците си. Мястото, разположено на едно възвишение, също помага донякъде за подобно укрепяване, но повечето е постигнато от човешка ръка. Стените са на брой седем, зад най-вътрешната са разположени дворците и съкровищниците. Най-дългата по обиколка от тях е речи колкото атинските градски стени. На първата стена бойниците са бели, на следващата — черни, на третата — червени, на четвъртата — сини, а на петата — оранжеви. Всички те са изградени от тухли, покрити с цветна глеч. А от двете най-вътрешни стени едната има посребрени бойници, другата пък — позлатени. По такъв именно начин Диокес обградил с крепост себе си и своя дворец, а на простолудието заповядал да се посели околоръст стените. След като било построено всичко, Диокес пръв от царете въвел следните порядки: никой няма право да влиза при царя; всяко вземане-даване с него да става чрез пратеници; никой не бива да вижда царя; също така човек да се смее в негово присъствие и особено да плюе — това било забранено всекиму. Диокес оградил собствената си особа с такава важност, та да не могат неговите връстници, с които отраснал заедно и които не били по-долу от него по потекло, нито по мъжки достойнства, като го видят, да ги заболи и да скроят заговор — не го ли виждали, те щели да го мислят за изключителен.

Като уредил така своето царство и се закрепил на властта, Диокес започнал строго да въздава право. Хората пращали написани

жалбите си до него в двореца, а той отсъжда донесените случаи и ги връщал. Царят давал присъдите си по този начин, но и в останалото въвел ред — из цялото царство дебнели и подслушвали негови хора. Чуел ли, че някой е извършил престъпление изпращал да повикат виновника и го наказвал според вината със заслуженото. Така Диокес обединил мидийците и станал техен цар.

СПАСЕНИЕТО НА ЕДНО ПОДХВЪРЛЕНО ДЕТЕ

Диокес и мидийските царе след него успяват да наложат властта си над цяла тогавашна Азия, подир което в 585 г. пр.н.е. на престола се възкачва последният мидийски цар — Астиаг.

Астиаг имал дъщеря — Мандане й било името. Присънило му се веднъж как от нейната утроба шурнала толкова много вода, че не само да залее столицата, а да наводни цяла Азия. Доверил той съня си на сънегателите-маги^[1] и много се изплашил, когато чул най-подробно истината от тях. Затова и по-късно, щом дошло времето за женене на Мандане, царят, уплашен от видяното насън, не я дал за жена на някой достоен за нея мидиец, а я дал на един персиец по име Камбис, за когото узнал, че е с нелошо потекло и по характер е мирен и който отстъпвал доста по положение даже на индийците от средна ръка.

Не минала година, откакто Мандане станала жена на Камбис, и Астиаг сънувал нов сън — присънило му се, че от слабините на дъщеря му избуява лозница и тая лозница запълзва над цяла Азия. След като доверил на гадателите и този сън, царят изпратил да доведат от Персия Мандане, която чакала дете, и щом пристигнала, незабавно я затворил под стража. Той искал да погуби новороденото, защото сънегателите-маги, тълкувайки съня, видели в него знак, че мъжката рожба на дъщеря му ще се възцари на негово място в Мидия. Астиаг тъкмо от това искал да се предварди. Затова, щом се родил Кир, той повикал Харпаг — най-близкия и доверен нему мидиец, комуто поверявал всички свои дела, и му рекъл: „Харпаге, да не си допуснал нехайство в работата, която ти възложи! И да не ме измамиш заради някой друг и вкараш сам себе си после в голяма беля! Вземи детето, което Мандане роди, отнеси го в дома си и го убий. Сетне го погребей както намериш за добре.“ „Царю — отвърща Харпаг, — нима досега си забелязал неблагодарност в човека пред теб? Бъди спокоен — той и занапред ще внимава да не се провини никак пред тебе. Щом волята ти е такава, за мен остава да я изпълня най-старателно,“

След като Харпаг изрекъл тези думи, му подали повито в пелени обреченото на смърт детенце и той поел разплакан пътя към своя дом. Като се прибрал в къщи, разправил на жена си онова, което наредил царят, а тя го попитала: „Ами сега? Какво мислиш да правиш?“ „Това, което Астиаг заповяда“ — отвърнал Харпаг. — „Ако ще той и още повече да се побърка и обезумее, отколкото се е побъркал сега, пак няма да стана той, който ще тръгне по волята му и ще му послужи в такова убийство. Много неща ме възпират да убия детето — първо, ние сме от една кръв с него, пък и Астиаг вече е остарял, а мъжко потомство няма. Ами ако след смъртта на царя властта премине в дъщеря му, чийто син той иска чрез мене да премахне, тогава какво друго ме чака, ако не най-голяма угроза? За моя сигурност това дете трябва да умре, само че негов убиец трябва да стане не някой от моите хора, а някой друг Астиагов човек.“

Като казал това, изпратил веднага да повикат Митрадат — един от воловарите на Астиаг, за когото знаел, и пасе добитъка си на най-подходящите за целта планински пасища, гъмжащи от диви зверове. Митрадат имал жена, също робиня на царя. Мидийското ѝ име било Спака, което на елински е Кюно, понеже на езика на индийците думата „спака“ означава „кучка“. Подножията на планините, където говедарят изкарвал добитъка си на паша, се падат на север от Екбатана, недалеч от Евксинския понт^[2]. В тази си част, която граничи със еаспирите, Мидия е високопланинска страна, покрита с гъсти гори, докато цялата останала Мидия е равнинна. И тъй, щом воловарят дошъл, отзовавайки се на бързото повикване, Харпаг му рекъл: „Астиаг заповядва да вземеш това дете и да го оставиш на най-пустото място в планината, та да може то час по-скоро да умре. Заповядва също и това да ти кажа, че ако не умъртвиш детето, а го оставиш по някакъв начин да оцелее, то той ще те подхвърли на ужасна гибел. Аз съм определен да проверя оставено ли е детето да умре.“

След като изслушал това, воловарят взел детето, поел по обратния път и се върнал в кошарата. Прочие и жена му, очакваща всеки ден да роди, като по чудо родила точно когато нейният мъж бил в града. А те и двамата се безпокоели един за друг, воловарят — за нейното раждане, а жена му, задето Харпаг го повикал неизвестно защо. Затова и когато забелязала изведнъж, че мъжът ѝ се връща, нетърпеливо го попитала защо е трябвало толкова срочно да се яви при

Харпаг. „Ех, да не бях никога виждал, жена — казал той, — и да не се бяха случвали с нашите господари нещата, които видях и чух, като отидох в града! Всичко живо плачеше в дома на Харпаг. Щом се озовах вътре, гледам детенце някакво, повито в златовезани пелени, лежи на пода, пици и рита с крачета. Като ме видя Харпаг, нареди ми веднага да взема детето, да тръгна по най-бързия път, да го отнеса в планините и да го оставя там, гдето дивите зверове са най-многобройни. Така заповядал Астиаг, рече той и люто ми се закани, не го ли сторя. Аз взех и понесох детето, като си мислех, че е на някой от домашните му роби. Та как можех да зная чие е наистина детето. Затова се и чудех, като гледах пелените му, украсени със злато. Пък и при тоя плач в дома на Харпаг, как да не се зачуди човек? Но ето че по пътя ненадейно научих цялата истина от слугата, който дойде да ме изпрати от града и да ми повери бебето — то, значи, било рожба на Мандане, дъщерята на Астиаг, и на Камбис, а Астиаг бил заповядал да го убият. Ей го тук, виж го.“

След тези думи воловарят отвил детето и го показал на жена си. А тя, като го видяла такова едно едро и хубаво, заплакала, после прегърнала коленете на своя мъж и се примолила да не оставя за нищо на света детето да умре. Но той отказвал — не можел друго да стори. Щели да се появят хора, изпратени от Харпаг, които да видят и да докладват, и той щял да загине от най-жестока смърт, ако не направел това. Като не успяла да увещае мъжа си и от първия път, замолила го повторно: „Щом не мога да те убедя да пощадиш детето и е потребно да се види наистина, че то е умряло, направи тогава така — понеже нашето дете се роди мъртво, вземи него и го подхвърли в планината, а детето на Астиаговата дъщеря дай да отгледаме като наше. Така и теб няма да те уловят в измама към господарите, и ние ще бъдем доволни, защото мъртвороденото ни дете ще получи царско погребение, а на това, живото, няма да се погуби животът.“

Силно се понравили нейните думи на воловаря и той се заел незабавно да последва съвета ѝ, като дал на жена си детето, което трябвало да умъртви, а своето, мъртвото, взел, повил го в богато украсените пелени на живото, сложил го в кошчето му, отнесъл го на най-пустото място в планината и го оставил там. Когато дошъл третият ден от подхвърлянето на детето, воловарят поставил един свой помощник да пази мъртвото, слязъл в града, отишъл в дома на Харпаг

и казал, че е готов да покаже трупа на детето. Харпаг изпратил най-доверените си телохранители на мястото, уверил се чрез тях, че детето е мъртво, наредил да го погребат и то било погребано — детето на воловаря. А другото, което след време станало известно с името Кир, поела и отгледала жената на воловаря, наричайки го с друго име.

---

[1] Магите били членове на жреческото съсловие в Месопотамия; в български е навлязло библейското им наименование „влъхви“. ↑

[2] Евксински понт — „Гостоприемно море“ — гръцкото име на Черно море. ↑

РОДЕН ЗА ЦАР

Но ето че когато детето станало десетгодишно момче, с него се случило нещо, което го издало. Един ден то се заиграло в селото, покрай което били пасбищата на воловаря. Със своите връстници се заиграло. В играта момчетата избрали за свой цар тъкмо него — сина на воловаря, както го знаели. И той веднага взел да се разпорежда и дал на всеки да върши по нещо — едни накарал да строят къщи, други направил свои телохранители, един трябвало да стане „око“ на царя, на втори се паднала честта да бъде негов вестоносец. Едно само от момчетата, участващи в играта, синът на високопоставения персиец Артембар, отказало да извърши възложеното от Кир и той заповядал на другите да го заловят. Те се подчинили и Кир здравата го наложил с камшици. Когато го пуснали, синът на Артембар, изпълнен с ярост, задето се отнесли с него така безцеремонно, слязъл в града и обадил на баща си как си изпатил от Кир, като не казал „от Кир“, понеже не му било още това името, а казал „от сина на царския воловар“. Вбесен от това, Артембар отишъл със сина си при Астиаг и се оплакал за понесеното възмутително оскърбление: „Така страшно пострадахме ние, царю — рекъл той, — от сина на твой роб, на един воловар“ и показал раменете на своя син.

Като чул и видял това, заради честта на Артембар Астиаг намислил да накаже сина на воловаря и изпратил да доведат и двамата. Когато се явили пред него, Астиаг се вгледал в Кир и рекъл: „Значи ти, синът на това нищожество, се осмели да подхвърлиш на такова унижение сина на един от първите ми сановници?“ „Господарю — отвърнало момчето, — с пълно право постъпих с него така. По време на една игра, в която участваше и той, момчетата от селото ме избраха за свой цар, понеже решиха, че за тая работа аз съм най-подходящият. Всички останали пожелаха да изпълнят нарежданията ми, само тоя отказа и не поиска да разбере от дума, заради което и си получи своето. Ако за това аз заслужавам някакво наказание, ето ме — в ръцете ти съм.“

Докато говорело още, Астиаг изведнъж познал момчето — видяло му се, че по черти на лицето прилича на самия него, в отговора му също имало благородство, пък и времето от неговото подхвърляне като че ли се схождало с възрастта на момчето. Потресен от всичко това, Астиаг стоял известно време безмълвен. Когато най-сетне дошъл на себе си, желаейки да отпрати Артембар, та да разпита насаме воловаря, той казал: „Така ще уредя, Артембаре, всичко, че ти и твоят син да няма от какво да сте недоволни.“ Астиаг отпратил по този начин Артембар, а слугите отвели Кир по негово нареждане някъде навътре в двореца. Щом останали насаме с воловаря, Астиаг го попитал откъде е взел момчето и кой му го е дал. Било се родило от него, отвърнал воловарят, и те с майка му още живеели заедно. „Не на добър ум са те научили — рекъл Астиаг, — щом толкова държиш да си докараш големи изтезания!“ И в същото време дал знак на телохранителите да го хванат. Още докато го водели на изтезания, воловарят си казал истината, като почнал от самото начало, и разправил всичко както си било. Накрая ударил на молба да се смилят над него.

Като чул истината, царят не погледнал повече воловаря, страшно се разгневил на Харпаг и заповядал на телохранителите си да го извикат. Щом Харпаг се явил, царят го попитал: „С каква точно смърт ти погуби роденото от дъщеря ми дете, което ти дадох?“ И Харпаг, виждайки вътре воловаря, за да не бъде разобличен и хванат, не свърнал по пътя на лъжата, а казал следното: „Щом взех детето, царю, се заех да помисля как да постъпя според твоята воля и да не се провиня теб, хем да не стана убиец в очите на дъщеря ти и в твоите очи. Затова повиках ей тоя воловар, предадох му детето и му рекох, че сам ти си заповядал да убито. И съвсем не излъгах, като казах това — та нали ти така нареди. Предадох му аз детето, но след като му поръчах да го остави в някоя планинска пустош, да стои и да чака, додето то умре. С какво ли не го заплаших, ако не доведе нещата докрай. Когато воловарят изпълни нарежданията ми и остави детето да умре, аз изпратих на мястото най-верните си евнуси, уверих се чрез тях, че детето е мъртво, сетне го погребях. Така стана, царю, и детето загина от такава смърт.“

И тъй, в своя разказ Харпаг разкрил истината. Тогава Астиаг, прикривайки гнева си от случилото се, най-напред повторил пред него онова, което току-що чул от воловаря, и добавил: „Тъй че детето е

останало живо и това е хубаво. Защото мене много ме измъчи хвърлянето на това дете и нелеко понесох обвиненията на дъщеря си. Затова сега, когато случаят е обърнал нещата на добро, най-напред искам да ми пратиш сина си тук, при новодошлия, а после ми бъди гост на угощението след благодарствената жертва, която мисля да принеса на боговете, заслужаващи почит за спасението на детето.“

Щом чул това, Харпаг се поклонил доземи на царя и си тръгнал за в къщи радостен от големия си късмет провинението му да остане ненаказано и да го поканят на гощавка по случай щастливото избавление. Като се пра по най-бързия начин у дома си, той повиква своя син — най-много тринадесетгодишно момче, неговото единствено дете, като му заръчва да отиде в двореца и да прави каквото му нареди Астиаг. А сам той, в голямата си радост, споделил за случилото се с жена си. В това време Астиаг хванал Харпаговия син, когато той се явил при него, и го заклал. Насякъл го след това на парчета, изпекъл една част от месото, а другата сварил, нагласил добре всичко и го оставил приготвено. Като дошло време за угощението, гостите заприиждали, сред тях бил и Харпаг. Пред Астиаг и пред другите гости наредили трапези, отрупани с месо от животни, а пред Харпаг — с месото от собственото му дете — всичко освен главата, нозете и китките, които лежали отделно, похлупени в кошница. Когато Харпаг, изглежда, се бил наситил на яденето, царят го запитал харесала ли му е гощавката и Харпаг отговорил, че му е харесала, и то много. Тогава ония, на които било възложено това, донесли и оставили пред него кошницата с главата, нозете и китките на сина му, после рекли на Харпаг да вдигне похлупака и да вземе отвътре каквото поиска. Харпаг изпълнява, маха похлупака и вижда останките на своя син. Но той не се ужасил от тази гледка и не загубил самообладание. А когато Астиаг го попитал знае ли от месото на кое животно е ял, той отвърнал, че знае и че всичко, което сторел царят, заслужавало одобрение. След този отговор взел останалото месо и си тръгнал към къщи, като възнамерявал, струва ми се, сетне да събере всички останки и да ги погребете.

Така царят наказал Харпаг, но като не могъл да реши как да постъпи с Кир, повикал ония същите маги, които изтълкували съня му тревожно, а когато дошли, ги попитал какво било онова тяхно тълкувание на видението му. Магите потвърдили същото, като казали,

че детето щяло да стане цар, ако не загинало, а останало живо. Царят на свой ред им рекъл: „Детето е оцеляло, живо е! То отраснало на полето сред селските момчета. Веднъж те го избрали за цар и то се държало и действало във всичко съвсем като истинските царе — и телохранители си назначило да има, и вестоносци, и пазачи по портите... С останалото също се разпоредило като цар. Кажете ми, накъде мислите, че отива цялата тази работа?“ „Щом детето е останало живо — отвърнали магите — и е било вече цар, без да е имало тук някаква преднамереност, ти не се бой от него. То втори път няма да царува. Защото и от прорицанията нередко са излизали маловажни неща, що се отнася пък до сънищата — те още по-често се сбъдват в нещо съвсем незначително.“ „Аз също — рекъл Астиаг — съм склонен да мисля, че щом детето е било цар, сънят се е изпълнил и това дете вече не представлява ни най-малка заплаха за мен. Все пак помислете добре и ми дайте съвет как да постъпя тъй, че и за вас, и за моя дом да има най-голяма безопасност.“ На това магите отговорили: „За нас също е важно, царю, властта ти да просъществува. Защото в случай, че отиде у това момче, тя ще премине в чужди ръце, понеже то е персиец. Тогава ние, индийците, ще робуваме и персите няма за нищо да ни имат, понеже сме чужденци. А докато на царския трон си ти, нашият сънародник, ние имаме дял във властта и на големи почести се радваме от твоя страна. Затова всякак трябва да се грижим за теб и за властта ти. И сега, ако бяхме видели нещо застрашително, щяхме да ти го предскажем. Но понеже съновидението се сбъдна в нещо нищожно, нямаме опасения и те подканяме и ти да оставиш своите. А момчето върни на родителите му перси — да е далеч от очите ти.“

Зарадвал се Астиаг, като чул това, повикал Кир и му рекъл: „Аз постъпих зле с теб, дете мое, подведен от едно съновидение, от което нищо не излезе, но ти има късмет да останеш жив. Иди си сега със здраве в Персия. Ще изпратя хора да те придружат, а като пристигнеш, ще откриеш там своя татко и майка си — истинските, а не Митрадат, воловаря, и жена му.“

С тези думи Астиаг изпратил Кир и той се завърнал в дома на Камбис. Родителите му, които го мислели за умрял веднага след раждането, го приели и щом разбрали, че това е той, запрегръщали го горещо, сетне го разпитали как тъй е останал жив. Тогава Кир им разказал, че едва по пътя узнал за истинската си участ — до преди това

не я знаел и живеел в най-голямо заблуждение — мислел, че е син на Астиаговия воловар. Ала по пътя насам научил цялата истина от своите придружители. Кир разказал и как бил отгледан от жената на воловаря, като през цялото време я хвалел и нейното име не слизало от устата му — Кюао била всичко за него. Родителите му обаче използвали това име, за да излезе божествено оцеляването на техния син, като пуснали слух сред персите, че подхвърленият Кир бил откърмен от кучка^[1].

---

[1] Кучето било почитано като свещено животно в Месопотамия. Според една още по-стара легенда, от която Херодот вероятно е взел мотива, акадският цар Саргон също бил откърмен от кучка. ↑

ОТМЪЩЕНИЕТО НА ХАРПАГ

Когато след време Кир възмъжал, станал най-храбър и обичан измежду връстниците си. Харпаг започнал да му праща подаръци, за да го спечели на своя страна, понеже жадувал да си отмъсти на Астиаг, а в положението, в което бил, той не виждал как може със свои сили да постигне това. Ето защо, като го гледал, че отраства, потърсил съюзник в Кир, чиито патила били подобни на неговите. Още преди това Харпаг успял да стори следното: срещнал се поотделно с всички мидийски първенци, които били недоволни от жестокото управление на царя, и сполучил да ги убеди, че начело с Кир трябва да свалят Астиаг от престола. След като извършил тези приготовления, Харпаг се решил да разкрие замисъла си пред Кир, който живеел в Персия. Но тъй като пътищата се охранявали и нямало как другояче да му съобщи, ето какво измислил: взел един заек, разпорил корема му, без да му поразни козината, и както бил отворен, поставил вътре писмото, в което написал каквото трябва. Сетне съшил корема на заека, дал го на най-доверения си роб заедно с една ловна мрежа, та да може да мине за ловец, и го изпратил в Персия. Заръчал му да предаде заека на Кир и да му съобщи устно, че трябва да го разпори собственоръчно и докато прави това, да няма никой около него.

Заповедта била изпълнена незабавно, Кир получил заека, разпрал корема му, видял писмото вътре и го прочел. А в посланието се казвало следното:

„Сине Камбисов, ако не бяха боговете, които явно се грижат за теб, ти никога нямаше да преминеш през големите премеждия. Отмъсти сега на своя убиец Астиаг^[1]! Ти щеше да си мъртъв — Астиаг искаше това, ала остана жив с помощта на боговете и с моя помощ. Ти, мисля, отдавна си узнал всичко за това, как се отнесе с теб Астиаг и как аз самият пострадах от него, задето не те умъртвих, а те дадох на воловаря. Затова ме послушай и стига да поискаш, ще завладееш цялото това царство, което сега Астиаг владее. Накарай само персите да се разбунтуват и поведи войска срещу Мидия! Дали Астиаг ще посочи мен или друг знатен мидиец да командва войската срещу теб —

все едно, онова, което сме намислили, ще стане. Защото индийците първи ще отстъпят от него и като застанат на твоя страна, ще се опитат да свалят Астиаг. Та при нас всичко е в пълна готовност, тъй че направи каквото ти казвам, и то колкото се може по-скоро.“

След като прочел писмото, Кир се размислил как най-хитро да накара персите да се разбунтуват, и като мислил, решил, че е най-целесъобразно да постъпи по следния именно начин: записал на свитък онова, което искал, после свикал събрание на персите, разгънал свитъка и прочел от него, че Астиаг го назначава военачалник на Персия: „А сега, перси, вървете — добавил Кир — и всеки да се върне със сърп.“ Тъй повелил той, а персийските племена са много. Кир успял да събере и накара да се вдигнат на бунт срещу Мидия онези племена, от които били зависими останалите перси, а именно — пасаргадите, марафийците и маспийците. От тях най-благородни са пасаргадите, към които спада и родът на Ахеменидите. От него пък водят началото си персийските царе. Останалите персийски племена, следните: пантиаляни, дерусиани и карманийци — те всички са земеделци, докато дайте, мардите, дропийците и сагартийците са чергари.

Персите дошли със сърповете си, както им било наредено. Тогава Кир ги отвел в една трънеста местност, към осемнадесет-двадесет стадия дълга и широка, след което им наредил да я разчистят до края на деня. Когато свършили възложената работа, Кир издал втора заповед: на следния ден да дойдат изкъпани. Тогава той събрал на едно място овцете, козите и кравите от бащините си стада, заклал ги и ги приготвил за посрещане на персите. Доставил също вино и погачи от най-чисто брашно. Когато на следния ден персите дошли, Кир ги поканил да се разположат на една морава, да ядат и да пият, а като привършили с угощението, ги попитал коя работа им е харесала повече — вчерашната или днешната. Персите отвърнали, че била голяма разликата от едното до другото — предният ден им донесъл единствено тегла, а днешният — само блага. Тогава Кир се хванал за думите им и разкрил истинските си намерения: „Така ще стане с вас, перси — казал той. — Подчините ли се на мене, освен тези, ще имате хиляди други блага, без да сетите робска мъка. Не се ли подчините, очакват ви безброй мъки, подобни на вчерашните. Затова тръгнете след мен и бъдете свободни! Защото аз, уверявам ви, съм определен по

божи жребий да поема в ръцете си това дело, пък и вие, мисля, не сте по-малко способни от мидийците както на бойното поле, така и във всичко останало. При това положение незабавно се вдигайте на бунт срещу Астиаг!“

А персите открай време роптаели против господството на мидийците, затова сега, когато се сдобили с предводител, го последвали на драго сърце. Щом Астиаг узнал какво върши Кир, изпратил човек да го повика, ала Кир накарал пратеника да предаде на царя, че ще се яви при него по-рано, отколкото сам Астиаг иска. Като чул тези думи, Астиаг въоръжил всички индийци и, сякаш богозаслепен, посочил за техен военачалник Харпаг, забравяйки какво му е причинил. Когато се смесили в битка с персите, едни от мидийците — ония, които не били в течение на нещата, приели боя, други минали направо на страната на персите, а мнозинството се престорили на уплашени и побягнали.

Като научил за позорното разпадане на индийската войска, Астиаг се заканил на Кир, казвайки: „Въпреки всичко Кир няма дълго да се радва!“ Това казал царят и веднага набучил на кол сънегателите-маги, които го увещали да пусне Кир на свобода. Сетне въоръжил младо и старо от останалите мъже в Екбатана, извел ги срещу персите и дал битка, в която претърпял поражение, войската му била унищожена и сам Астиаг паднал в плен.

Тогава Харпаг, като застанал пред пленника, започнал да му се подиграва и да злорадства — какви ли не обидни думи отправил към него, ала особено наблягал на угощението, което му дал Астиаг с месото на собствения му син. После попитал как му се вижда робството след царуването. А Астиаг го погледнал в очите и на свой ред запитал защо иска да представи за свой успеха на Кир. Заслугата с пълно право се падала нему, казал Харпаг, понеже самият той бил написал посланието за бунт. Астиаг тогава го обявил за най-глупавия и непочтен човек — за най-глупав наистина, понеже предоставил властта другиму, макар че сам можел да стане цар, щом постигнатото се дължало тъкмо на него, а за най-непочтен, задето по причина на угощението превърнал мидийците в роби — ако царската власт на всяка цена трябвало да не остава в него, а да се вземе от друг, щяло да бъде по-почтено благо да се прехвърли на някой мидиец, а не на някои персиец. А то сега мидийците, без да са имали вина за това, от

господари били станали роби, докато персите, доскоро — роби на мидийците, станали сега господари.

Ето по този начин Астиаг бил свален от престола, след като царувал цели тридесет и пет години, и мидийците, поради неговата жестокост, преклонили глава пред персите. Кир задържал при себе си Астиаг и не му причинил никакво друго зло до края на живота му.

---

[1] „Твоят убиец Астиаг“ — убиецът по умисъл е представен за действителен убиец. ↑

СМЪРТТА НА КИР

Една след друга под властта на персите падат Лидия, Вавилония, Асирия, Сирия и Палестина, след което в 529 г. пр.н.е. Кир предприема поход срещу скитското племе масагети.

На запад морето, наричано Каспийско, опира в Кавказ, а към зората и изгрева на слънцето следва обширна неизгледна равнина. От тази именно обширна равнина немалък дял владеят масагетите, срещу които Кир пожелал да воюва, подтикван от много, и при това силни подбуди: неговото рождение най-напред — той вярвал, че е нещо повече от човек, после — успехите, които добил в досегашните войни. Защото накъдето н да се отправел Кир да воюва, не било по силите на никое племе да избяга.

По това време масагетите били управлявани от жена — Томира ѝ било името, която след смъртта на своя мъж, царя, станала царица. Кир започнал да ухажва тая жена чрез пратеници, уж че искал да се ожени за нея, ала Томира отблъснала предложението му, догаждайки се, че той ухажвал не нея, а масагетското царство. Тогава Кир, понеже не му провървяло с хитрост, потеглил открито с войска срещу масагетите и като дошъл при реката Аракс, заел се да строи мостове за преминаването ѝ, а също и да укрепя с кули лодките, които щели да подсигурият прехвърлянето на другия бряг.

Кир бил зает с тази работа, когато Томира изпратила при него вестител да каже: „Царю персийски, спри да хвърляш усилия за онова, за което ги хвърляш! Та ти не би могъл да знаеш дали ще е в твоя полза то, когато бъде завършено. Спри се, царувай над това, което е твое, и имай търпението да гледаш как по нашите земи ние се разпореждаме. Но ти надали ще поискаш да се вслушаш в тези ми думи и би сторил всичко, само да не си в мир и спокойствие. Е, ако е тъй непреодолимо желанието ти да премериш сили с масагетите, хайде, остави труда по укрепяването на мост през реката. Ние сами ще се оттеглим на три дни път от нея, тогава я премини и навлез в нашите земи. Ако ли пък предпочиташ да ни пресрещнеш за бой на ваша земя, ти по същия начин се оттегли!“ Като чул това, Кир свикал персийските

първенци и когато се събрали, обявил пред тях каква е работата, понеже искал съвет как да постъпи. Всички мнения се схождали в едно — да дочакат Томира и войската ѝ на персийска земя.

Но лидиецът Крез, който присъствал, не одобрил този съвет, а изказал мнение, противно на предложеното: „Царю — рекъл той, — още когато Зевс ме предаде в ръцете ти, дадох дума, че според силите си ще отбивам всяка погрешна за твоя дом стъпка. Моята ужасна участ ме поучи. Та ако мислиш, че си безсмъртен и че командваш войска от безсмъртни, тогава не би имало защо аз да ти давам съвети. Но ако не си забравил, че и ти си човек и че властваш над себеподобни, най-напред знай това, че има колело на човешките съдбини и то, въртейки се, не оставя едни и същи да преуспяват. Що се касае до онова, което ни предстои, моето мнение е обратно на изказаните. Защото, ако ще срещнем враговете на персийска земя, ето каква опасност крие за тебе това: загубиш ли битката, губиш цялото царство, тъй като, ако победят масагетите, не ще и съмнение, те няма да се върнат в обратна посока, ами ще продължат срещу твоите владения. А ако победиш, победата ти не ще бъде толкова голяма, колкото ако би преминал, победил и погнал масагетите на тяхна земя. От едното до другото има разлика, понеже, победил веднъж неприятеля на отвъдния бряг, ти ще нахлуеш право в царството на Томира. А освен това позорно и нетърпимо е не друг, а Кир, синът на Камбис, да се огъне и даде път на една жена. И тъй, моят съвет е да преминем на другия бряг и да напреднем дотам, докдето те се отдръпнат, а после да се постараме да ги съкрुшим по следния начин: както научавам, масагетите не познават богатата на персите, не са вкушали от големите наслади в живота им. Нека предложим тогава на тия мъже богата гощавка в нашия стан, като наколим щедро и приготвим овце в изобилие. Нека освен това има стомни със силно вино и всякакви лакомства в изобилие. Подготвим ли всичко, ще оставим в стана най-слабата ни войска, а останалите ще се оттеглим назад към реката. Ако не се лъжа в очакванията си, щом видят многото блага, масагетите ще им се отдадат и оттук нататък за ще остане да покажем на какво сме способни.“

Тия две противоположни мнения били изказани и Кир, като отхвърлил предишното, одобрил съвета на Крез и заповядал да известят на Томира да се оттегли, понеже той щял да премине реката. Както била обещала, тя наистина се оттеглила. Тогава Кир поверил

Крез в ръцете на сина си Камбис, когото определил да наследя царството, заръчал му да цени много и да покровителства Крез в случай, че походът отвъд реката се провали, и след тая заръка отпратил и двамата в Персия, а сам преминал с войниците на другия бряг.

Но през нощта подир преминаването на реката в земята на масагетите в съня на Кир се явило видение: присънило му се, че най-големият син на Хистасп има на раменете си криле и че с едното крило хвърля синка над Азия, а с другото — над Европа. Хистасп, синът на Арсам, бил от рода на Ахеменидите. Най-големият от синовете му бил Дарий, който по това време нямал повече от двадесет години, и тъй като възрастта му още не му позволявала да участва в походи, го оставили в Персия. Та щом Кир се пробудил, замислил се веднага над съня и понеже му се сторил важен, повикал Хистасп, а когато останали насаме, рекъл: „Хистаспе, твоят син е заловен в заговор против и моята власт, А че зная това с положителност, ще ти докажа. Боговете се грижат за моята сигурност, те отрано ми посочват всяка заплаха. И ето че миналата нощ в съня си видях най-големия ти син, на раменете с криле, да хвърля с едното сянка над Азия, а с другото — над Европа. След такъв един сън и дума не може да става, че той не заговорничи против мен. Затова тръгни по най-бързия път обратно към Персия и бъди готов да доведеш сина си на разпит, когато се завърна след завладяването на тези земи.“

Това казал Кир, понеже мислел, че Дарий заговорничи против него. Но божеството предизвестявало, че сам той ще умре там и тогава, а царството му ще премине у Дарий. Хистасп отговорил тогава: „Дай боже да няма, царю, човек в Персия, който да заговорничи срещу тебе! Но ако има, дано начаса погине! Та ти от роби, над които господарстваха други, направи персите свободни, господари над всички. Щом твоят сън известява, че синът ми подготвя срещу тебе преврат, предавам ти го да сториш с него, каквото пожелаеш.“ Подир тези си думи Хистасп преминал отново реката и поел обратно към Персия, за да надзирава там сина си Дарий до завръщането на Кир.

А в това време Кир настъпил на един ден път от реката и се заел да подготви всичко по съвета на Крез. После се оттеглил с боеспособните си войски назад към Аракс, като оставил на място само негодните си войници. Скоро масагетите с една третина от войската си нападнали оставените от Кир перси, които дали отпор, но били избити.

И масагетите — нали се били справили вече с противника, щом видели пред себе си трапезата, веднага насядали да пируват. Яли и пили до насита, сетне изпозаспали. Тогава персите ги нападнали и избили мнозина. Ала много по-голям бил броят на заловените в плен, сред които попаднал и синът на царица Томира на име Спаргапис, командващ масагетската войска.

Щом царицата узнала за случилото се с войската и сина ѝ, изпратила при Кир вестител, който да каже: „Кръвожаднико Кире, не се възгордявай от тази сполука, защото ти победи моя син не в битка, гдето по-силният побеждава, а го помами с отрова — със сока на гроздето, от който, като слезе по тялото ви, вие така полудявате, че от устата ви излизат безсрамни мисли. А чуй сега и приеми добронамерените ми слова: върни ми сина и напусни безнаказано тези земи, макар да се погаври с една трета част от войската на масагетите. Не го ли сториш, кълна се в Слънцето — господаря на масагетите, че аз ще утоля, колкото и да е ненаситна, жаждата ти за кръв.“ Когато донесли тия думи на Кир, той не им обърнал никакво внимание. Спаргапис пък, синът на царица Томира, като го отпуснало виното и разбрал докъде бил стигнал в позора си, измолил от Кир да снемат оковите му и, щом ги свалили и освободили ръцете му, посегнал на живота си. По такъв начин намерил смъртта си синът на Томира, а тя, понеже Кир не послушал съвета ѝ, събрала цялата си войска и се нахвърлила върху него. От всички битки, ставали някога между варвари, мисля, че тази е била най-ожесточената. Научих също и как е преминала тя: отначало двете войски пуснали от разстояние стрелите си една срещу друга. После, когато стрелите в колчаните се привършили, смесили се в ръчен бой с копия и мечове. Той продължил доста. Нито едните, нито другите желаели да отстъпят, ала накрая масагетите надделели и изтребили голяма част от войската на персите. Там също паднал убит и Кир, след като царувал всичко двадесет и девет години. Тогава Томира напълнила един мях с човешка кръв, наредила да намерят трупа на Кир сред убитите перси, а когато го открили, тя потопила главата му в меха, поругавайки мъртвото тяло с думите: „Аз те победих в боя и останах жива, но ти ме погуби, като улови сина ми с измама. Ала аз изпълних мойта закана: утоли сега жаждата си за кръв!“

ЕГИПЕТСКИ ИСТОРИИ

След смъртта на Кир цар на Персия става най-големият му син Камбис, който успява да завладее Египет в 525 г. пр.н.е.

ЕКСПЕРИМЕНТЪТ

Докато Псаметих^[1] не им станал цар, египтяните вярвали, че са най-древният от всички народи. Ала откакто се възцарил Псаметих и решил да узнае кои са най-древните люде, оттогава египтяните признават първенството по древност на фригийците, но не престават да се мислят за първи в останалото. И тъй, Псаметих, като не успял чрез запитване да установи кои люде са най-древни, измисля за това следния начин: взема първите две новородени деца и ги дава на един пастир, за да ги отгледа на кошарите, като заръчва никоѝ да не проговаря дума пред тях, да остави дечицата да лежат сами в празна колиба и да им докарва от време на време кози, та да се насукват с мляко, и да върши всичко друго по гледането им. Псаметих заръчал да сторят това, понеже искал да чуе коя дума ще изговорят децата най-напред, след като мине неразбираемото им бебешко бърборене. И се случило точно както очаквал — към края на втората година, откакто взел да ги гледа козарят, като отворил един ден вратата да влезе, и двете дечица притичали с протегнати към него ръчички и казали „бекос“. Когато чул тази дума за първи път, козарят не ѝ обърнал внимание, ала понеже все нея слушал при честите си влизания да наглежда децата, той известил господаря си и по негово нареждане ги завел при него. Щом чул децата, Псаметих се заел да проучи кой народ именува нещо с думата „бекос“, разпитал и узнал, че фригийците наричат хляба си „бекос“. Така, след като направили извода от този случай, египтяните признали, че фригийците са по-древен народ от тях.

---

[1] Псаметих — гръцкото име на фараона Псам-тик I (663–609 г. пр. н. е.). ↑

ЗА ВЕРНОСТТА НА ЖЕНИТЕ

Ферос^[1] не предприел никакви походи, когато се възцарил в Египет, понеже станало тъй, че ослепял по причина на следното обстоятелство: Придошлият по негово време Нил се бил покачил необичайно високо — с около осемнадесет лакътя, и преливал дори отвъд орните земи, когато духнал изневиделица вятър и в реката се повдигнали вълни. Тогава, в момент на помрачение, царят грабнал копието си и го метнал срещу речната стихия. Веднага усетил болка в очите и ослепял. И останал сляп цели десет години. Ала на единадесетата година за него дошло предсказание от град Буто, според което времето на неговото наказание било вече изтекло и той щял да прогледне, стига да измиел очите си с пикочта на жена, която е лягала само със собствения си мъж и не е опитвала с други мъже. Тогава царят изпитал най-напред собствената си жена, но тъй като не проглеждал, направил опит и с чуждите жени една подир друга, докато най-сетне прогледнал. После взел за жена онази, дете му помогнала да си върне зрението, а останалите събрал в един град, който сега носи името Червена земя, и до една ги изгорил живи заедно с града. А загдето се отървал от болестта си в очите, царят поднесъл дарове на всички прочути светилища, сред които дарове наистина най-много заслужава да се споменат и си струва да се видят двата каменни обелиска, дар за храма на Слънцето, всеки от които е издялан от един камък и има височина сто лакътя, а ширина — осем.

---

[1] Ферос не е историческо лице; името означава „фараон“ и тук е употребено като собствено. ↑

ХУБАВАТА ЕЛЕНА В ЕГИПЕТ

В отговор на моите запитвания египетските жреци разказаха, че с Елена се било случило следното: след като я грабнал, Парис отплавал от Спарта за родината си. Ала щом навлязъл в Егейско море, противни ветрове го отбиват в египетски води и понеже бурята не стихвала, той слиза на египетския бряг близо до соловарните на едно от устията на Нил, което е известно сега като Канобското устие. На това място край брега имало, пък и досега има, светилище на Херакъл. Ако избяга някой роб от господаря си и потърси убежище там, поверявайки се на бога, след като отпечата на тялото си някакви свещени знаци, господарят му, който и да е той, няма право да се докосне до него. Този закон си остава непроменен чак до мое време. Та като чули за тамошния обичай, слугите побягнали от Парис и насядали в светилището като молители. И понеже искали да навредят на своя господар, обвинили Парис, като описали на египтяните всичко както си било, за отвличането на Елена и за нанесената обида на Менелай. Обвинили го не само пред жреците, но и пред наместника на фараона в областта на Нилската делта, чието име било Тонис.

Когато научава това, Тонис изпраща бърза вест до фараона Протей в Мемфис, в която се казвало следното: „Дошъл е един чуждоземец, по народност троянец, извършил престъпно деяние в Елада. Той е подмамил жената на предложилия му гостоприемство човек и като задигнал освен нея твърде много богатства, дошъл е тук, в твоите земи, изтласкан от ветровете. Та да го пуснем ли невредим да отплува, или да му вземем онова, с което дойде?“ Протей от своя страна изпраща следния отговор: „Щом е извършил безчестие спрямо своя познайник, хванете този човек, какъвто и да е той, и го доведете при мене, за да чуя и него — какво ще каже в своя защита.“

Като получава тези нареждания, Тонис залавя Парис и задържа корабите му, а подир това го отвежда в Мемфис заедно с Елена, богатствата и забягналите роби. Когато пристигнали всички, Протей запитал Парис кой е и откъде е дошъл. Парис и потеклото си изредил, и на отечеството си името казал, разправил и за плаването — откъде е

отплувал. Протей го попитал как тогава е спечелил Елена и тъй като Парис се объркал с отговора, прикривайки истината, бегълците му роби го изобличили и описали цялата история на злодеянието. Накрая Протей се произнася както следва: „Ако не държах толкова много да не бъде убиван чужденец, който идва, отблъснат от ветрове, до земята ми, заради елина щях да поискам отплата от тебе, най-коварни човече, задето си извършил най-безбожно деяние, погазвайки гостоприемството. Най-напред ти влезе при жената на своя домакин и не стига това, ами я съблазни и замина с нея. И това дори не ти стигна, ами си дошъл, след като си ограбил дома, гдето си бил гост. Пускам те сега да си отидеш само защото много държа да не се посяга на чужденец. Но жената и богатствата не ще позволя да вземеш със себе си. Тях ще задържа тук, додето от Елада не дойде лично стопанинът им и не пожелае да си ги прибере. А на теб и твоите спътници аз заповядвам в срок от три дни да сте отплували нанякъде далеч от водите ми. В противен случай ще се отнеса с вас като с врагове.“

А на въпроса ми дали онова, дето елините разправят за Троя, е измислица, или не, ето какъв отговор ми дадоха жреците, като ме увериха, че го знаят от самия Менелай: след отвличането на Елена голяма елинска войска стига до бреговете на Троя в помощ на Менелай и като слиза от корабите и се разполага на стан, войската изпраща пратеници в Троя начело с Менелай. Когато влезли в града, те настояли да им върнат Елена и богатствата, които Парис откраднал, като настояли още за удовлетворение за нанесените им обиди. И тогава, пък и след това троянците отвръщали едно и също — нерядко се клели в него дори, че нито Елена е при тях, нито въпросните богатства, а всичко това се направи в Египет, и че не е справедливо да отговарят те за неща, с които разполага египетският цар Протей. Тогава елините, понеже помислили, че им се подиграват, обсадили Троя и додето не я превзели, не вдигнали обсадата. Ала когато влезли в града, Елена не се намерила. Тъй като чували все този отговор, елините най-подир повярвали в истинността му и изпратили самия Менелай в Египет при фараона Протей.

Менелай отива там, стига по река Нил до Мемфис, където го посрещат като висок гост, и щом описва случилото се, си получава обратно Елена недокосната, а освен нея — и всичките свои богатства. Но след като го приели толкова добре, Менелай се показал непочтен

към египтяните, защото, когато се накарал да отплува и се явило безветрие, което продължило доста дълго да го спира все така, той прибягнал до нещо недопустимо. Грабнал две дечица от местните люде и ги принесъл в жертва. Понеже скоро се разчуло, че е извършил това, Менелай побягнал с корабите си, гонен от възмутените египтяни, право към Либия, а оттам накъде е поел сетне, жреците не знаеха да ми кажат, една част от разказаното твърдяха, че са го узнали чрез запитвания, а за другото с положителност знаят, понеже се е случило на тяхна земя.

Това ми разправиха египетските жреци. Самият аз също подкрепям техния разказ за Елена, като разсъждавам по следния начин: ако Елена е била в Троя, троянците непременно са щели да я върнат на елините със или без съгласието на Парис. Защото Приам, пък и неговите придворни едва ли са били чак дотам помрачени, та да им се ще да подхвърлят на опасност себе си, своите деца и своя град, само и само Парис да има Елена за жена. Във всеки случай, ако са били решили отначало да откажат, то после, когато при всяко влизане в бой с елините загивали мнозина троянци, във всяка битка умирали синовете и на самия Приам — кога един, кога двама, кога трима и по повече даже, ако въобще човек може да се довери на епическите поети, та когато нещата са вървели натам, аз не вярвам, че Приам е нямало да върне Елена на ахейците, па ако ще тя и негова жена да е била, стига само да се отървял от надошлите беди. Освен това царството не следвало да премине у Парис, та да е държал той положението в ръце поради старостта на Приам, ами Хектор, понеже бил по-голям и по-способен от него, щял да наследи царството подир смъртта на Приам. А не ще да е било в Хекторов интерес да поддържа своя брат, вършец безобразия, и с това да докарва големи беди както на себе си, така и на всички останали троянци. Истината е тази, че Елена не е била там, та да я върнат, което са говорили и на елините, ала те не са им вярвали, понеже, мисля аз, божествената сила е нагласила всичко тъй, щото, погивайки във всеобща гибел, да направят видно пред всички люде, че за големите престъпления са големи и наказанията от страна на боговете. Такова поне е моето мнение по въпроса.

ИЗКУСНИЯТ КРАДЕЦ

След Протей царската власт поел Рампсинит, който оставил за поколенията западното преддверие към храма на Хефест, като издигнал срещу преддверието две статуи с височина по двадесет и пет лакти, от които едната, гледащата на север, египтяните наричат Лято, а другата, дето е обърната на юг — Зима. Пред статуята на Лято те се кланят и носят дарове, докато пред статуята на Зимата вършат точно обратното.^[1]

Този Рампсинит натрупал огромно богатство в сребро — толкова голямо, че никой от по-сетнешните царе не могъл да се сравни с него, камо ли да го надмине по богатство. И за да събере съкровищата си на сигурно място, той решава да съгради от дялан камък съкровищница, прилепена отвън към двореца. Но строителят, който хвърлил око на богатствата, измислил следното: вградил във външната стена движим камък, който лесно можели да отместят двама души, пък и сам човек даже. Когато съкровищницата била готова, царят струпал в нея богатствата си. Изминало се време и нейният строител усетил, че краят на живота му приближава. Тогава той повикал синовете си, а те били двамина, и им разправил как при строежа на царската съкровищница оставил таен вход, мислейки за тях — та да им бъде охолоен животът. Сетне описал точно всичко по отместването на камъка, дал им и неговото разположение, като добавил, че стига да не се издадат, те ще бъдат ковчежниците на царските съкровища. Скоро след това бащата умрял и синовете му, без много да отлагат работата, се промъкнали до двореца през нощта и, като открили в стената камъка и се справили без мъка с него, отнесли много сребро със себе си.

И тъй като се случило отново да влезе в съкровищницата, царят изпаднал в недоумение, когато видял, че липсва сребро от делвите. Кого да обвини, обаче, не знаел — и печатите си стоели здрави, и манда на вратата — на мястото си. Понеже при второто третото му влизане среброто все повече и понамалявало от непрестанния грабеж на крадците, царят наредил да изработят капани и да ги потулят около делвите, които побирали неговото богатство. Така и направили. А

когато по обичайното време грабителите дошли и единият се промушил през дупката, щом пристъпил към делвите, тозчас попаднал в един капан. Разбирайки в какво зло е изпаднал, той веднага извикал на брата си, казал му, че с него вече е свършено и го накарал незабавно да влезе през отвора и да му отреже главата, та като го открият мъртъв, да не могат да разпознаят кой е и тъй поне другият да не пострада. Добър му се сторил този съвет и той го последвал, после наместил камъка и се упътил към къщи с главата на брата си.

На сутринта царят влязъл в съкровищницата и останал смаян, когато видял, че тялото на крадеца в капана е без глава — сградата си била цяла-целеничка и никъде не се виждал ни вход, нито някакъв излаз. И той не могъл да си обясни това, заповядал да увесят на кука трупа на крадеца отвън, поставил при стената стражи и им наредил, ако видят, че някой плаче и се вайка наоколо, да го заловят и доведат при него. И наистина, майката понесла мъчително вестта за излагането на трупа, повикала живия си син и поискала от него да намери на всяка цена начин да свали и прибере тялото на брата си, заплашвайки го, че ако не се погрижи за това, сама ще отиде при царя и ще го издаде, дето е откраднал среброто.

Както и да я успокоявал, синът не успял да я раздума — майката здраво държала на своето. Затова измислил следната хитрост: напълнил мехове с вино и ги натоварил на магарета. Сетне подкарал пред себе си магаретата и като стигнал до стражите при увесения труп, пристягайки сякаш товарите, отпушил шийките на няколко мяха и виното зашуртяло. А пък той се забъхтал и затюхкал с все сили, уж не знаел към кое магаре по-напред да се обърне. Като видели, че виното шурти по много, стражите до един изтичали на пътя със съдове в ръце да използват случай и си наточат от изпуснатото вино. Тогава магаретарят ги заругал здравата, преструвайки се на ядосан, а стражите почнали да го успокояват и той скоро омекнал, като си дал вид, че ядът му е минал. Подир това отбил магаретата от пътя, за да им оправя товарите. И от дума на дума се заприказвал със стражите. Един от тях пуснал шега, която го разсмяла, и той им подарил мях вино. Тогава те, както си били, тутакси пожелали да седнат на пиене, като взели и него да канят да поостане и пийне заедно с тях. Човекът склонил и останал. Дружелюбието им с пиенето лека-полека се засилило и той им донесъл още един мях. Стражите се почерпили

богато с виното, изпонапили се и, надвити от съня, заспали на място. Когато нощта напреднала, крадецът свалил тялото на брат си и подигравайки се със стражите, им остригал на всички брадите от дясната страна. После натоварил трупа на магаретата и подкарал към къщи, като изпълнил по тоя начин поръката на майка си.

Страшно се разгневил царят, когато му съобщили, че трупът на крадеца е отнесен. И пожелал непременно да открие кой е съумял да извърши това. Разправят, но аз не го вярвам, че той прибягнал до следното — изпратил в бордей собствената си дъщеря, като ѝ поръчал да приема всички без разлика, но да иска, преди да легне с някой мъж, той да ѝ разкаже кое точно е най-изкусното и кое — най-отвратителното нещо, което е извършил през живота си. Който ѝ разкажел историята с крадеца, него трябвало да хване и да не го пуска навън. Царската дъщеря изпълнила волята на баща си, ала крадецът се досетил за какво било всичко това и решил ловко да надхитри царя. Затова отсякъл до рамото едната ръка на току-що умрял човек, пъхнал я под дрехата си и влязъл така при дъщерята на царя. Тя и него попитала, както правела с другите, а той ѝ разказал, че извършил най-отвратителното нещо, когато в царската съкровищница отсякъл главата на брат си, който се уловил в капан, а най-изкусното, когато напил стражите и прибрал трупа на брата си. Щом чула това, царската дъщеря посегнала да го хване, но в тъмното крадецът ѝ протегнал ръката на мъртвеца и тя я уловила, като мислела, че държи неговата ръка, Той ѝ я оставил и побягнал през вратите.

Когато му известили за новия успех на крадеца, царят се изумил от неговата находчивост и смелост, разпратил по всички градове хора и разгласил, че му дава прошка и му обещава голяма награда, ако се яви лично пред него. Крадецът повярвал и отишъл при царя. Тогава Рампсинит, възхитен от превъзходните знания на този човек, му дал дъщеря си за жена. „Египтяните — казал той — надминават всички народи със знанията си, но ти надмина всички египтяни.“

---

[1] Интересно какво всъщност е „точно обратното“ — ВHorse. ↑

МЪДРИЯТ АМАСИС

В началото, когато се възцарил Амасис^[1], египтяните го подценявали и не го имали на голяма почит, тъй като до преди това бил от простолюдието, с неизвестен род от едно селище в областта на Саис, чието име е Сиуф. Но Амасис скоро успял да ги спечели не с безогледност, а с мъдрост. Сред неизброимите му ценности имало и един златен леген, в който царят и сътрапезниците му миели всеки път нозете си. И тъй, Амасис разтопил този леген и излял от него статуя на едно божество. Турил я на най-видното място в града. Заприиждали тогава египтяните и взели с голямо благоговение да се кланят пред статуята. Като му обадили за това, Амасис свикал египтяните в града и им разкрил, че сега те се кланят с голямо благоговение пред нещо, което от леген е станало статуя, а по-рано египтяните са миели в него нозете си, повръщали са и са пикаели. И със самия него, добавил той, се било случило тъй, както с легена. Защото макар по-рано да е бил човек от простолюдието, понастоящем е техен цар. И Амасис им внушил да го зачитат и уважават, като спечелил така египтяните да искат да му служат.

Ето как прекарвал дните си: от ранни зори до преди пладне, когато пазарният площад започвал да се пълни с хора, той усърдно се занимавал с постъпващите дела, а през останалото време от деня пиел и се шегувал със сътрапезниците си, бил лекомислен и игрив. Недоволни от това, приятелите му го гълчали с думите: „Неподобаващо се представяш, царю, като си позволяваш това прекалено голямо лекомислие. Та ти трябваше по цял ден да се занимаваш с дела, седнал по царски на царския трон. Тогава и египтяните щяха да разберат, че ги управлява велик човек, и ти щеше да чуваш добри неща да се говорят за тебе. А сега съвсем не постъпваш по царски.“ Амасис отговорил както следва: „Стрелците, когато се налага, обтягат лъковете си, привърши ли стрелбата, отпускат ги. Защото ако ги държаха обтегнати през цялото време, лъковете биха се строшили и не биха могли да бъдат използвани при нужда. И с човека е тъй. Ако иска да е все съсредоточен и сериозен и не се

отпуска донейде в забавление, нека знае, че го чака я лудост, я удар някакъв. Затова аз оставям дял както за едното, така и за другото.“ Това отговорил на приятелите си.

Разправят, че преди да се възцари, Амасис съвсем не бил сериозен човек, а пияница и подигравчия. Обикалял, когато потребното за гуляите и веселбите привършело. И по някой път го хващали, ала той отричал, че е откраднал. Тогава хората го отвеждали при най-близкия оракул. Нерядко наистина оракулите го намирили за виновен, но нерядко също го оневинявали. Затова, когато станал цар, той занемарил храмовете на онези богове, дето го оправдали, като не давал за поддържането им нищо, нито стъпвал в тях за жертвоприношения, понеже отговорите им били лъжливи и не стрували пукната пара. Но за ония, които познали, че е крадец, Амасис особено се погрижил като за храмове на истински богове, даващи непогрешими отговори.

---

[1] Амасис — Яхмос II (569–525 г. пр.н.е.). ↑

ОТКЪСИ ОТ ИСТОРИЯТА НА КАМБИС

ЗАЩО ПЕРСИТЕ НАПАДНАЛИ ЕГИПЕТ

Ето каква била причината, поради която Камбис, синът на Кир, потеглил на поход срещу същия този египетски цар — Амасис, като повел войска от подчинените нему народи, сред които били и йонийските, и еолийските елини. Преди време Камбис проводил пратеник в Египет и поискал дъщерята на Амасис за жена. Поискал я, подучен от един египтянин, който му дал този съвет, понеже роптаел срещу Амасис, задето го бил откъснал от жена и деца, като от всички лечители в Египет него отличил да замине за Персия, когато веднъж Кир изпратил при Амасис хора с молба да му доведат най-вещия очен лечител от Египет. Та като възроптал срещу това, египтянинът надумал Камбис да поиска дъщерята на Амасис, за да му причини огорчение, ако я даде, или да му навлече омразата на Камбис, не я ли даде. И Амасис, притеснен и застрашен от могъществото на персите, нито искал да я даде, нито можел да откаже, макар да знаел със сигурност, че Камбис няма намерение да я взема за своя жена, а за наложница. Съобразявайки всичко, той постъпил по следния начин: царувалият преди него Априес имал дъщеря на име Нитетис, много стройна и хубава, последна издънка на неговия царски род. Тъкмо нея изпратил Амасис за своя дъщеря в Персия, като я накитил със скъпи одежди и злато. Подир известно време веднъж Камбис я поздравил, назовавайки я по името на баща ѝ, и девойката му отвърнала: „Ти не знаеш, царю, как те изигра Амасис. Изпрати ти за своя дъщеря мене, нагиздена с накити. Но аз съм дъщерята на Априес, на бившия му господар, против когото Амасис разбунтува египтяните и го уби.“ Тези ѝ думи и възникналият от тях повод повели Камбис, сина на Кир, срещу Египет, тъй като страшно го разгневили.

Но за това има и друг един разказ, на който аз не вярвам — как една персийка влязла при жените на Кир и като видяла колко хубави и стройни били децата на Касандане, наобиколили майка си, прехласната, много ги похвалила, а Касандане ѝ рекла: „Макар че съм му родила такива деца, Кир не държи на мен, а отдава цялото си внимание на доведената от Египет.“ Тя изрекла тези думи от неприязън

към Нитетис. Тогава Камбис, най-големият неин син, казал: „Заради теб, майко, когато стана мъж, аз ще обърна Египет наопаки — което е горе, ще бъде долу, а което е долу — горе!“ Когато дал този обет, който смаял жените, Камбис бил на не повече от десет години, ала не го забравил и затова, щом възмъжал и взел царската власт, предприел похода си срещу Египет.

ЖЕСТОКОТО ИЗПИТАНИЕ

Междувременно Амасис умира и Камбис заварва на египетския престол неговия син Псаменит (Псамтик III), срещу когото постига пълна победа в битка при Нилската делта, а по-късно, при обсадата на Мемфис в 525 г. пр.н.е., го пленява.

На десетия ден от превземането на крепостта в Мемфис Камбис решил да изпита духа на Псаменит, египетския цар, който царувал само шест месеца. За да се погаври с него, отвел го с още някои египтяни на едно място в околностите на града. Тогава накарал дъщерята на Псаменит да си облече дрехи на робиня, подбрал също щерките на египетските първенци и ги изпратил с нея — облечени и те като царската дъщеря. Занизали се девойките с плач и ридание покрай мястото, гдето седели бащите им. А те, като гледали чедата си поругани, заридали и заплакали всички. Само Псаменит навел глава към земята, когато забелязал и познал дъщеря си. Носачките на вода отминали. Втори се задали Псаменитовият син с още две хиляди египтяни на негова възраст, навързани с въже за шиите и с юзда в устата на всеки. Водели ги на смърт като наказание за гибелта на митилинците^[1] и техния кораб при Мемфис, защото присъдата на персийските царски съдии била такава — животът на всеки митилинец да се заплати с живота на десет знатни египтяни. Псаменит гледал как преминава върволицата и макар да виждал, че водят на смърт и неговия син, държал се както при минаването на дъщеря му, докато египтяните, които стояли наоколо му, плачели и жестоко се измъчвали. Но след като отминали и тия, случило се тъй, че край мястото, гдето седели Псаменит, синът на Амасис, и египтяните, минал един от неговите сътрапезници, човек вече на възраст, който бил изпаднал от предишното си положение, станал бил просяк и молел за милостиня от войниците. Щом го зърнал, Псаменит заплакал, назовал своя другар по име и се заудрял в главата. Но ето че там имало хора, подставени да следят и да докладват на Камбис за всичко, което правел Псаменит при преминаването на шествията. Учуден от поведението му, Камбис изпратил човек да го запита, като каже следното: „Твоят господар

Камбис, Псамените, иска да разбере как тъй, когато видя дъщеря си поругана и че синът ти крачи към смъртта, ти нито зариди, нито заплака, а удостои сетне един просяк, който, както се оказва, не ти е даже и родственик.“ Това попитал единият, а другият отговорил с думите: „Сине на Кир, моите лични нещастия бяха твърде големи за плач, но сълзите бяха достойни за мъката по моя изпаднал от охолство и честитост другар, който е стигнал до просия на прага на старостта.“ Когато му донесли този отговор, Камбис му отдал право. Тогава, както разказват египтяните, Крез, който дошъл в Египет, съпровождайки Камбис, също заплакал, заплакали и другите перси, които били там. И у самия Камбис се явило съжаление — той заповядал да извадят Псаменитовия син от числото на осъдените на смърт, а Псаменит да доведат при него в града.

Ала изпратените за това хора не заварили сина жив, понеже пръв бил съсечен. Псаменит те отвели обратно в града при Камбис, където заживял оттогава, без да види лошо. И да се беше научил да седи мирен, той щеше да си възвърне Египет, като му стане управител, понеже е привично за персите да удостояват царските синове и дори когато царете се разбунтуват, пак връщат владенията на синовете им. Но тъй като имал зли помисли, Псаменит си получил наградата — хванали го, че бунтува египтяните, и го разобличили пред Камбис, подир което го накарали да пие от кръвта на бик и тя веднага го умъртвила. Такъв бил краят на Псаменит.

---

[1] Митилинците от остров Лесбос, чийто кораб бил потопен заедно с екипажа му, спадат към еолийските елински съюзници на персите. ↑

ЛУДОСТТА НА КАМБИС

След покоряването на Египет Камбис предприема неуспешни походи срещу Картаген и Етиопия, в които загубва голяма част от войската си из пясъците на пустинята.

Когато Камбис се прибрал в Мемфис, на египтяните се явил Апис — богът, който елините наричат Епаф, Тогава, щом разбрали за неговото явяване, египтяните наоблекли веднага най-хубавите си дрехи и започнали празненства. Камбис ги гледал какво правят, напълно уверен, че египтяните празнуват като радостно събитие неговото злополучно завръщане. Затова повикал при себе си управителите на Мемфис и когато те дошли, запитал ги: „Защо при първия ми престой в Мемфис египтяните не вършеха нищо подобно, ами чакаха досега, когато съм за втори път тука, но загубил немалък брой от войската си?“ Отговорили му, че се е явил един от техните богове, който имал навик да се показва на хората по веднъж на много време и щом се появил, всички египтяни ознаменували това с благодарствени празненства. Камбис изслушал думите им, сетне рекъл, че лъжат и, като послужили си с лъжа, ги наказал със смърт.

След като убил управителите, тоя път Камбис повикал жреците да се явят пред него, но и те му отговорили по същия начин, при което той заявил, че няма да му убегне истината — дошъл ли е сред египтяните техният кротък бог. Само толкова казал, сетне заповядал на жреците да му доведат Апис и те се запътили да го сторят. Този Апис, или Епаф, е телец, раждан от крава, която не може след него да поеме ново зачатие в утробата си. Египтяните твърдят, че от небето слиза лъч върху кравата и че вследствие на него тя ражда Апис. Ето какви белези има телецът, който носи това име: той е чер, но на челото си е с бяло четириъгълно петно; на гърба си има друго, наподобяващо хищна птица; по опашката космите му са двойни, а под езика си има нещо като бръмбар.

Когато жреците се върнали, водейки Апис, Камбис, полупобъркан сякаш, извадил кама и понечил да прободне Апис в корема, но го улучил в бедрото. Сетне се изсмял и рекъл на жреците:

„О, глави тъпи, такива ли се раждат боговете — от плът, от кръв и чувствителни към желязо?! Няма що, този бог е подходящ за египтяните! Но да ме правите безнаказано за посмешнице — няма да ви оставя!“ Подир тези си думи Камбис наредил на ония, дето отговаряли за това, да нашибат здравата жреците с камшици, а който египтянин хванат, че празнува, да го убиват. И тъй, египтяните спрели празненствата, жреците понесли наказанието, а Апис, оставен да лежи в своя храм, издъхвал, от удара в бедрото. Скоро той умрял от раната и жреците го погребали тайно от Камбис.

Както разказват египтяните, Камбис веднага полудял от това свое престъпление, при все че и по-рано съвсем не бил с всичкия си. И като първо безобразие погубил брата си Смердис, с когото били от едни майка и баща и когото от завист върнал в Персия от Египет, задето единствен от персите обтегнал на около два пръста тетивата на лъка, донесен от Етиопия, докато другите перси опитали, ала не могли. Та като си заминал Смердис за Персия, такъв един сън се присънил на Камбис: видяло му се как от Персия идва вестител с вестта, че на царския трон седи Смердис и главата му опира в небето. Побоял се при този сън Камбис да не би брат му да го убие и да се възцари на негово място. Затова изпраща Прексасп — своя най-доверен човек, в Суза, за да го убие. Прексасп пристигнал в Суза и убил Смердис. Едни разправят, че го убил, когато двамата излезли на лов, а други — че го удавил, като го извел на Червено море.

Та първо с това, както предават, започнали безобразията на Камбис. Втора жертва станала родната му сестра, която дошла заедно с него в Египет и която била също и негова жена. Ето как я взел за жена, понеже обичаят до негово време забранявал строго на персите да се женят за сестрите си. Камбис се влюбил в една от сестрите си и решил да се ожени за нея. Но понеже искал да стори нещо противообичайно, той свикал царските съдии и ги запитал има ли някакъв закон, дето да позволява на брат, ако пожелае, да вземе сестра за жена. Тъй наречените царски съдии се подбират сред персите и или служат цял живот, или докато ги уличат в нещо нередно. Те съдят в Персия, тълкуватели са на обичайното право и до тях се отнася всеки спор. Та на въпроса на Камбис те дали верен и безопасен отговор, като казали, че не се е намерил закон, дето да позволява брат да взема за жена своя сестра. Но открили друг един закон, според който на персийския цар се

разрешава да прави каквото си иска. По тоя начин те не само че не заобиколили закона от страх да не би сами да пострадат от Камбис, ако следват прекалено много закона, ами открили и друг, съюзник за женитбата му. Така Камбис се оженил за любимката си. Но не минало много време и взел нова сестра за жена. Камбис убива по-младата от тия двете, която дошла заедно с него в Египет.

За нейната смърт се говорят две различни неща — също както за Смердис. Елините разказват как веднъж Камбис пуснал едно лъвче и едно кученце да се боричкат, как жена му също била на зрелището и когато лъвчето взело да надвива, на помощ на палето дошло неговото братче, което успяло да скъса синджира си. И сега вече се справили с лъвчето, понеже били две. Камбис проследил с удоволствие борбата, но сестра му, която седяла до него, заплакала. Като я видял, Камбис я попитал за какво плаче и тя му рекла, че изплакала, когато видяла как палето помогнало на брат си, понеже се сетила за Смердис, а на него нямало кой да помогне. За тези думи, твърдят елините, тя била погубена от Камбис. Но египтяните разказват как веднъж, когато двамата седели на трапезата, тя взела една зелка и обелила едно по едно листата ѝ, подир което попитала мъжа си как му се вижда подобра зелката — обелена или с листата. „С листата“ — отвърнал Камбис. „Но преди време — добавила тя — ти постъпи както аз със зелката: ти оголи рода на Кир!“ Подразнил се тогава Камбис и макар че носела в утробата си дете, скочил отгоре ѝ, от което тя пометнала и умряла.

Това били пристъпите на Камбисовата лудост, засегнали най-близките от рода му, било само заради Апис, било по някоя друга причина, тъй като нещо обикновено е разни страдания да спохождат людете. Защото се говори още, че Камбис по рождение страдал от една ужасна болест, която някои наричат „свещена“^[1]. Не би било никак чудно тогава, щом неговото тяло е било болно от тая ужасна болест, и умът му да е бил поразен от нея.

А ето какви били пристъпите на лудостта му, засегнали хора извън неговия род. Разправят, че веднъж той попитал Прексасп, най-високопоставения от него човек, управителя на царския двор, чийто син бил виночерпец на Камбис — сан също немаловажен в Персия, та разправят, че го попитал за следното: „Какво мислят за мене персите, Прексаспе? И какви приказки говорят за мен?“ „За всичко друго —

отвърнал Прекасп — страшно много те хвалят, господарю, само дето приказват, че си се попристрастил повечко към виното.“ По тоя начин му отговорил за персите, а Камбис се подразнил и рекъл: „Така, значи, говорят персите — че съм се пристрастил към виното и съм загубил от туй ум и разсъдък! Тогава са ме заблуждавали с предишните си приказки!“ Защото веднъж, когато преди време персите заседавали с него, Камбис ги попитал как мислят — може ли той да се мери с баща си Кир. Отвърнали му, че е надминал своя баща, понеже, освен дето владее всичко негово, е прибавил към владенията си Египет и морето. Това казали персите. Тогава Крез, който също присъствал и комуто не се понаправило тяхното сравнение, се обърнал към Камбис и рекъл: „Сине на Кир, ти, по мое мнение, не можеш с баща си да се равниш, понеже не си създал още син, какъвто остави той.“ Като чул това, Камбис останал поласкан и похвалил присъдата на Крез.

Та понеже си спомнил за тези именно отговори, Камбис гневно рекъл на Прекасп: „Ей сега лично ще се убедиш дали персите говорят истината, или самите те са луди, като говорят така. Аз ще пусна една стрела по сина ти, който е застанал в преддверието, и ако го улуча право в сърцето, ще излезе, че персите все едно нищо не казват. А не го ли улуча, ще призная, че персите говорят истината и че побърканият съм аз.“ След тези думи Камбис опънал лъка си, ударил момчето и то паднало мъртво. Тогава наредил да отворят раната и да видят какво е попадението... А когато открили в сърцето върха на стрелата, извънредно зарадван, Камбис се ухилил и рекъл на бащата: „Стана ясно, Прекаспе, нали, че не аз съм лудият, а персите са побъркани. Я ми кажи сега видял ли си друг човек на земята, който да стреля с толкова точен мерник?“ Като гледал, че царят не е с разсъдъка си, Прекасп се побоял за себе си и отвърнал: „Господарю мой, не мога да допусна, че би могъл тъй точно да насочи стрелите си дори самият бог.“^[2] Това било престъплението, което извършил Камбис в тоя случай. Друг един път той заловил дванадесетима перси от най-знатните и без никаква особена причина ги заровил живи в земята до шиите.

При тези негови безобразия лидиецът Крез счел за нужно да го вразуми с думите: „Недей се уповава, царю, изцяло на младостта и буйността си, а се възпирай и сдържай. Хубаво е последиците да се пред-угаждат и истинската мъдрост е в предпазливостта, А ти хващаш

и без никаква особена причина убиваш свои поданици, убиваш и деца даже. Помисли само — няма ли да се разбунтуват персите, ако не спреш да вършиш подобни неща? Сам Кир, баща ти, ми заръча най-наистоятелно да те поучавам и вразумявам, колчем намеря за добре.“ Крез му дал този съвет от добри чувства наистина, а Камбис отвърнал: „Как смееш и на мене да даваш съвети, ти, който уж отлично царува над отечеството си — ти, който уж добре посъветва баща ми, когато го накара да премине реката Аракс и да нападне масагетите, при все че те желаеха да минат на нашия бряг, ти, който погуби себе си, понеже беше лош вожд на отечеството си, погуби и Кир, понеже те послуша! Жив и здрав няма да си отидеш отука — отдавна дирех удобен случай да те пипна!“ И като казал това, Камбис посегнал към лъка си, за да го убие, ала Крез побягнал и изтичал навън. След като сам не сварил да пусне стрела, Камбис наредил на слугите да го заловят и убият. Но слугите, които си познавали господаря, вземат, че скриват Крез с намерение да го покажат и да получат награда, задето са запазили живота му, в случай, че Камбис се разкае и се поинтересува за Крез; ако ли пък не се разкае и не му домъчнее за Крез, тогава да го премахнат. И наистина, не след дълго на Камбис му станало мъчно за Крез. Щом усетили това, неговите слуги му обадили, че е жив. Камбис изразил задоволството си, че Крез е оставен жив, но се заканил, че ония, дето го спасили, няма да минат без наказание, а ще ги убие. И го направил.

Ето с това и с още много подобни престъпления Камбис беснеел сред перси и съюзници. През времето на престою си в Мемфис той отварял древните гробници и разглеждал мумиите. Веднъж влязъл в храма на Хефест и жестоко се подиграл с изображението на бога. Това Хефестово изображение най-много прилича на статуетките на Патеките, с които финикийците украсяват носовете на бойните си кораби. Аз ще се поясня за онзи, който не ги е виждал: това са фигури, наподобяващи пигмеи. Камбис влязъл още и в храма на Кабирите, в чийто храм няма право да влиза никой освен жрецът. Не само осквернил, но и изгорил много изображения. Те също напомнят тези на Хефест, който според преданието е техен баща.

Та за мене е ясно, че, както и да го погледнем, Камбис съвсем е бил полудял. Щеше ли иначе да вземе да се подиграва със светини и обреди. Защото ако предложеше някой на хората да си изберат най-

добрите обичаи на света, след като се запознаят с всички внимателно, то те биха предпочели своите си — дотолкова всички люде са убедени, че техните обичаи са най-добри. Затова не може да се очаква от друг, освен от полуделия, да се присмива над такива неща. А че дотам са свикнали всички люде със своите обичаи, за това могат да се намерят най-различни потвърждения, сред които е и следното: Дарий, подир възцаряването си, повикал неколцина елини, които били под ръка, и ги попитал какво да им заплати, та да се решат да изяждат телата на умрелите си бащи. Отвърнали му, че нямало да сторят това за нищо на света. Подир тях Дарий повикал едни индийци от племето калати, които изяждат бащите си, и в присъствието на елините, които можели да следят разговора с помощта на преводач, ги попитал колко да им заплати, та да приемат, когато умрат техните бащи, да изгорят телата им. Индийците надали високо вик и го замолили да не споменава подобно нещо. Та у хората е прието така и аз мисля, че Пиндар^[3] с право е казал: „обичаят над всички е цар.“

---

[1] Свещена болест — става дума за епилепсията; наричали я така, понеже пристъпите от нея наподобявали екстатичните състояния на жреците-предсказатели. ↑

[2] Самият бог — богът на Слънцето Митра, който „стрелял“ с лъчите си. ↑

[3] Пиндар — голям гръцки хоров лирик от V век пр.н.е.; стихът е от Фрагмент 169. ↑

ЛЪЖЕ-СМЕРДИС

Подир полудяването си Камбис, синът на Кир, се застоява в Египет, когато против него въстават двама братя маги. Единия от тях Камбис бил оставил в Персия за надзорник на двореца и той именно въстанал, когато подразбрал, че Смердис е мъртъв, че това се държало в тайна и че неколцина перси само го знаели, а повечето мислели, че е жив. При тия обстоятелства магът турил ръка на царството по следния начин. Имал един брат, (с когото споменах, че въстанали заедно), който приличал изключително много на Смердис, сина на Кир, дето го уби Камбис, неговият брат. И не само имал външна прилика със Смердис, но носел дори и същото име — Смердис. Та Патизит, вторият маг, се наговорил с брата си, извършил всичко сам от начало до край и го поставил да седне на царския трон. След като сторили това, Патизит разпратил вредом глашатаи — и до Египет също — да прогласяват сред войските, че отсега нататък трябва да се слушат заповедите на Смердис, сина на Кир, а не на Камбис.

И тъй, глашатаите взели да разгласяват и онзи от тях, дето бил определен да отиде в Египет, заварил Камбис с войската при Екбатана в Сирия, застанал наред войниците и разгласил всичко, заръчано му от мага. Като изслушал глашатая, Камбис повярвал, че говори истината, и решил, че е предаден от Прекасп, който явно не бил изпълнил онова, за което го бил изпратил в Персия — да убие Смердис. Тогава Камбис извърнал поглед към него и рекъл: „Така ли, Прекаспе, извърши работата, която ти възложих?“ — „Господарю — отвърнал другият, — не може да е вярно, че твоят брат Смердис е въстанал срещу ти. Знай, че от него човек зло няма да види — ни голямо, ни малко. Защото аз лично изпълних заповедта ти и с ей тези ръце го погребях. Но ако мъртвите са започнали да се вдигат от гробовете, от Астиаг дори, мидиеца, чакай да въстане. Ако ли пък нещата вървят по старому, бъди сигурен, че от Смердис поне няма да поникне нищо превратно. Затова предлагам да догоним сега глашатая и да го разпитаме от чие име е дошъл да ни кара да се подчиняваме на цар Смердис.“

Одобрил Камбис тези думи на Прекасп, догонили веднага глашатая и когато се върнали с него, Прекасп го запитал: „Ти, пратенико, казваш, че идеш от името на Смердис, сина на Кир. Я сега ни отговори истината, па си иди здрав и читав оттука: лично Смердис ли излезе да ти даде нарежданията, или някой негов слуга?“ „Откакто цар Камбис потегли срещу Египет — отвърнал вестителят, — аз не съм виждал Смердис, сина на Кир. А нарежданията ми даде магът, когото цар Камбис посочи за управител на двореца. Рече ми, че Смердис е възложил да се разгласи това пред вас.“ Тъй отговорил пратеникът, без в нищо да ги излъже. Камбис тогава се обърнал към Прекасп: „Вдигам своите подозрения, понеже ти изпълни заповедта ми като доблестен мъж. Ала кой от персите би могъл да възприеме името Смердис и да въстане срещу ми?“ „Господарю — рекъл Прекасп, — мисля, че разбирам как стои цялата работа: срещу теб са въстанали двамата маги — Патизит, когото остави за надзорник в двореца, и неговият брат Смердис.“

Щом Камбис чул името Смердис, поразила го верността както в думите на Прекасп, така и в съня, в който преди време му се присънило как един човек иде да му извести, че на царския трон седи Смердис и главата му опира в небето. Виждайки, че незаслужено е погубил брата си, Камбис заплакал за Смердис, а когато се наплакал, разярен от злополучния обрат, метнал се на коня си с намерение час по-скоро да се яви срещу мага с войската си в Суза. Но при мятането връз коня изпада предпазното дъно на ножницата му и оголеното острие го промушило в бедрото — точно там, гдето самият той преди време наранил египетския бог Апис. И тъй, когато усетил, че раната му е смъртоносна, Камбис попитал как е името на града, гдето били спрели, и получил отговор „Екбатана“. А му било предсказано отпреди още от оракула в Буто, че неговият живот ще завърши в Екбатана. Тогава Камбис помислил, че на стари години ще умре в Екбатана в Мидия, където били всичките му богатства, но оракулът явно е искал да каже Екбатана в Сирия. И ето че сега, след като попитал и узнал името на града, след двойния удар — от въстанието на магите и от раната, Камбис си възвърнал разсъдъка, схванал истинския смисъл на прорицанието и казал: „На това място е отредено да умре Камбис, синът на Кир.“

Само толкова казал тогава, но двайсетина дни по-късно Камбис изпратил да повикат най-видните перси от войската и изрекъл пред тях следните думи: „Перси, налага се да открия пред вас нещо, което криех досега с най-голямо старание. Ех, да не бях никога сънувал съня, който ми се яви веднъж, докато бяхме в Египет! Присъни ми се как от дома идва вестител с вестта, че на царския трон седи Смердис и главата му опира в небето. Аз се побоях да не ме свали от престола моят брат Смердис и постъпих по-скоро прибързано, отколкото мъдро. Не било явно по силите на човека да отбива онова, дето предстои да се случи. А аз, глупецът, вземам, та пращам в Суза Прекасп да убие Смердис! След като бе сторено голямото злодеяние, заживях, без да ме мъчи страх и без ни най-малко да се тревожа, че след премахването на Смердис може друг човек някога да въстане срещу мен. Но за всичко туй, дето предстоеше да стане, се лъжех и ето ме — станал братоубиец без нужда, и въпреки всичко — останал без царство. Защото тоя Смердис е бил магът и божеството за него ми предвеща в съня, че ще въстане. Но стореното е сторено и знайте, че Смердис, синът на Кир, не е вече сред живите. В царството ви владеят сега магите — Смердис и неговият брат Патизит, когото оставих за управител на двореца в Суза. А човекът, който най-много ми трябваше, за да ми помогне сега, когато търпя безобразия от страна на магите — уви, той погина с отвратителен жребий, убит от най-близките нему. Него вече го няма, затова не ми остава друго, освен да заръчам на вас, перси, какво искам да се направи подир смъртта ми. Заклевам ви в името на боговете, покровители на царете, и повелявам на всички вас и особено на намиращите се тук от рода на Ахеменидите, да не погледнете безучастно на това, че властта се е върнала у мидийците, ами, ако са я получили и я имат с измама, с измама и вие да им я отнемете, и ако са си послужили с насилие, с най-голямо насилие си я върнете и вие! Сторите ли това, нека земята ви дава плод, нека жените и стадата ви раждат и нека бъдете свободни за вечни времена! Но ако не си върнете властта или не направите поне всичко възможно да си я върнете, тогава ви проклинам и дано с вас се случи противното, а отгоре на туй дано всеки един персиец стигне до такъв край, до какъвто аз стигнах!“ И като спрял да говори, Камбис заплакал над своята голяма злочестина.

А персите, като видели царя да плаче, почнали всички да дерат дрехите по себе си и да надават продължителни жални викове. Скоро

след това костта се възпалила, раната много бързо гангрениясала и болестта отнесла Камбис, сина на Кир. Той царувал всичко седем години и пет месеца, но бил бездетен до края и не оставил нито мъжко, нито женско потомство. Тогава у персите, които чули последните му думи, плъзнало силно недоверие към туй, че магите държали положението — мислели си, че онова, което изрекъл Камбис за смъртта на Смердис, било казано злоумишлено с цел да повдигне целия персийски народ на война срещу своя брат.

И тъй, те си мислели, че на царския престол седи Смердис, синът на Кир. От своя страна Прексасп също отричал решително, че е убил Смердис, понеже след кончината на Камбис за него не било безопасно да казва, че собственоръчно е умъртвил сина на Кир. И сега вече магът, подир смъртта на Камбис, царувал незастрашаван, като минавал за Смердис, сина на Кир, в продължение на седемте месеца, които не достигали за изпълването на Камбисовата осма година. През тези месеци той направил за поданиците си крайно големи добрини, тъй щото след неговата смърт всички подвластни нему в Азия освен персите почувствали загубата му. Защото изпратил да разгласят, че всеки един народ, над който владее той, се освобождава от военна повинност и данъци за срок от три години.

Магът разгласил това незабавно след установяването си на власт, но на осмия месец бил разкрит по следния начин. Имало един Отан, син на Фарнасп, който не отстъпвал по род и богатство на персийските първенци. Най-напред у този Отан се появило съмнението, че магът не е Смердис, синът на Кир, а е оня, който в действителност бил, като гледал, че царят никога не напуска крепостта, а и никого от персийските велможи не допуска при себе си. Та като се явило у него съмнението, ето какво предприел Отан с помощта на дъщеря си, на име Федимия, която преди време бил омъжил за Камбис, а сега, ведно с останалите наложници на Камбис, магът и нея също взел за своя жена. И тъй, Отан пратил вест на дъщеря си и поискал да узнае с кого споделяла тя легло — със Смердис ли, или с някой друг. Дъщерята му върнала отговор, в който казвала, че не знае, тъй като не била никога виждала Смердис, сина на Кир. Затова и не можела да разбере дали мъжът, при когото ляга, е той. За втори път пратил вест Отан, в която се казвало: „Щом сама не познаваш Смердис, сина на Кир, попитай тогава Атоса кой е човекът, с когото живеете и двете. Тя поне не може

да не познава собствения си брат.“ На това дъщерята праща следния отговор: „Не мога да се видя, та да говоря ни с Атоса, нито с някоя друга от наложниците в двореца. Защото този човек — който и да е той, щом взе царството, ни разпръсна веднага и ни отреди покои, отделно една от друга.“

С това нещата се доизяснили за Отан и той праща до дъщеря си трета вест, в която се казвало: „При твоето благородно потекло, дъще, недей отказва да поемеш опасността, на която баща ти ще те накара да се изложиш. Защото, ако този човек не е наистина Смердис, синът на Кир, а е оня, който аз предполагам, то той не бива в никой случай да се измъква безнаказано, а трябва да получи заслуженото, задето те е имал за наложница и се е разпореждал с персите. Затова направи следното: щом легне с тебе и усетиш сетне, че е заспал, попирай му ушите. Ако излезе, че той има уши, знай, че живееш със Смердис, сина на Кир, а ако няма — със Смердис мага.“ Федимия в отговор казва, че щяла да се изложи на голяма опасност, ако постъпи така. Защото ако се окажело, че царят наистина няма уши, усетел ли я, че го опипва, с нея щяло да бъде свършено. Добре знаела това, но въпреки всичко се наемала заради баща си да го стори. А през царуването на Кир, сина на Камбис, на мага Смердис му били отрязани ушите за някакво не дотам маловажно провинение. И тъй, Федимия, дъщерята на Отан, изпълнявайки онова, което обещала на баща си, когато дошъл нейният ред и влязла при мага — а в Персия жените на един мъж се редуват да дохождат при него — та като влязла и легнала с мага, който после дълбоко заспал, тя заопипвала за ушите му. И не й било трудно, напротив, Федимия лесно разбрала, че царят няма уши, и с идването на деня тутакси известила баща си.

Тогавя Отан повиква Аспатин и Гобрый — двамата персийски първенци, които били най-подходящи да им се довери, и им разкрива цялата работа. А те в същност също имали подозрения, че нещата стоят така. Затова, когато Отан ги посветил в тайната, повярвали му на думите, И решили всеки да привлече на своя страна по още един персиец, на чиято вярност може да се разчита най-много. И тъй, Отан довежда Интафрен, Гобрый — Мегабикс, а Аспатии — Хидарн. Но след като станали шестима, в Суза пристигнал Дарий, синът на Хистасп, идейки от Партия, където неговият баща бил наместник на

царя. Щом дошъл Дарий, шестимата перси решили да привлекат на своя страна и него.

Сега, когато били вече седмина, те се събрали да се договорят и разменят клетви. Щом дошъл ред на Дарий да каже какво мисли, рекъл им: „Смятах, че само аз зная за царуването на мага и за смъртта на Смердис, сина на Кир. Единствено затова и побързах да дойда — да наглася смърт за мага. Но след като стана тъй, че не само аз, но и вие знаете, предлагам да се действа веднага и да не се допуска забавяне. То не би ни донесло нищо.“ На това Отан отвърнал: „Сине Хистаспов, дете си на храбър баща, пък и сам, види се, не падаш с нищо по-долу от баща си. Но недей така необмислено ускорява начинанието, а се придържай към онова, което е по-разумно. Трябва първо да станем повече и тогава да предприемаме нещо.“ На това Дарий отвръща: „Поведете ли се по думите на Отан, трябва да знаете, че всички вие, които сте тук, ще загинете от най-страшна смърт. Някой ще ни издаде на мага, та да добие облага за себе си. Да бяхте действали самостоятелно — по-добре щеше да е. Но след като решихте да се обърнете към повече хора, а и мен посветихте в тайната, или още днес трябва да действаме, или бъдете сигурни, че преваля ли днешният ден, не ще позволя някой от вас да ме навини пред магите, а сам ще отида да ви изкажа.“

Като гледал как се горещи Дарий, Отан му рекъл: „Щом толкова държиш да побързаме и не допускаш отлагане, хайде, посочи сам по кой начин да проникнем в двореца и да нападнем. Стражи там има поставени навсякъде, както сам навярно знаеш — ако не си ги виждал, то поне си чувал за тях. Как ще минем през стражите?“ „Отане, отвърнал Дарий, има много неща, които могат да се разкрият не с обяснение, а с изпълнение. Има също неща, които са лесни за обяснение, но са съвсем безславни при изпълнението им. Вие знаете, че няма да ни е никак трудно да преодолеем стражите, защото, от една страна, едва ли ще се намери такъв, който да не ни пропусне, като ни види кои сме — донякъде от уважение, а донякъде и от страх. Аз от своя страна имам и един най-благовиден предлог, с който да минем: ще кажа, че съм пристигнал току-що от Партия и че искам да говоря с царя от името на баща ми. Е, там, където трябва да се излъже, ще се излъже. Защото и ония, дето лъжат, и тия, които си служат с истината, целят едно и също: едните лъжат само тогава, когато очакват да добият

с лъжите си някаква облага; другите пък говорят истината, за да могат да извлекат също облага от нея и да им доверява човек още по-важни дела. Така, макар да действаме с различни средства, ние се стремим към едно. Ако не чакаха никаква облага, и говорещият истината би лъгал колкото лъжеца, и лъжецът би казал истината колкото нелъжещия. Та който пазач ни пропусне доброволно на входа, толкова по-добре ще бъде след време за него. Но който се опита да ни пропъди, нека бъде наш враг. А след като си пробием със сила път, ще влезем и ще пристъпим към действие.“

Гобрий тогава казва: „Побратими, кога други път, ако не сега, когато знаем, че ние, персите, се намираме под властта на мидиеца-маг, и то на човек с отрязани уши, ще ни се удаде по-сгоден случай да си възвърнем царството или да умрем, ако не ни бъде по силите да го отнемем. Неколцина от вас бяха до смъртното ложе на Камбис и непременно си спомнят какво проклятие той отправи на края на живота си към персите в случай, че не се постараят да спечелят наново царството. Тогава не се вслушахме в Камбисовите думи, понеже помислихме, че ги е изрекъл злоумишлено. Но сега аз гласувам да послушаме Дарий и да не се разотиваме оттук, ами да тръгнем направо срещу мага.“ Това казал Гобрий и всички се съгласили с него.

Но по едно съвпадение, докато така се съвещавали, двамата маги също се съвещавали и решили да си привлекат за приятел Прексасп, тъй като бил пострадал жестоко от Камбис, който убил сина му със стрела, и понеже единствено Прексасп знаел за смъртта на Смердис, сина на Кир, погубен собственоръчно от него; освен това Прексасп бил на най-висока почит сред персите. Та като го повикали за целта, опитали се да го спечелят, обвързвайки го с клетви и уверения, само и само да таи в себе си и никому да не издава измамата, с която царували над персите. Обещали да му дадат хиляди всевъзможни подаръци. Магите успели да го склонят и Прексасп приел. Тогава взели да го надумват за друго: щели да свикат всички перси под дворецовите стени, а той трябвало да се покачи на кулата и да държи реч, с която да увери персите, че царува не някой друг, а самият Смердис, синът на Кир. Поръчали му да постъпи така, понеже персите наистина страшно много му вярвали, пък и сам Прексасп нередко заявявал на всеослушание, че Смердис, синът на Кир, е жив и че, отхвърля мълвата за убийството му. Прексасп казал, че е готов да стори това, след което

магите свикали персите, а него възкачили на една кула и го подканили да говори. Ала той умишлено премълчал тъкмо онова, което магите искали от него, и изредил родословието на Кир, започвайки от Ахемен. Като стигнал накрая до Кир, Прексасп заговорил колко добрини е сторил за персите той и подир изброяването им разкрил истината. До тоя момент криел, говорел той, понеже не било безопасно за него да приказва за случилото се, но сега го била обзела потребност да я открие. И разказал как, принуден от Камбис, сам той убил Смердис, сина на Кир, и че царували магите. Подир това, като прокълел персите в случай, че не се сдобият отново с властта и не се разплатят с магите, той се хвърлил надолу с главата от кулата. Ето такъв бил краят на Прексасп, мъж, неподкупен през целия си живот.

А пък, седемте перси, след като решили да не отлагат, а незабавно да нападнат магите, се помолили на боговете и се упътили сетне към двореца, без изобщо да знаят какво е сторил Прексасп. Едва когато стигнали половината път, узнали за случилото се с него, Свърнали тогава от пътя и почнали пак да се съвещават. Ония, които подкрепяли Отан, настоявали непременно да се изчака нещата да прекипят и да се предприеме тогава нещо, докато тия, които подкрепяли Дарий, искали да не, се променя досегашното им решение и да не се отлага, а да се тръгне веднага. Но ето че докато водели препирнята, пред погледите им се появили две двойки лешояди, подир които връхлитали, кълвели ги с клюнове и ги разкъсвали с нокти седем двойки ястреби. При тая гледка седмината одобрили единодушно мнението на Дарий и се запътили, към двореца, окуражени от знамението.

Когато стигнали пред портите на двореца, получило се, както предрекъл Дарий. Защото стражите, не подозирайки, че са дошли за подобно нещо, от уважение пропуснали напътствуваните сякаш от божество персийски велможи, без никой да ги попита. Но като преминали в двора, се натъкнали на евнусите, приносители на царски известия, които ги заговорили, поинтересували се за какво са дошли, закарнали се на стражите при портите, задето ги пуснали, и когато седмината понечили да влязат навътре, ги възпрели. Тогава те, като си дали един другиму знак, изтеглили мечовете си и проболели възпиращите ги, подир което се впуснали с бяг към мъжкото отделение на двореца.

А по същото това време вътре се случили и двамата маги — съветвали се след случая с Прексасп. И тъй, щом дочули врявата и виковете на евнусите, те и двамата изтичали навън и като видели какво става там, втурнали се към оръжието. Едвам успели — единият да откачи лък, а другият копие да грабне, и ето че започнала схватката. Никак не помогнал на първия взетият лък, понеже враговете им напирали отблизо. Но другият маг, с копието, се бранел и пронизал с него първо Аспатин в бедрото, а след туй и Интафрен в едното око. Интафрен ослепял с това око, само дето от раната не умрял. Такива рани нанесъл единият маг. Щом разбрал, че от лъка му няма никаква полза, вторият маг побягнал към спалнята, в която се влизало от залата, с намерение да залости вратите зад себе си. Но с него от седмината вътре се вмъкнали Дарий и Гобрий. Вкопчили се един в друг Гобрий и магът на земята, а Дарий, надвесен над тях, в тъмното не знаел какво да стори, понеже вардел да не улучи Гобрий. Тогава Гобрий, като усетил, че Дарий стои безучастно, попитал защо не посяга с ръка, а той отвърнал: „Да не улуча тебе се вардя.“ „Удри, па ако ще и през двамата!“ — продумал Гобрий. Послушал го Дарий, замахнал с меча и за късмет улучил мага.

След като убили магите и им отрязали главите, от седмината в двореца останали само ранените, било да посъберат сили, било за охрана на крепостта. Останалите петима се завтекли навън с главите на магите и сред възгласи и врява започнали да свикват другите перси, като им описвали станалото и сочели главите на магите. И убивали в това време всеки маг, когото зървали по пътя. Разбрали тогава персите за измамността на магите и за стореното от седмината, извадили ножове и взели и те да убиват де когото заварят от магите. Да не се била спуснала нощта, нямало да оставят жив нито един маг. Персите навсякъде тачат този ден много повече от останалите, като честват големия празник, наричан Магофония^[1]. Докато трае празникът, никой маг няма право да се показва навън. Затова на него ден магите си стоят по къщите.

---

[1] Магофония — стгр. „избиване на магите“. ↑

ИСТОРИЯТА НА ДАРИЙ

ДЕМОКРАЦИЯ, ОЛИГАРХИЯ ИЛИ МОНАРХИЯ

Когато след пет дни вълнението заглъхнало, въстаналите срещу магите се събрали да обсъдят положението и тогава били държани речи, които, макар и неправдоподобни за някои елини, били все пак държани. Най-напред взел думата Отан, който настоявал да се даде управлението на всички перси: „Аз мисля — говорел той, — че не бива да търпим повече един-единствен човек да ни управлява — туй не е нито добро, нито приятно. Вие и без друго видяхте докъде стигна жестокостта на Камбис, опитали сте и от жестокостта на мага. Как да е пригодно тогава единовластието, когато то дава възможност на царя да прави каквото поиска, без да е отговорен за това? Защото и най-добродетелният човек на земята, ако стъпи на тая власт, би отстъпил от обичайните си възгледи — у него се явява надменност от многото блага, с които разполага, а завистта — тя е по начало вродена в човека. Налице ли са тия двете у него, то цялата възможна злина е налице, защото част от многото издевателства той върши от надменност, породена в охолството, а останалите — от завист. Наистина, поне царете би трябвало да бъдат независтливи, но се получава обратното: те завиждат на най-способните свои поданици и им желаят смъртта, а пък на най-низките и долни се радват; с най-голяма охота също приемат доноси. Освен това най-мъчно се угажда на царя — величаеш ли го умерено, недоволен е, задето не му се отдава пълна почителност, а отнесе ли се някой с пълна почителност, той пак е недоволен, задето се угодничи към него. Но ето че дойде ред да кажа най-важното: царят разклаща наследените обичаи, насилва жени и убива хора без съд. Докато народовластието първо носи най-хубавото название, а именно — «равенство пред закона», и после то не върши безобразията на царя, а раздава длъжностите по жребий, иска отчет за тях и решава за всичко в интерес на общността. И тъй, предлагам да изоставим властта на единия и да издигнем народа. Защото народът е всичко.“

Това била речта на Отан, а ето как се изказал Мегабикс, подканяйки да се повери управлението в ръцете на няколко души: „Все

едно, че и аз съм го казал онова, което изрече Отан за премахването на царската власт. Но за другото, дето ни придумваше да се пренесе управлението у народа, аз мисля, че не е улучил съвсем точно целта. Та има ли нещо по-своеволно и по-неразбрано от неразумната тълпа? А би било непоносима глупост хора, които бягат от произвола на тиран, да паднат на произвола на неударжимата тълпа. Тиранът, нещо върши ли, го върши с разбиране, а у тълпата къде ти разбиране? Че показвала разбиране тълпа, която нито е учила, нито е виждала нещо хубаво в личния си живот — в държавните работи тя се втурва и блъска сляпо подобно на порой. Затова нека враговете на персите се оставят да ги управлява народът, а ние нека наберем и сдружим най-способните мъже и нека на тях да възложим управлението, Ние също ще бъдем между тях и тогава може да се очаква, че от най-добрите мъже ще излизат най-добрите решения.“

Това била речта на Мегабикс, а подир него трети се изказал Дарий, който говорил така: „Аз мисля, че с право е изречено онова, което изрече Мегабикс за тълпата, но за властта на малцината не е прав. Ако вземем трите вида управление — на мнозинството, на малцината и на единия, при това — възможните три най-добри, аз твърдя, че единовластието далеч превъзхожда останалите. Че би ли могло да се намери по-добро от управлението на най-достойния човек в държавата. Защото решенията на такъв човек ще са като самия него, той ще ръководи народа безупречно и тъй неговите мерки, насочени срещу враговете му, могат да остават в по-голяма тайна от другаде. При управлението на малцината пък, където не само един упражнява способностите си за общото благо, често се поражда повод за силна лична омраза. Защото там, където всеки иска да оглави останалите и да налага своите решения, се стига до ожесточени вражди, от които се поражда разкол, от разкола пък — кръвопролития, а кръвопролитията водят до единовластие. Това показва колко много този вид управление превъзхожда останалите. По подобен начин, когато на власт е тълпата, не може да не възникне злоупотреба. Но тая злоупотреба с общите интереси не води до вражди, а поражда крепки приятелства между злосторниците, защото те първо се сплотяват и тогава действат. И това продължава, докато някой застане начело на народа и успее да спре злосторниците. От благодарност тълпата започва да величае този човек и тъй, величаейки го, скоро прави от него цар. От това също става

ясно, че е най-добре, когато властта е у един. И накрая, да събера всичко в един въпрос: откъде, питам, добихме свободата си и кой ни я даде? Тълпата ли, малцината или единият? Един-единствен човек ни е дал свободата, затова мисля да се придържаме към управлението от цар. Не бива при това да отменяме наследените порядки, които са си добри. По-добре няма да е.“

ИЗБОРЪТ НА ЦАР

Тия три мнения били изказани и останалите четирима се съгласили с последното. Тогава Отан, който държал да се даде равноправие на персите, но не сполучил в намерението си, станал и заговорил така: „Съратници, само един от нас, явно, може да стане цар, било като оставим жребия да го определи, като възложим на народа да го избере, или по друг някой начин. Аз, обаче, не желая нито да властвам, нито пък над мене да властват. Затова няма да ви съпернича. Но се отказвам само при едно условие: че не ще бъда подвластен вам както самият аз, така и моите потомци.“ Като казал това, той им отстъпил съперничеството и се оттеглил, когато шестимата приели условията му. И до ден днешен родът на Отан продължава да е единственият свободен род в Персия. Той е под властта на царя само дотолкова, доколкото пожелае, при все че не престъпва персийските закони.

Шестимата тогава се заели да обмислят как ще е най-справедливо да си поставят цар. Най-напред решили, че на когото и да се падне от шестимата царството, то той следва всяка година в знак на извънредно отличие да дава на Отан и на неговите потомци по едно мидийско наметало, както и наградите, смятани за най-почетни в Персия, задето пръв е замислил свалянето на мага и успял да ги събере. Така бил удостоен Отан, а ето какво решили в интерес общо на седмината: да може всеки от тях, когато пожелае, да влиза в двореца без предизвестие, стига само да не се случи царят да спи с жена; да не може царят да взема отникъде другаде жена, освен от родовете на въстаналите с него. За избора пък на цар решили следното: идната сутрин да излязат яздешком заедно в крайнините на града и да получи царството този, чийто кон пръв изцвили при изгрев слънце.

Дарий имал един хитър слуга на име Ойбар. Като се разотишли от събранието, Дарий отишъл при него и рекъл: „Ойбаре, за да си изберем цар, решихме да възседнем конете и царството да получи онзи, чийто кон пръв изцвили след появяването на слънцето. Та ако в теб има хитрост, измисли как да получим наградата ние, а не някой

друг,“ Ойбар му отвърща с думите: „Не се бой, а отпусни сърцето си, господарю. Стига само от туй да зависи дали ти ще бъдеш цар, или не, знай, че никой друг няма да се възцари — нужния цар го имам.“ „Ако наистина имаш тая хитрина — рекъл Дарий, — употреби я веднага. Време за губене няма, защото утрешният ден ще ни бъде за изпитание.“ Като чува това, Ойбар постъпва както следва: щом дошла нощта, той взел една кобила — любимката на Дариевия жребец, закарал я в окрайнините на града и я спънал на едно място. Сетне докарал там и жребеца на Дарий и започнал да обикаля с него кобилата — все по-близо и по-близо до женската, докато накрая оставил жребеца да ѝ се качи.

А сутринта, на развиделяване, шестимата се явили на коне и както се били наговорили, заяздили из окрайнините на града. Когато приближило онова място, където предната нощ била спъната кобилата, жребецът на Дарий препуснал в тръс и изцвил. А в това същото време от ясното инак небе блеснала светкавица и се чул гръм — сякаш в съзвучие с коня, за да утвърди Дарий за цар. Рипнали другите петима от конете тогава и взели да се кланят на Дарий.

Това именно била хитрината на Ойбар според разказа на едни от персите. Други обаче описват различно нещата и твърдят, че Ойбар натрил о задницата на кобилата едната си ръка, скрил я сетне в шалварите си и я държал там до утрото, когато конете били вече на потегляне. Тогава извадил ръката си и я поднесъл под ноздрите на Дариевия жребец, който пропръхтял и изцвил веднага, щом подушил миризмата.

Ето по този начин за цар бил посочен Дарий, синът на Хистасп. И освен арабите, подвластни нему били всички народи в Азия, подчинени преди него от Кир, а някои — и от Камбис.

ЖЕНАТА НА ИНТАФРЕН

Наскоро след бунта на седемте перси срещу мага един от тях — Интафрен, намерил смъртта си, понеже извършил наглост. Той поиска да влезе в двореца по някаква работа с царя. И наистина, както било договорено между въстаналите срещу мага, те имали достъп до царя без предизвестие, стига да не се случел той в спалнята си с жена. Затова и Интафрен — нали бил един от седемте — не сметнал за нужно някой да обажда за идването му, а понечил да влезе направо. Ала пазачът и разпоредителят при вратите не го допуснали, понеже царят, рекли те, бил с жена в спалнята си. Тогава Интафрен, мислейки, че го лъжат, изтегля сабята си и им отрязва ушите и носовете, нанизва ги сетне на два ремъка от поводите на коня, увързва ремъците около шиите им и ги оставя.

А те отиват и се показват пред царя, разправят му по причина на какво са пострадали. Изтръпнал Дарий да не би шестимата да са сторили това в общо съгласие и ги привикал един по един, за да ги изпита и чуе одобряват ли извършеното от Интафрен. След като се уверил, че той е действал без тяхно знание, царят задържал Интафрен, децата и близките му, подозирайки го, че готви бунт заедно с родствениците си. Но когато всички те били задържани и оковани в окови като за обречени на смърт, пред вратите на царя дошла и застанала жената на Интафрен. Тя плачела и се окайвала непрестанно, докато накрая успяла да извика съжаление у Дарий, който изпратил да й кажат следното: „Цар Дарий ти дава да отървеш от смърт един от твоите близки — когото определиш от затворените.“ Преди да отговори, тя помислила малко, сетне рекла: „Ако царят наистина ми подарява живота на един, то тогава избирам брат си от всички.“ Зачудил се Дарий на нейния отговор, когато го чул, и изпратил да я запитат: „Царят иска да разбере как така ти подмина мъжа и децата си, а избра брат си да оцелее. За теб той не е тъй близък, както децата, по-малко драг е а от мъжа ти.“ „Царю — отвърнала тя, — да даде бог, могла бих да имам друг мъж и други деца, ако загубя тези... Но друг брат по никой начин не бих могла да добия, понеже моите майка и

баща не са вече между живите. Такава ми беше мисълта, когато ти отговорих първия път.“ Тези нейни думи се сторили умни на Дарий и освен живота, за който го молела, пощадил и живота на най-големия ѝ син, тъй като майката му се понравила много. Но убил всички останали.

ВИРОГЛАВОТО МОМЧЕ

Херодот прави голямо отклонение, за да разкаже за Поликрат, владетеля на остров Самос. Спарта и Коринт се съюзяват за война срещу него, а три поколения преди това Коринт се владее от тирана Периандър (625–585 г. пр.н.е.), прочут в древността като един от „седемте мъдреци“ на Елада, а също и с жестокостта си.

В пристъп на ревност Периандър убил собствената си жена Мелиса, подир което от случилото се произлязло ново злополучие. Той имал двама синове от Мелиса, единият — на седемнадесет години, а другият бил навършил осемнадесетте, когато дядо им Прокъл, владетелят на Епидавър, ги поканил при себе си и се показал много внимателен към тях, както можело да се очаква от бащата на тяхната майка. Но като дошло време за връщане, Прокъл ги изпроводил с думите: „Чеда мои, знаете ли кой уби майка ви?“ По-големият не обърнал ни най-малко внимание на това. Малкият, обаче, чието име било Ликофрон, тъй много го заболяло от чутото, че като се върнал в Коринт, нито продумвал на своя баща — убиеца на майка му, нито отговарял, когато Периандър опитвал да го заговори, нито искал да дава обяснение, когато го питали защо, докато най-подир Периандър, страшно ядосан, го изгонва от двореца.

След като изпъжда единия си син, Периандър се поинтересувал да узнае от по-големия какво е говорил дядо им пред тях и той му разправил колко добре били посрещнати, но за онези думи, които изрекъл пред тях на изпращане Прокъл, не се сетил, понеже не ги бил проумял. Не можело да бъде това всичко, настоявал Периандър — дядо им трябва да им е повлиял с нещо. И продължил да разпитва сина си, додето той се сетил и казал. Периандър разбрал каква била работата и като не искал да се покаже слаб, изпратил човек да каже на ония, у които намерил подслон изгоненият от него син, да не го приемат вече в дома си. Изпъдили сина му оттам и където и другаде да отидел, също тъй го отпращали, понеже Периандър заплашвал подслонилите го и заповядвал да го пъдят. Гонен от една, той отивал в къщата на други

близки и те — нали бил син на Периандър — го приемали, макар че ги било страх.

Накрая Периандър разгласява навсякъде, че който даде подслон у дома си на неговия син или дори го заговори, то този човек следва да заплати глоба, а сумата да се посвети на Аполон. При тая заповед повече никой не желаел нито да разговаря със сина му, нито да го подслонява в дома си. Пък и самият той, упорствайки, не понечил да дири забраненото, ами взел да се валя по площадите. Но на четвъртия ден Периандър видял сина си изпаднал в мръсотия и глад, дожаляло му и ядът му минал, сетне се приближил до него й рекъл: „Кое е по за предпочитане, сине — да я караш както в последно време, или да наследиш короната и богатствата, които са мои засега, стига само да се помириш с татко си. Ти, моят син, господарят на цветущия Коринт, избра живот на скиталец, опълчи се и възнегодува против оня, против когото най-малко ти трябваше! Защото ако е имало неблагоприятие и питаеш затова неприязън към мене, знай, че то е спходило мене и аз нося по-големия дял от тежестта му, тъй като съм го причинил лично аз. Тъй че върни се в къщи сега, когато вече си разбрал колко по-добре е да завиждат на човек, отколкото да го съжбяват, а също и какво значи да си сърдит на родителите и на по-високопоставените.“ С такива думи го придумвал Периандър, ала синът не им отговорил. Казал само, че баща му следва да плати глобата за Аполон, задето е дошъл да говори с него. Тогава Периандър разбира, че упоритостта на сина му е безнадеждна и непреодолима, приготвя кораб и го изгонва на него далеч от очите си, в Коркира, който остров бил негово владение. А щом заминал синът, Периандър потеглил срещу своя тъст Прокъл, който имал най-голяма вина за сегашното положение, и като завзел Епидавър, заловил Прокъл и го отвел в пленничество.

Но Периандър застарявал с годините, виждал се във все по-голяма невъзможност да ръководи и наглежда нещата. Разбирал и че не може да разчита на големия си син, понеже бил доста глупав. Накрая изпратил в Коркира човек и повикал Ликофрон да наследи царството, но Ликофрон не благоволил даже да отговори на вестителя. Много държал Периандър на младия си син, затова изпратил повторно до него човек, този път — дъщеря си, неговата сестра, като мислел, че тя повече от всеки друг ще успее да го убеди. Като отишла при него, тя казала: „Защо, братко, искаш царството да премине в чужди ръце и

бащинията ни да се разсипе, вместо да се върнеш и радваш ти на тях? Прибери се у дома и престани сам да се наказваш! Неблагодарно нещо е неотстъпчивостта; недей цери злото със зло; мнозина поставят прошката над правдата; мнозина, дирейки майчиното, са изгубвали бащиното право. Властта е опасно нещо, но мнозина са влюбени в нея, а баща ни е застарял човек, в напреднали вече години. Недей другиму оставя онуй, което се полага на теб.“ Ето тъй му говорела най-убедително тя, подучена от Периандър, а брат ѝ в отговор казал, че няма да се завърне в Коринт, докато е жив баща му. Пристигнала тя с тази вест при Периандър и той изпратил за трети път човек да предаде, че е готов сам да се премести в Коркира, стига само синът му да се завърне в Коринт за наследник на царството. Ликофрон се съгласил на тези условия и двамата поели — единият към Коринт, Периандър пък за Коркира. Но коркирците, като научават за всичко това, убиват младежа, за да не дойде в страната им Периандър.

ПРЪСТЕНЪТ НА ПОЛИКРАТ

По времето, когато Камбис воювал в Египет, спартанците се отправили към Самос с войска срещу Еаковия син Поликрат, който бил станал господар на острова чрез преврат. Разделяйки държавата на три, отначало той поделил властта с братята си Пантагнот и Силосон, но скоро убил единия, заточил Силосон, по-младия, и тъй станал пълен господар над острова. Подир това се спогодил с египетския цар Амасис и поддържал приятелство, като му пращал и получавал от него дарове. За кратко време силата му пораснала — не само в Йония, но и из цяла Елада се говорело вече за него. Накъдето и да насочел оръжието си, там неизменно го чакала сполука. А разполагал със сто бойни кораба и хиляда стрелци, с които грабел и плячкосвал от всички — били те врагове, или пък приятели. Защото твърдял, че когато връща отнетото, той става по-драг за приятеля, а не — като го щади по начало. По такъв начин Поликрат завзел много острови и доста от градовете на континента.

Но голямото благополучие на Поликрат съвсем не останало скрито от Амасис, който угрижено го следял. А когато още повече се размножили неговите сполуки, Амасис проводил в Самос писмо, в което пишел: „Амасис тъй говори на Поликрат: приятно е, когато приятел и съюзник благоденства, но големите твои сполуки не ме радват, понеже зная, че боговете са завистливи. Желал бих людете, на които държа, пък и аз самият, в едно да сполучваме, а в друго да търпим несполука и тъй нашите успехи да се редуват в живота с неуспехи, а не да сполучваме във всичко. Досега аз не съм чувал да говорят за човек, преуспявал във всичко, който да не е пропаднал накрая страшно. Затова чуй думите ми и wśród сполуките си постъпи както следва: помисли и установи кое нещо цениш най-високо и загубиш ли го, сърцето ще те заболи най-силна, сетне захвърли това нещо, тъй щото вече никога да не попада у хора. Ако и подир това твоите сполуки не започнат да се редуват с крушения, продължавай да се лекуваш по предписания от мен начин.“

Изчел Поликрат писмото и видял, че Амасис го напътства добре. Тогава се заел да реши коя била тая скъпоценност, от чиято загуба сърцето му щяло да се огорчи най-силно, и установил, че това бил златният пръстен с печат върху смарагдов камък, измайсторен от самосеца Теодор, сина на Телекъл. Решен веднъж да захвърли него, той екипирал кораб, качил се и разпоредил да отплават в открито море, а когато се отдалечили достатъчно от острова, Поликрат свалил пръстена от ръката си и го захвърлил в морето пред очите на всички моряци. Сетне отплавал обратно към брега, пристигнал си у дома и се отдал на своята мъка.

Но станало тъй, че на петия или на шестия ден оттогава един рибар уловил риба — толкова едра и хубава, че заслужавала, мислел той, да се поднесе в дар на Поликрат. И тъй, занесъл я рибарят в двореца и казал, че иска да се яви пред Поликрат, а когато получил позволение, влязъл и поднасяйки рибата, рекъл: „Като улових тая риба, царю, аз не понечих да я отнеса на пазара, макар че живея от труда на ръцете си, ами рекох, че ще е за тебе достойна тя, за твоето величие. Ето, нося я, заповядай.“ На Поликрат му станало драго от тези думи и казал: „Много добре си сторил и аз съм ти дважди благодарен — и за подаръка, и за словата. Каня те довечера на гощавка.“ Доволен от голямата чест, рибарят си тръгнал за в къщи, а в това време слугите, които кормели рибата, намерили във вътрешността ѝ пръстена на Поликрат. Щом го зърнали, те го извадили, занесли го зарадвани на Поликрат и обяснили къде и как се намерил пръстенът. Тогава той, като разбрал, че в тая работа има нещо неземно, описал в писмо всичко, което направил и което го сполетяло, сетне проводил писмото в Египет.

Когато прочел писмото, дошло от Поликрат, Амасис се убедил, че не е по силите на човека да извлече другиго от туй, дето предстои да се случи, а също и че Поликрат нямало да свърши добре, щом сполучвал във всичко и си връщал дори онова, което искал да загуби безвъзвратно. Затова Амасис изпратил в Самос вестител да каже, че прекъсва приятелството. Така постъпил, та да не го заболи сърцето като за приятел, когато голямата и страшна гибел дойдела върху Поликрат.

А по това време в Сарди пребивавал персиецът Оройт, наместникът на царя, назначен от Кир. Този човек бил обладан от

безбожно желание — макар че не видял никакво зло, нито чул лоша дума от самосеца Поликрат и не го бил срещал дори до преди това, зажадувал да го залови и погуби. Както разказват повечето хора, желанието му се породило веднъж, когато седели в царския двор с още един персиец, на име Митробат, който бил управител на областта Даскилион. От дума на дума двамата се сдърпали, мерейки си един с друг достойнствата, и Митробат, за да уязви Оройт, рекъл: „Какъв мъж си ти, щом не съумя да присъединиш Самос към владенията на царя? А островът принадлежи към твоята област и е тъй лесен за покоряване, щото един най-обикновен островитянин с петнайсетина войници го овладя и още му е господар.“ Говорят, че когато чул тия думи, Оройт много се засегнал, но го обзело желание не толкова да си отмъсти на човека, който му нанесъл тая обида, колкото да погуби на всяка цена Поликрат, заради когото я понесъл.

Други пък говорят, че Оройт изпратил вестител с някаква молба в Самос — каква точно била тя, не се споменава. Вестителят заварил Поликрат възлегнал в мъжкото отделение в компанията на Анакреон от Теос^[1] и се доближил да го заговори. Поликрат обаче, който, от нарочно пренебрежение към властта на Оройт или просто случайно, лежал извърнат към стената, не благоволил нито да се обърне с лице към вестителя, нито нещо да каже в отговор.

Ето тези различни причини се привеждат за смъртта на Поликрат — човек може да се довери на която си иска от двете. Тъй или иначе, Оройт, който бил отседнал в Магнесия на река Меандър, научавайки за намеренията на Поликрат, изпратил лидиеца Мирс, сина на Гигес, с известие в Самос. Защото Поликрат пръв от известните нам елини намислил да стане господар на морето; изключение прави Минос, царят на Кносос, или някой друг, ако е имало такъв, който да е владеел преди него морето. Но от простосмъртните люде Поликрат пръв е хранил големи надежди, че ще покори Йония и Егейските острови. И тъй, щом узнава помислите му, Оройт праща до него известие, в което се казвало: „Оройт тъй говори на Поликрат: чувам, че се гласиш за големи неща, но че нямаш богатства, отговарящи на стремежите ти. Стига да постъпиш както аз искам, ще издигнеш и себе си, и мене ще спасиш също. Защото цар Камбис ми е замислил смъртта, предизвестен съм за това от сигурно място. Ти ела само и ме измъкни оттук, мен и моите богатства! Една част от тях сетне ще бъде твоя,

другата ще остане за мен и тогава ти ще владееш над цяла Елада, доколкото могат да ти помогнат пари. Ако не ми вярваш за богатствата, прати своя най-доверен човек и ще му ги покажа.“

Зарадвал се Поликрат, като чул това, и се съгласил. Ала понеже ламтял повече за парите, изпратил по-напред своя секретар Меандър, сина на Меандър, от Самос, та да огледа нещата. Това е човекът, който принесъл не след дълго в храма на Хера цялата покъщнина, красила мъжкото отделение в двореца на Поликрат — дар, който заслужава да се види. Ето какво направил Оройт, когато разбрал, че се очаква да дойде оглеждач: напълнил осем сандъка с камъни — кажи-речи, досами похлупаците, нахвърлял отгоре на камъните злато, сетне овързал сандъците и ги оставил приготвени. След време Меандър дошъл, разгледал ги, върнал се и разказал на Поликрат.

Въпреки че предсказателите неведнъж го предупреждавали да не ходи, въпреки че приятелите му неведнъж също го разубеждавали, Поликрат започнал да се готви за тръгване. Не го спрял дори сънят, който сънувала дъщеря му: тя видяла на сън как Зевс мие, а слънцето маже нейния баща, който висял във въздуха. Какво ли не направила тя след това съновидение, само и само Поликрат да не тръгне. Накрая го заклела, когато той вече се качвал на кораба. Но Поликрат се заканил, че ако се върне жив, щял да я държи дълго време неомъжена. Да можел да изпълни заканата си, кълняла тя, искайки да стои неомъжена дълго, но да не изгуби баща си.

Ала Поликрат не зачел ни един съвет и отплавал към Оройт, като взел и много свои приятели, сред които бил Демокед, син на Калифонт, родом от Кротон — най-известният по онова време с вещината си лечител. Щом пристигнал в Магнесия, Поликрат загинал от ужасна смърт, по начин, неподобаващ на неговото положение и стремежи. Защото няма друг елински владетел, достоен да се мери по великолепие с Поликрат, ако не смятаме владетелите на Сиракуза. Оройт го убил по неописуем начин и набучил трупа му на кол. Но дошлите е него самосци пуснал, поръчвайки им да помнят, че единствено нему дължат благодарност за свободата си. Останалите, една част от които били роби, а другите — свободни чужденци, били продадени в робство като пленници. Така сънят на Поликратовата дъщеря се сбъднал: додето Поликрат висял, набучен на кол, Зевс го миел с дъжда, който падал отгоре му, а слънцето го мажело с влагата,

която избивала по неговото тяло. Ето до това довели многото сполуки на Поликрат — до края, предречен му от египетския цар Амасис.

---

[1] Анакреон от Теос — голям лирически поет от VI в.пр.н.е.; поетите били обичайни фигури в дворовете на гръцките тирани. ↑

КРАЯТ НА ОРОЙТ

Но не минало много време и Оройт бил застигнат от възмездие за убийството на Поликрат. Подир смъртта на Камбис и възцаряването на магите Оройт си стоял в Сарди, без изобщо да подкрепи персите, при все че мидийците им били отнели властта. Тъкмо обратното — в смута на тези времена той убил Митробат, наместника на царя в Даскилион, задето го упрекнал в безсилие спрямо Поликрат; убил също сина на Митробат, Кранасп — и двамата на почит сред персите. Още много други безобразия извършил Оройт, сред които било и следното: веднъж при него дошъл куриер от Дарий и донесъл известие, което не му се харесало. Затова, когато куриерът поел по обратния път, Оройт подставил хора да го убият от засада и от куриера и неговия кон не останала ни следа.

Ала Дарий, щом се възцарил, тутакси зажадувал да отмъсти за всички престъпления на Оройт и най-много за убийството на Митробат и на сина му. Но да прати направо войска срещу него не се решавал, било защото нещата в царството не били улегнали още — той отскоро бил стъпил на трона, или понеже разбирал, че Оройт, който владеел областите Фригия, Лидия и Йония, разполагал с големи сили — само телохранителите му били хиляда. Та при това положение Дарий прибягнал до хитрост, свикал най-знатните перси и се обърнал към тях с думите: „Кой от вас, перси, би се наел да извърши за мен нещо с ловкост, а не с метеж или с употреба на сила? Защото гдето е нужна ловкост, там няма място за сила. Кой тогава се наема да ми доведе Оройт жив или мъртъв? Човекът, който досега не е бил с нищо полезен за персите, пакостил им е само, и то много. Най-напред унищожи двама наши — Митробат и сина му, сетне, показвайки нетърпимо своеволие, той взе да убива пратениците, провождани лично от мен да го отзоват. Затова трябва да обезвредим сега този човек, преди да е напакостил още повече на персите.“

Това казал Дарий и веднага тридесет мъже станали, всеки готов да се наеме с работата. Възникнал спор, но Дарий ги възпрял и накарал да хвърлят жребий. Жребият се паднал на Багей, сина на Артонт.

Тогава Багей наредил да напишат много писма с различно съдържание, подпечатал ги сетне с пръстена на Дарий, взел писмата и потеглил за Сарди. Когато пристигнал и го въвели при Оройт, той заизваждал писмата едно по едно и ги подавал на царския секретар да ги прочете (всички наместници имат царски секретари при себе си). Багей давал писмата, понеже искал да изпита верността на телохранителите — щели ли да изменят на Оройт. Когато вижда, че те имали нужната почителност към писмата и още по-голяма — към тяхното съдържание, Багей подава ново писмо, в което се казвало: „Перси, цар Дарий ви забранява да охранявате Оройт.“ При тези думи войниците оставили копията си, а Багей, виждайки, че се подчиняват на писмения указ, окуражен от това, дава на секретаря и последното писмо, в което пишело: „Цар Дарий нарежда на персите в Сарди да убият Оройт.“ Щом чули това, телохранителите изтеглили мечовете си и го убили на място. Така персиецът Оройт бил застигнат от възмездие за убийството на Поликрат от Самос.

ЛЕЧИТЕЛЯТ ДЕМОКЕД

Богатствата на Оройт били взети и пренесени в Суза. Малко по-късно, при един лов на диви зверове, станало тъй, че цар Дарий си изкълчил ходилото, когато рипнал да слезе от коня. И то било доста силно изкълчване, защото му изскочило кокалчето на глезена. А Дарий от по-рано държал в своя двор лечители от Египет, прочути с първенството си в лечителското изкуство, и тоя път също се обърнал към тях. Но те толкова грубо се заели с наместването на глезена, че болката само се усилила. Седем дни и седем нощи лежал Дарий в безсъние от непрестанната болка. Но ето че на осмия ден от страданието един човек, който посетил преди време Сарди и дочул нещо там за изкуствеността на кротонеца Демокед, казал за това на паря и Дарий наредил да го доведат колкото се може по-скоро. Открили го в окаян вид сред робите на Оройт и тъй както бил — облечен в дрипи, влачещ оковите си, го повели при царя.

Когато въвели Демокед в присъствието на царя, Дарий го попитал вещь ли е в лечителското изкуство, а той отвърнал, че не е вещь, от страх да не би ако се признае, да загуби и последните надежди за завръщане в Елада. Но за Дарий било ясно, че е вещь — дори и в хитруването. Затова наредил на довелите го да донесат камшици и шишове. Тук вече Демокед се издава. Казва обаче, че не бил истински вещь, а понеже поживял при един лечител, бил понаучил нещо от занаята. Ала Дарий се поверил на неговите грижи и Демокед, прилагайки подир предишното грубо едно внимателно лечение с елински лекове, успял да му върне съня и не след дълго възстановил напълно здравето му. А царят бил изгубил вече надежда, че глезенът може да оздравее. Дарий тогава му подарява два чифта златни окови, при което Демокед го попитал да удвои ли иска царят неговата злочестина, задето го е излекувал. Харесали се тези думи на Дарий и той изпраща Демокед при жените си, за да го видят и те. Евнусите го завели и казали на жените, че това е човекът, върнал живота на царя. Тогава те една по една загребали с чаши от сандъка със злато и възнаградил Демокед с тъй обилен дар, щото слугата, на име Скитон,

който вървял подире му и прибирал прелелите монети от чашите, насъбрал една доста голяма купчина злато.

Тоя Демокед бил напуснал отечеството си и заживял в двора на Поликрат, тъй като постоянно имал неприятности и сръдни със своя баща в Кротон. Когато накрая търпението му се изчерпало, Демокед избягал и отишъл в Егина, където се установил на работа и още на първата година успял да изпревари тамошните лечители, при все че нямал инструменти, нито имал нужната за упражняване на занаята уредба. На втората година егинците го наемат на държавна служба за един талант, на третата година — атиняните за сто мини, а на четвъртата година — Поликрат за два таланта^[1]. По тоя път Демокед стигнал до Самос и благодарение най-вече на него кротонците спечелили славата си на добри лечители.

Та сега, подир излекуването на Дарий, Демокед получил просторна къща в Суза и станал сътрапезник на царя. Не му липсвало нищо, освен едно — възможност да се завърне в Елада. Ала той се застъпил пред Дарий и отгървал египетските лечители, които лекували царя преди него. А тях ги чакало набиване на кол, загдето се оставили да ги надмине лечител-елин. Освен тях успял да отърве и един елейски гадател, забравен сред поробените спътници на Поликрат. И тъй, Демокед бил на най-висока почит у царя.

Не след дълго ето какво дошло да се случи с Атоса, дъщерята на Кир, сетне съпруга на Дарий: на едната ѝ гърда се появил оток, който после се пукнал и взел да нараства. Додето бил неголям още, тя го криела от срам и не казвала никому. Ала когато разбрала, че е злокачествен, тя повикала Демокед и му го показала. Демокед обещал да я изцери, но само ако тя се закълне да му заплати с услугата, която щял да поиска от нея. Нямало да ѝ поиска такова нещо, дето да я посрами.

Когато след време Демокед наистина я излекувал, ето какви думи надумала Атоса в леглото на Дарий, получена от лечителя: „Царю, ти, който си толкова могъщ, седиш бездейно, а не си завоювал нито нови народи, нито ново могъщество за персите. На човек, млад като тебе, господар на несметни богатства при това, подобава да постигне нещо голямо, та персите да знаят, че над тях царува мъж. Ти следва да предприемеш нещо по две причини — не само за да докажеш на персите, че мъж ги предвожда, но и за да се разпиляват тъй силите им,

та да не могат от безделие да устроят заговор срещу тебе. Покажи на какво си способен, докато си още млад. Защото със съзряването на тялото съзрява и духът, а със застаряването на едното и другото застарява, додето се притъпи накрая към всичко.“ Това му наговорила тя, подучена от Демокед, а Дарий отвърнал: „Ти, жено, изрече тъкмо онова, което съм намислил да сторя. Защото съм решил да построя мост от нашия до другия континент и да поведе война срещу скитите. Това много скоро ще бъде направено.“ Тогава Атоса казва: „Засега почакай и недей тръгва най-напред против скитите. Те могат, когато пожелаеш, да бъдат твои. Първо поведи войските си срещу Елада. Доцяло ми се е да ми слугуват девойки от Спарта — слушала съм да говорят за тях. Искам още девойки от Аргос, от Атина и от Коринт. А в твоя двор има един човек, който по-добре от всеки друг би могъл да ти опише цяла Елада и да ти бъде водач. Това е човекът, който ти излекува крака.“ „Тогава, жено, щом искаш първо да нападнем Елада — отвърнал Дарий, — аз мисля, че ще е по-добре най-напред да проводим натам съгледвачи от персите заедно с човека, за когото говориш, та да разузнаят и изучат всичко, и сетне да ни доложат. Проуча ли веднъж нещата докрай, ще започна войната.“

Като казал това, Дарий незабавно пристъпил от думи към дело — щом се развиделило, той повикал петнайсетина перси от знатните и им поръчал да придружат Демокед и да огледат крайморието на Елада, ала тъй, че да не им се изплъзне Демокед, а да се върнат на всяка цена с него. След като дал тези разпореждания, Дарий повикал Демокед и пожелал той да им бъде водач и да покаже на персите цяла Елада, сетне да се завърне с тях в Персия. Можел да вземе, му рекъл Дарий, всички свои ценни вещи със себе си — при връщането си щял да получи многократно повече в замяна от царя. Към даровете, продължил Дарий, щял да добави и една гемия, натоварена с всякакви стоки, която да отплава заедно с него. Дарий явно, мисля аз, му дал обещанията си без задна мисъл. Демокед обаче се побоял да не би да го изпитват. Затова без особен възторг приел подаръците, като рекъл, че ще остави своите неща тук, та да ги има, когато се завърне. Но гемията, дето я обещал Дарий за дар на неговите братя, щял да приеме. Така Дарий, след като дава и на него разпореждания, отправя Демокед и персите към морето.

И те стигнали до Финикия, до финикийския град Сидон, където незабавно съоръжили два бойни кораба, а редом с тях и един търговски, голям, натоварен с всевъзможни стоки. Когато всичко било готово, отплували към Елада и държейки курс по крайбрежните води, почнали да разглеждат и записват. След като видели по-известните места на Елада, доплували и до Тарент в Италия. Там Аристофилид, царят на тарентците, от добри чувства към Демокед снел кормилата от персийските кораби, подир което задържал и самите перси, уж че били шпиони. А в това време Демокед пристигнал в своя роден град Кротон. Едва тогава Аристофилид пуска на свобода персите и връща кормилата на корабите им.

Персите потеглят оттам по дирите на Демокед и пристигат в Кротон, където го сварват и залавят на площада. Едни от кротонците били съгласни да жертват Демокед, понеже се плашели от могъществото на персите, ала останалите го дръпнали настрана и зашибали персите с тояги, макар те да държали на своето и да говорели: „Внимавайте какво правите, кротонци! Вие подпомагате беглец, роб на царя! Или си мислите, че Дарий ще подмине това голямо оскърбление? Мислите ли, че ако ни отнемете този човек, това няма да има за вас лоши последствия? Няма ли първо срещу вашия град да тръгнем на война? Няма ли да се постараям първо вас да отведем в пленничество?“ Това рекли те, но не могли да сплашат кротонците, които им отнели не само Демокед, но заграбили и кораба им със стоките, докарани от Финикия. Останали без водач, персите не се решили да продължат по-нататък да изследват Елада, ами потеглили в обратна посока към Азия. Докато се гласели да отпътуват, Демокед им поръчал да кажат на Дарий, че си е взел за жена дъщерята на Милон. А името на бореца Милон наистина много се ценяло от царя. Затова, струва ми се, Демокед побързал с тая женитба и похарчил сума пара, та да покаже на Дарий, че е човек, ценен и в отечеството си.

---

[1] Един талант бил равен на 26 кг сребро; мината била 1/60 от таланта. ↑

ПОДАРЪКЪТ НА СИЛОСОНТ

От градовете, били те елински или варварски, цар Дарий превзема първо Самос по причина на следното. По времето, когато Камбис, синът на Кир, водел война срещу Египет, мнозина елини се стекли натам — едни, както обикновено става, по търговия, други да се главят за наемници, а трети — ей така, просто да разгледат страната. Сред тия последните бил и Силосонт, прогоненият от Самос брат на Поликрат. Ето как му провървяло на този Силосонт, когато веднъж, загърнат в пурпурно наметало, излязъл на пазара в Мемфис. Там бил и Дарий, по това време телохранител на Камбис, още неспечелил известност. Щом той съгледал Силосонт, веднага харесал наметалото му и рекъл да го купи, а Силосонт, като го видял колко много иска да има наметалото, за свой късмет казал нещо, нашепнато му сякаш от божество: „За нищо на света не бих си продал наметалото, но щом на всяка цена държиш да е твое, вземи го даром.“ Дарий поблагодарил, поел дрехата и отминал. Тогава Силосонт разбрал колко глупаво се е оставил да му пропадне наметалото.

Но времето минавало, Камбис умрял, после седемте перси вдигнали бунта срещу магите и царството отишло в ръцете на единия от тях — Дарий. Когато узнал, че царството е преминало у същия онзи човек, който преди време в Египет харесал неговото собствено наметало и го получил даром, Силосонт се упътил към Суза, седнал там пред вратите на царския дворец и се представил за благодетел на царя. Но когато стражът на вратите обадил за идването му, Дарий изпаднал в недоумение: „Че кой може да е тоя елин, мой благодетел, комуто да съм задлъжнял с нещо? Та аз от неотдавна съм цар, а от тях един-двама най-много да са идвали оттогава тука. На никакъв елин не помня да дължа нещо. Въпреки всичко го доведи, за да разбере какво иска този човек от мене.“ Стражът въвел Силосонт пред царя, а преводачите го запитали кой е и какво е сторил, та нарича себе си благодетел на царя. Тогава Силосонт им разправил историята с наметалото и казал, че е човекът, който дал подаръка на Дарий. „Високоблагородни човече — отвърнал на това Дарий, — значи ти си

оня, който ми даде даром нещо, макар и малко, при все че тогава още нямах власт. Но моята признателност е наистина тъй голяма, като да бих получил сега най-скъпия подарък отнякъде. Затова вземи, давам ти безброй злато и сребро, та да не съжалиш втори път, че си направил услуга на Дарий, сина на Хитасп.“ „Недей ми дава, царю — отвърнал Силосонт, — нито сребро, нито злато, а ми възвърни и ми дай моя роден град Самос, който попадна в ръцете на един наш роб, след като брат ми Поликрат умря, убит от Оройт. Върни ме в Самос, но ме върни там без проливане на кръв и отвеждане в робство.“

Като чул това, Дарий изпратил войска под предводителството на Отан, единия от седемте, комуто заповядал да изпълни всичко докрай според желанието на Силосонт.

ПРЕВЗЕМАНЕТО НА ВАВИЛОН

Но когато войската на Отан потеглила по море срещу Самос, вавилонците се разбунтували след доста усиленни приготовления. Те използвали суматохата през царуването на мага и при въстанието на седемте и през цялото това време се подготвяли да устоят на обсада, като успели да го направят някак скритом. Накрая, когато дошло време да се обяви бунтът, всеки мъж оставил настрана освен майка си още по една жена, която посочел от домочадието си. Всички други били отведени на едно място и удушени. Оставените живи жени били, за да приготвят ядене, докато другите били удушени, за да не подяждат запасите.

Когато вестта за това стигнала до Дарий, той свикал за война срещу тях цялата си армия, напреднал до Вавилон и започнал обсада. Но вавилонците нехаели за обсадата — покачени по кулите на крепостните стени, те танцували и се надсмивали отгоре на Дарий и на неговите войници. Един дори се провикнал и рекъл: „Какво сте се заседели тук, перси, ами не си вървите по домовете? Когато мулетата вземат да раждат, тогава чак ще завземете града ни!“ Вавилонецът го казал, като си мислел, че мулето не може никога да роди. Една година и седем месеца били изминали оттогава, когато Дарий и войниците му започнали да губят търпение от невъзможност да превземат Вавилон. А до какви ли не хитрости и тактики не прибегнал Дарий, но така и не можал да сломи обсадените. Опитал също тъй хитрината, с която Кир завладял града^[1], но вавилонците постоянно били нащрек и не се оставили да ги изненадат.

Най-сетне, на двадесетия месец, се случило чудновато нещо със Зопир, сина на Мегабикс — единия от седемте перси, убили мага. Едно негово товарно муле родило. Не повярвал Зопир, когато му казали, отишъл и видял с очите си муленцето, после наредил на слугите, които били свидетели, никому повече да не обаждат за станалото, а сам седнал да поумува. Сещайки се за думите, изречени от вавилонца в началото на обсадата — „когато мулетата вземат да раждат, тогава чак

ще превземете града ни“, Зопир решил, че при тия пророчески слова на Вавилон му предстояло вече да падне.

Защото неговото муле родило, а човекът се бил изразил така явно с божие участие.

Предусетил веднъж, че Вавилон е обречен на падане, Зопир отишъл при Дарий и го попитал толкова ли много държи на превземането на града. Когато узнава, че царят придава голямо значение на това, Зопир се заема да реши как собствено да го постигне и как той самият да стане човекът, превзел Вавилон. А особено в Персия заслугите много се ценят за възхода във величие. И тъй, другояче нямало да е по силите му да овладее града, размислил той, освен като се обезобрази сам и забегне при неприятеля. Без много повече да му мисли, той се подлага на непоправимо обезобразяване — отрязва ушите и носа си, остригва косите си, бичува се и се явява в този вид сетне пред Дарий.

Силно се ужасил Дарий, като видял своя пръв мъж обезобразен, ахнал и скокнал от трона, после попитал кой го е обезобразил и за какво провинение. Зопир отвърнал: „Че кой, ако не ти, би могъл така да ме подреди? Но аз пострадах, царю, от моята собствена ръка, не от чужда. И посегнах на себе си, понеже повече не можех да гледам как вавилонците се присмиват над персите.“ „Нещастнико — му рекъл Дарий, — ти сложи най-хубавото име на най-грозното деяние, когато каза, че си се осакатил жестоко заради успеха на обсадата. Как тъй, глупецо, твоето обезобразяване ще накара враговете да сложат по-скоро оръжие? Трябва да ти е изхвъркнал умът, щом сам си похабил себе си.“ „Ти нямаше да ме оставиш да го сторя — отвърнал другият, — ако ти бях казал. Затова действах на своя глава и сега, стига да не се получи провал от твоя страна, ще превземем най-сетне Вавилон. Тъй, както ме гледаш, ще избягам в града при неприятеля и като кажа, че съм пострадал от теб, мисля, че те ще повярват и ще ми поверят войска. А пък ти брой дните от моето влизане в крепостта и на десетия ден оттогава разположи при портите на Семирамида хиляда от ония войници, чиято гибел не би била загуба за теб. Сетне изчакай още седем дни и ми постави други две хиляди при Ниневийските порти. Нека минат още двадесет дни и тогава докарай нови четири хиляди при Халдейските врати, но и тия последните, пък и предишните, не трябва да имат друго с какво да се бранят освен мечове — те могат да

им останат. А след двадесетия ден заповядай на цялата армия да нападне крепостта от вси страни. Задели за мен само две дружини перси и остави едната при вратите на Бел, другата — при Кисийските. Защото, ако не се лъжа, вавилонците, като ме видят, че удържам големи победи, ще ми поверят всичко — и ключовете за вратите дори. Оттам нататък ние с персите ще се погрижим да свършим каквото трябва.“ След тая поръка Зопир се завтеклъ към стените на крепостта и като същински беглец, често се обръщал да поглежда назад. Наредените на стража по кулите войници го забелязали, спуснали се долу и като пооткрехнали малко едната врата, го попитали кой е и какво е дошъл да дири. А той им отвърнал, че името му е Зопир и търси прибежище в града. Щом чули това, пазачите на вратите го отвели пред вавилонското събрание и той, изправен пред старейшините, заоплаква своята участ, говорейки, че бил пострадал от Дарий и че бил наказан само заедо продумал да се вдигне обсадата, когато вече не се очертавал път за превземане на града. „Затова — продължил той — моето идване сега ще е от най-голяма полза за вас, вавилонци, а за Дарий и персите — от най-голяма вреда. Да, той ще ми плати за това, дето се погаври така с мен: аз зная всички ходове на неговите мисли.“ Това били думите му. Тогава вавилонците, като гледали окаяния вид на тъй високопоставения персиец — ушите и носът му отрязани, гърбът му накървавен от камшици, — напълно уверени, че говори истината и че е дошъл за съюзник, се показали готови да му предоставят каквото поиска. А той поискал войска. И щом я получил от тях, постъпил точно както се били договорили с Дарий: на десетия ден извел вавилонската войска, обкръжил хилядата перси, които бил поръчал на Дарий да прати, и ги избил до крак. Като видели, че делата му отговарят на думите, вавилонците, предоволни, били повече от склонни да поверят всичко в негови ръце. Но той почакал да минат уречените дни. Тогава за втори път излязъл с една вавилонска дружина и избил двете хиляди Дарневи войници. След този нов подвиг похвалите за Зопир не слизали от устата на вавилонците. А той, изчаквайки отново да изтече определеното време, извел войска на уреченото място, обкръжил четирите хиляди и ги избил и тях. След като удържал тая победа, Зопир вече бил всичко за вавилонците и те му поверили командването на цялата си армия, както и ключовете на крепостта.

Тъкмо тогава Дарий взел да напада от всички страни града в съгласие с плана им за действие и Зопир сполучил да изиграе хитростта си докрай. Качени по стените, вавилонците се мъчели да отблъснат Дариевата войска, която напирала, а Зопир в това време разтворил тъй наречените Кисийски и Белови врати и пуснал персите да влязат в града. Ония от вавилонците, които били свидетели на измамата, побягнали към храма на Зевс-Бел, ала другите, които не били видели, останали всеки на бойницата си, докато и те разбрали накрая, че са предадени.

Така Вавилон бил превзет за втори път. Щом овладял града, Дарий най-напред съборил стените и разрушил всички врати — нещо, което по-рано не било направено от Кир след първото падане на Вавилон. Сетне Дарий набучил на кол градските първенци — близо три хиляди мъже, но на останалите вавилонци върнал града да живеят в него. Погрижил се освен това да имат жени, та да им се ражда потомство, понеже, както стана ясно в началото, вавилонците удушили своите, за да пестят припасите. Жени били събрани във Вавилон от съседните народи, на които Дарий определил всеки колко да доведе, тъй че броят им възлязъл на петдесет хиляди. От тези жени са родени днешните вавилонци.

Що се отнася до Зопир, той, според както отсъдил Дарий, по заслуги надминал всички перси, раждани преди или след него, с изключение само на Кир, с когото досега никой персиец не е помислял да се мери. Разправят, че често чували Дарий да казва: „Предпочел бих да е невредим Зопир, отколкото да съм господар на още двадесет Вавилона.“ И удостоил Зопир с големи почести — всяка година му поднасял даровете, смятани за най-голямо отличие у персите, дал му и да управлява Вавилон до края на живота си, без да плаща данъци.

---

[1] Кир отбива водите на Ефрат и така войската му навлиза по полупресъхналото корито на реката във Вавилон (538 г. пр.н.е.). ↑

ПРЕДАНИЯ ЗА ПРОИЗХОДА НА СКИТИТЕ

Около 512 г. пр.н.е. Дарий предприема голяма наказателна операция, завършила с пълен неуспех, срещу номадските племена от европейска Скития.

Според разказа на самите скити техният народ бил най-младият на света и водел началото си от Таргитай — първия човек, обитавал техните земи, които преди него били пустинни. За този Таргитай се говорят, по моему, неправдоподобни неща, но все пак се говорят — че негови родители били Зевс и дъщерята на речния бог Бористен и че на така произлезлия Таргитай му се родили трима синове — Липоксаис, Арпоксаис и Колаксаис, най-малкият. Те управлявали заедно скитската земя, когато от небето веднъж паднали четири златни предмета — едно рало, един хомот, една секира и една чаша. Пръв ги видял най-големият и пристъпил да ги вземе, но ето че при доближаването му златото пламнало и той трябвало да продължи пътя си. Сетне дошъл вторият брат, ала и с него се случило същото. Златото отхвърлило с горенето си и единия, и другия. Щом обаче се приближил най-малкият, златото загаснало, той го взел и го отнесъл в дома си. Тогава поголемите братя се споразумели да преотстъпят цялото царство на най-малкия.

Но елините, които живеят в Понта^[1], разказват друга една история. В страната, която била някога пустинна, а сега се обитава от скитите, пристигнал Херакъл с кравите на Герион. Герион е живял далеч от Понта на острова, наричан от елините Еритея, близо до Гадес отвъд Херкулесовите стълбове^[2] в Океана. Някои люде твърдят, че Океанът започва от изгрева на слънцето и обтича цялата земя, но не привеждат доказателства. Оттам Херакъл дошъл в страната, известна сега като Скития, и понеже тук го застигнали виелица и студ, свил се в лъвската кожа и заспал дълбок сън. А в това време неговите кобили, разпрегнати от колесницата му за паша, като по чудо изчезнали.

Когато се събудил, Херакъл тръгнал по дирите им, обходил страната надлъж и нашир и накрая навлязъл в една гориста местност. Там в една пещера попаднал на необикновено същество —

полудевойка-полузмея, което от кръста нагоре било жена, а в долната си част — змия. В първия момент Херакъл се стъписал от нейния вид, после попитал мяркали ли са се тъдява залуталите се кобили, а тя му отговорила, че били при нея, ала нямало да ги върне, преди той да легне с нея. И Херакъл легнал, за да заплати за кобилите си. Сетне обаче тя се отметнала и захванала да отлага връщането им — искала да задържи колкото се може по-дълго Херакъл, който само чакал да си ги вземе, та да продължи пътя си. Най-подир му ги дала с думите: „Аз ти опазих кобилите, които се заблудиха насам, но ти ми се изплати за пазенето: в утробата си нося трима синове от теб. Кажи ми какво да направя с тях, когато пораснат? Тук ли да ги установя — в земята, на която съм господарка, или да ти ги пратя на тебе?“ Говори се, че Херакъл ѝ дал на този въпрос следния отговор: „Когато видиш, че синовете са възмъжали, направи следното и няма да сбъркаш. Виж кой от тях ще опъне ей този лък, колкото аз го опъвам, и ще се препаше като мен с ей тоя колан, и остави него да обитава земите ти, а другите, чиито сили не достигнат за тази работа, тях ги изгони оттук. Постъпиш ли тъй, сама ще останеш доволна, пък и мен ще си послушала.“

И Херакъл обтегнал единия си лък — а по него време той носел два, показал ѝ как се закопчава коланът, който имал златна чашка за катарамата, оставил ѝ ги и тръгнал. Най-напред, когато синовете ѝ се родили, тя им дала имена: на единия — Агатирс, на следващия — Гелон, а на най-малкия — Скит. А след време, когато възмъжали, помнейки поръката на Херакъл, тя подложила синовете си на изпитание и двама от тях, Агатирс и Гелон, като не им достигнали сили за възложената задача, напуснали страната, прогонени от майка си^[3]. Само най-малкият, Скит, успял и останал в тия земи. От този Скит, сина на Херакъл, се раждат сетнешните царе на Скития.

---

[1] Понт — Черно море или областта на Южното Причерноморие в Мала Азия. ↑

[2] Херкулесовите стълбове — Гибралтар; според гръцкото поверие острите скали по двата бряга на протока били издигнати от Херакъл. ↑

[3] Агатирс и Гелон — родоначалниците на едноименните племена на северозапад и североизток от същинска Скития. ↑

АМАЗОНКИТЕ

За да могат да се противопоставят успешно на Дарий, скитите се съюзават със съседните племена, едно от които били савроматите — племе с много воинствени жени, потомки на легендарните амазонки.

Скитите наричат амазонките „ойорпата“ и това име на елински значи „мъжеубийци“, защото скитската дума за „мъж“ е „ойор“, а за „убивам“ — „пата“. Разказват, че след като победили амазонките в битката при Термодонт^[1], елините качили на три кораба всичките амазонки, които успели да заловят живи, и отплували. Но на сред морето жените се нахвърлили върху моряците и ги избии до един. Тогава вятърът и вълнението ги понесли, тъй като след избиването на мъжете амазонките не знаели как да боравят с платната, греблата и кормилото. Най-подир стигнали на брега на Меотийското езеро^[2] до едно място, именовано Зъберите, в страната на свободните скити. Там амазонките слезли на сушата, упътили се към вътрешността и плякосали първата конска черда, на която попаднали; яхнали сетне конете и захванали да ограбват земите на скитите.

А скитите не могли да разберат с кого имат работа — не познавали нито езика им, ни облеклото, нито племето и се чудели откъде може да са дошли неприятелите. Мислейки ги за мъже с още ненаболи бради, скитите накрая им дали битка и по телата на убитите в сражението узнали, че са жени. Скитите тогава се посъветвали и решили да не убиват повече от тях, ами да пратят насреща им дружина момци от най-младите, на брой толкова, колкото предполагали, че ще са жените. Те трябвало да разположат своя стан досами техния и да правят тъкмо обратното на онова, което ги виждали, че вършат — настъпели ли амазонките, те трябвало да отстъпят, без да влизат в битка; отдалечели ли се, трябвало да приближат стана си до техния. Скитите намислили тоя план, понеже искали да се сдобият с деца от тях.

И тъй, младежите тръгнали да изпълнят поръката. Когато разбрали, че не са дошли за лошо, амазонките ги оставили на спокойствие. Стан до стана се приближавали с всеки изминат ден. И

двете страни водели еднакъв живот — и младежите, и амазонките нямали друго имущество освен оръжията и конете, с които ловували или ходели на грабеж.

Към пладне амазонките се пръскали на лов поединично или две по две, за удобство доста раздалечени една от друга. Щом усетили това, скитите също взели да правят същото и когато един от тях се примъкнал до една усамотена амазонка, тя не рекла да го отпъди, а му дала да си получи своето. Сетне, понеже не могли да се разберат с думи, жената му обяснила със знаци, че на следния ден иска от него да дойде с другар на това място, тя също щяла да доведе дружка. Момъкът се прибрал и разказал на останалите, а когато на другия ден отишли двама на онова място, заварили и втората амазонка да чака. Щом разбрали другите скити, укротили си и те амазонки от останалите.

Събрали се двата стана тогава и заживели заедно, като всеки си взел за жена оная, с която в началото се сношил. Мъжете не могли да научат говора на жените, жените обаче усвоили мъжкия и тъй, когато взели да се разбират, скитите рекли на амазонките: „Ние имаме родители, имаме и имоти. Време е вече да спрем с тоя живот — нека се върнем да заживеем при племето си. Други няма да вземаме, вие ще ни бъдете жени.“ Ето как им отвърнали амазонките: „Не ще можем да живеем ние с жените от вашето племе — различни са навиците ни от техните. Ние стреляме с лъкове, мятаме копия, яздим коне, но женските работи не сме изучили. А вашите жени не вършат онова, дето го изброихме, ами си седят при талигите, занимават се с женски работи и не се отделят от тях нито за лов, ни за нещо друго. Затова няма да можем да се спогодим. Но ако искате да ни имате за жени и да постъпите както най подobaва, вървете при бащите си и като вземете дял от имотите, елате си, та да заживеем отделно сами.“

Скитите ги послушали и отишли. Сетне се върнали, като носели онова, което им се падало по наследство. Амазонките ги посрещнали с думите: „Срам ни е и ни е страх да живеем в тая страна, загдето не само че ви откраднахме от бащите, но и ограбвахме често пъти скитската земя. Щом сте ни харесали за жени, хайде с вас да се вдигнем оттука и да отидем да живеем отвъд река Танаис^[3]“

И този път ги послушали скитите, прекосили Танаис и като извървели три дни път от реката на изток, после три дни на север от

Меотийското езеро, стигнали до страната, която обитават сега, и се установили в нея. Жените на савроматите до ден днешен живеят по старому — яхнали коне, те ходят на лов редом с мъжете, а понякога и без тях. И на война ходят, и облекло носят също като мъжете.

Савроматите говорят езика на скитите, но никога не са го знаели правилно, понеже амазонките на времето не го научили както трябва. У тях брачният обичай е следният: никоя девойка не може да се омъжи, преди да е убила мъж в битка. Затова някои умират стари, без да са имали мъж, понеже не са могли да изпълнят условието.

---

[1] Термодонт — малка река в Кападокия, чиито брегове служели в легендите за обиталище на амазонките. ↑

[2] Меотийското езеро — Азовско море. ↑

[3] Танаис — река Дон. ↑

ДАРИЙ И ЦАРЯТ НА СКИТИТЕ СИ РАЗМЕНЯТ ПОСЛАНИЯ

Дарий навлиза дълбоко навътре в степите, подмамен от „партизанската“ тактика на скитите, които избягват открито сражение и неизменно отстъпват, държейки се на един ден разстояние от персите, като изгарят подире си всичко, заравят кладенците и изворите, крият добитъка.

Това продължило толкова дълго и нескончаемо, че Дарий изпратил един вестносец на кон при Идантирс, царя на скитите, със следното послание: „Чудновати човече, защо постоянно ми бягаш, когато можеш да спреш с това бродене, да застанеш на едно място и да влезеш в сражение, ако се мислиш годен да премериш сили с войските ми. Или, ако признаеш, че си по-слаб, спри тогава този бяг и ела с дарове за своя господар, със земя и вода^[1], да се разберем.“

Ето как отговорил на това послание царят на скитите Идантирс: „Такъв съм аз, персиецо. Пред никого досега не съм побягвал от страх и днес също не бягам от теб, нито върша нещо по-различно от онова, на което съм свикнал в мирно време. Ще ти обясня и защо не ти давам веднага битка. То е, защото ние, скитите, нито поселища имаме, нито посеви, та да препираме от страх да не ги завземете и опустошите, да ги браним от вас с бой. Но ако непременно трябва да се стига, и то по-скоро, дотам, ние имаме царски гробници, на дедите ни. Хайде, намерете ги и се опитайте само да посегнете на тях, та да видите ще се бием ли, няма ли да се бием. А дотогава, освен ако не си наумим друго, бъди сигурен, че няма да влезем в сражение. За влизането в бой — толкова, а за господарите, знай, че за такива смятам единствено Зевс, моя прародител, и Хестия, скитската царица. Вместо земята и водата, за които говориш, ще ти изпратя други по-подходящи — като за тебе дарове. Накрая, в отговор на това, дето се нарече мой господар, аз казвам: «Ще съжаляваш!»“

И скитският цар проводил по човек даровете за Дарий — една птичка, една мишка, една жаба и пет стрели. Персите запитали тогава човека, който ги донесъл, какво означавали тия дарове, ала той им

отвърнал, че му било наредено само да ги поднесе и да се върне по най-бързия път. Персите сами, подканил ги той, ако били мъдри, щели да узнаят какъв смисъл се крие зад тия дарове.

Щом чули това, персите се събрали на съвет. Дариевото предположение било, че скитите се предават в негови ръце и че носят всъщност земя и вода, понеже, догаждал се той, мишката се ражда в земята и яде същата храна като човека, а жабата живее във водата, птицата от своя страна има доста голяма прилика с коня, а стрелите значели, че скитите слагат оръжие пред него. Противно на това Дариево тълкуване Гобрий, единият от седемте, които свалили мага, предложил следното: „Ако не се превърнете в птици и не полетите в небето, ако не се преобразите в мишки и не се заврете в земята, ако не се обърнете на жаби и не наскачате из блатата, няма да има спасение за вас, перси, от тези стрели.“

Когато разбрали, че даровете са достигнали до Дарий, скитите излезли с част от войската си и се подредили пред персите в боен ред, пешаци и конница, като за битка. Но ето че между скитските редици и персите изскочил изневиделица заек. Щом го зърнали, скитите развалили бойния си ред и погнали с викове заека. След като попитал какъв е тоя смут у противника и узнал, че скитите са заети с гонитба на заек, Дарий се обърнал към онези, с които разговарял обикновено, и рекъл: „Голямо е пренебрежението на тия люде към нас, сега разбирам, че Гобрий беше прав за скитските дарове. Щом е тъй — а вече и аз мисля като него, нужно е да помислим добре как да си осигурим безопасно завръщане в Персия,“

---

[1] Земя и вода — като знак на пълно подчинение. ↑

ОТМЪЩЕНИЕ ЗА КОЩУНСТВОТО

По обратния път през Дунав и Босфора Дарий се прибира в столицата си Суза. Но оставя в Европа осемдесетхилядна войска под предводителството на Мегабаз, който до 509 г. пр.н.е. успява да установи персийски контрол над Тракия.

След като покорил и пеонците. Мегабаз проводил в Македония пратеничество от седмина перси — най-високопоставените във войската след самия него. Те били изпратени да поискат от Аминт земя и вода за цар Дарий. От Прасийското езеро^[1] има много пряк път за Македония, а досами езерото се намира мината, която по-късно носела по един талант сребро на Александър, сина на цар Аминт. По-нататък от мината трябва да се прекоси само планината, назоваема Дисор, за да се озове човек в Македония.

И тъй, изпратените за целта перси пристигнали в Македония и когато ги пуснали да влязат при Аминт, поискали му земя и вода за цар Дарий. И Аминт не само им дава, но и поканва персите на гощавка, сетне нарежда великолепна трапеза и ги приема дружелюбно. След като утолили глада си, те продължили да пият и рекли: „Любезни македонце, ние, персите, имаме обичай, когато предлагаме голяма трапеза, да водим пашите жени и наложници да присядат до нас. Ти ни прие на драго сърце, богато ни нагости, даде също земя и вода за цар Дарий — хайде, зачети и този наш обичай.“ На това Аминт отговаря: „Ние нямаме такъв обичай, перси, а държим мъжете отделно от жените. Но щом вие, нашите господари, настоявате, ще имате и това.“ И Аминт изпратил да ги доведат. Жените били повикани, дошли и насядали една до друга срещу персите. След като се нагледали на хубавите жени, персите рекли на Аминт, че онова, което правел, не било мъдро — по-добре щяло да бъде въобще да не са идвали, отколкото, веднъж дошли, да не седнат до тях, ами да се разполагат срещу им — мъка за техните очи. Няколко как, Аминт наредил на жените да седнат до персите и жените го сторили. Тогава, опиянени доста от виното, персите им заопипвали гърдите, а един дори опитал да целува жената до себе си.

Цар Аминт виждал всичко това, ала си мълчал, колкото и възмутен да бил, понеже се боял премного от могъществото на персите. Александър обаче, неговият син, който присъствал и видял всичко, нали бил млад и ненапатил се, като не могъл повече да се стърпи, рекъл разгневен на Аминт: „Недей стоя до края на пиршеството, татко, а отдай нужното на възрастта си и иди да отпочинеш. аз ще остана тук да се погрижа за всичко, което се полага на гостите.“ Но Аминт подразбрал, че Александър се гласи да стори бяла, и отговорил: „Ти нещо си се разпалил, синко. По думите ти се догаждам, че искаш да ме отпратиш, та да извършиш някое безразсъдство. Затова те моля, за да не ни погубиш, не готви нищо враждебно срещу тези люде, а търпи, каквото и да гледаш, че правят. А за оттеглянето ми от пиршеството ще те послушам.“

След тая молба Аминт си излязъл и Александър се обърнал веднага към персите: „Гости мои, тези жени са изцяло на ваше разположение — можете да имате било всичките, било колкото възжелаете от тях. Вие сами ще посочите кои. Но сега, понеже приближава вече време за лягане, пък и виждам, че хубаво сте си попийнали, пуснете, ако ви е угодно, жените да идат да се изкъпят, та да ги приемете сетне изкъпани.“ Персите одобрили това и жените се прибрали в харема. Вместо тях Александър натъкмил с женски дрехи голобради мъже на брой колкото жените, въоръжил ги с ножове и ги въвел при персите, казвайки с влизането им следното: „Перси, види се, че насладата ви от угощението е пълна. Пред вас е всичко — не само това, което имахме, но и онова, което можахме да ви доставим за случая. И ето че сега, като най-голяма добавка към всичко, ние ви предлагаме нашите майки и сестри, та да се уверите докрай, че ви зачитаме, както заслужавате, да обадите освен това и на царя, който ви е изпратил, че един елин, наместникът в Македония, ви е посрещнал добре с трапеза и ложе.“ Като казва това, Александър настанява до всеки персиец по един мъж македонец, уж че е жена, а когато персите се опитали да ги докоснат, тия мъже ги погубили.

Такава била смъртта, от която загинали седемте перси. И не само те, но и цялото тяхно пратеничество — прислуга, колесници и всякакво снаряжение — всичко, дошло подире им, изчезнало заедно с тях. Не след дълго персите предприели щателно издирване на пратениците, но Александър хитро потулил работата, като дал големи

подкупи и сестра си Гигея за жена на персиеца Бубарес, който предвождал персите, тръгнаха да дирят изчезналите.

---

[1] Прасийското езеро — по долното течение на река Струма. ↑

КИПСЕЛИДИТЕ

В 499 г. пр.н.е. Аристагор, подбудителят на въстанието на йонийските гръцки градове против Персия, което става повод за Гръко-персийските войни, отива в Спарта, а после и в Атина да търси помощ за въстанието. Тук Херодот се отклонява да проследи междуособиците в Елада и вмъква разказа за владетелите на Коринт.

Някога Коринт имал олигархическо управление, Властта била в ръцете на един-единствен род, наричан Бакхиадите, които давали и вземали жени само помежду си. Но един от тях, Амфион, имал дъщеря на име Лабда, която била куца и затова никой Бакхиад не приемал да се ожени за нея. Взема я Орил, син на Ехекрат, от селцето Скале. Но тъй като и от нея, както и от предишните негови жени, не му се родили деца, Орил се упътил към Делфи, за да се допита за потомство, Едващо влязъл в светилището, Пития го посрещнала с думите:

*Ориле, почитаеми, от никой непочитан,
ще стане майка Лабда, ще роди скала,
ще падне тя връз люде едновластни
и ще наложи своето право над Коринт.^[1]*

Тия думи на оракула до Орил по някакъв път стигнали до ушите на Бакхиадите, на които не се било удало дотогава да вникнат в смисъла на едно друго предсказание за Коринт, отнасящо се също до събитието, предречено на Орил, Ето какво било то:

*Когато от орел скала зачене,
ще се роди лъв як и кръвожаден,
пред който ще омекват коленете.
За туй добре се размислете вий, коринтяни.
в града хълмист край извора Пирене.*

Това предсказание останало неразгадаемо, докато Бакхиадите не узнали за отговора, даден на Орил. Тогава тутакси прозрели смисъла му, понеже двете предсказания се допълнили едно с друго. Ала не предприели нищо веднага, при все че знаели вече — решили да премахнат детето, което щял да добие Орил. Затова, когато жена му родила, Бакхиадите изпратили десетима свои хора в селцето, гдето живеел Орил, да убият бебето. Тези люде пристигнали в Скале, влезли в къщата на Орил и поискали да видят новороденото. Като не подозирала за какво са дошли, а мислела, че са приятели на мъжа ѝ, Лабда донесла детето и го подала в ръцете на едного. А те се били наговорили по пътя който пръв поеме бебето, да го удари в земята. Но след като Лабда им дала бебето, като по чудо то се усмихнало на мъжа, който го взел. И той се умил при вида му, дожаляло му да го убие и го предал на следващия, той пък — на третия и така то преминало от ръце на ръце и през десетимата, без никой да се реши да го погуби. Подир това върнали детето на майката, излезли навън и като се спрели при вратите, мъжете захванали да се винят един друг и най-много онзи, който взел пръв детето, задето не постъпил, както се наговорили. Минало се доста време, докато решили, накрая да влязат повторно и всички да вземат участие в убийството.

Но било съдено от семето на Орил да поникнат злини за Коринт, защото Лабда, която останала досами вратите, чула всичко и от страх да не би мъжете да си наумят друго — да влязат отново и да убият детето ѝ, взела че го отнесла и скрила в един сандък на място, което ѝ се видяло най-неотгадаемо. Защото знаела, че върнели ли се за детето, те щели да претърсят къщата. Тъкмо това и станало. Мъжете влезли и дирили навсякъде, но като не го открили, решили да си отидат и да доложат на изпратилите ги, че са изпълнили тяхната поръка. И казали така, щом се прибрали.

А синът на Орил растял и за да помни гибелта, която избегнал, нарекли го Кипсел, както именуват сандъка^[2]. След като възмъжал, веднъж Кипсел се допитал до оракула в Делфи. Уповавайки се на двойствения отговор, който получил, той се опитал и станал господар на Коринт. Ето какво било предсказанието:

Честит мъж иде в мойто обиталище —

*Кипсел Орилов, цар на славния Коринт
сам той и сетне неговите синове,
но не на синовете синовете им.*

Това било прорицанието. Щом взел властта, Кипсел се проявил като жесток владетел — прогонил мнозина от Коринт, отнел на мнозина имуществото, а на още по-голям брой — живота.

След като изплел живота си добре и управлявал тридесет години, Кипсел оставил за приемник на властта своя син Периандър. В началото Периандър бил по-кротък от баща си, но откак почнал да другарува чрез пратеници с Тразибул, тирана на Милет, станал много по-кръвожаден от Кипсел. Веднъж изпратил вестител да попита Тразибул как е най-безопасно да се разпорежда с властта и да управлява най-почтено. Тразибул извел пратеника на Периандър вън от града и като навлезли в житните поля и нагазили в една нива, взел да го пита и разпитва за неговото пътуване от Коринт, а сам през цялото време късал и хвърлял житни класове, видел ли, че стърчат над останалите. По този начин съсипал най-хубавата и богата част от реколтата си. След като пребродили местността надлъж и шир, Тразибул отпратил вестителя, без да му даде никакво напътствие. Със завръщането му в Коринт Периандър нетърпеливо го попитал за съвета на Тразибул, но пратеникът отвърнал, че не е получил никакво напътствие и се чудел защо Периандър го изпратил при такъв побъркан човек, дето разсипвал собствения си имот, И описал онова, което видял при Тразибул.

Но Периандър схванал смисъла на стореното и проумял, че Тразибул го напътства да убива всички граждани, които стърчат над останалите. И оттогава насетне показал възможната най-голяма жестокост към коринтяните — Периандър довършил онова, което Кипсел оставил неизбито и непрогонено. Един ден, заради собствената си жена Мелиса, съблякъл голи всичките жени на Коринт. Защото като проводил преди време пратеници да се допитат до прорицалището на мъртвите при Теспроти на река Ахеронт^[3] за местонахождението на едно чуждоземско имане, Мелиса се явила, но отказала да проговори и изкаже мястото, гдето лежало имането. Гола била и мръзнела, казала тя. А дрехите, с които я погребал, от тях нямало никаква полза, понеже

не били изгорени. И в потвърждение на това, че твори истината, добавила: „Периандър пече хляба си в студена фурна.“ Когато върнали това известие на Периандър, който се бил сношил с мъртвата Мелиса, преди да я погребее, и затова бил сигурен в посланието, той наредил веднага да разгласят, че всички коринтянки трябва да излязат при храма на Хера. Жените наоблекли тогава най-хубавите си дрехи и излезли като за празник. А той, с помощта на телохранителите си, ги съблякъл всички голи, без разлика дали били свободни, или робини, сетне нахвърлял дрехите им в един изкоп и ги изгорил, произнасяйки името Мелиса. След като сторил това, Периандър проводил повторно хора и сянката на Мелиса казала кое е мястото, гдето лежало имането.

---

[1] В оригинала на Орил и Скале съответстват Еетион и Петра — промяната е заради игрословицата в това и особено в следващото предсказание. ↑

[2] Кипселе — старогр. „сандък“. ↑

[3] Мелиса била убита по грешка от Периандър; прорицалището на мъртвите, което действало чрез извикване на техните сенки (духове) от подземния свят, се намирало в една усойна клисура на река Ахеронт (днешната Сулиотико) в Епир. ↑

ЗАЩО В СПАРТА Е ИМАЛО ПО ДВАМА ЦАРЕ

Противно на всички поети, спартанците твърдят, че не синовете на цар Аристодем, а самият Аристодем, правнукът на Хилос, ги довел в земите, които владеят сега. Не минало много време и жената на Аристодем, на име Аргея, родила. За нея казват, че била дъщеря на Автесион — правнука на Полиник^[1]. Та тя родила близнаци. Аристодем живял само колкото да види новородените и умрял от някаква болест. Тогавашните спартанци решили да направят по-големия близнак цар според обичая, но не могли да определят кого да изберат от двамата, понеже си приличали като един. Затова, като не могли да разберат кой е по-големият, попитали родилката, а тя им отвърнала, че също не ги разпознава, макар че знаела, и то прекрасно — а отговорила така, понеже ѝ се искало, ако можело някак, и двамата да станат царе. И тъй, спартанците не знаели какво да сторят. И като не знаели какво да сторят, изпратили хора в Делфи да попитат как да се справят с положението. Пития ги посъветвала да приемат и двамата за царе, но по-големият да има повече почести. Това бил отговорът на Пития, а спартанците както и преди не знаели как да открият по-големия, докато не ги подучил един месенец на име Панитес. Този Панитес научил спартанците да следят кое дете майката къпе и храни по-напред — окажело ли се, че тя всеки път започва с едното, то те ще са узнали онова, което търсят и искат да открият. Но ако тя не винаги взема по-напред едното дете, а ту едното, ту другото, трябва да са наясно, че и тя самата не знае повече от тях — тогава трябва да прибегнат до нещо друго. Така, подучени от месенеца, спартанците заследили майката на Аристодемовите синове, без да ѝ дават да разбере защо я следят. И видели, че и за ядене, и за къпане тя се грижи по-напред винаги за едното дете. И като взели за първороден сина, за когото майката се грижела по-напред, спартанците го отгледали в двореца. Нарекли го Евристен, а другия близнак нарекли Прокъл. Разправят, че щом възмъжали, макар да били братя, между тях се появила неприязън, която продължила през целия им живот, а също и между техните потомци.

[1] Полиник — син на Едип и Йокаста, един от „седемте срещу Тива“. ↑

СЕДМАЧЕТО

Макар два пъти да се женил, спартанският цар Аристон нямал деца. И тъй като не допускал, че сам има вина за това, се оженил за трети път. Ето как се оженил: Аристон имал един приятел, спартанец, най-близкия му от сънародниците. Жената на този човек била много по-красива от всички жени в Спарта, и то след като от най-грозна станала най-красива. Преди време нейната дойка, като гледала невзрачната ѝ външност — и още това, че за родителите външността ѝ е нещастие — а грозната била дъщеря на богати хора — намислила да почне да носи момиченцето всеки ден в светилището на Елена. Всеки път, когато го занасяла, полагала детето пред изображението на Елена и молела богинята да махне уродливостта му. И тъй, разправят, че веднъж, на тръгване от светилището, пред дойката се появила жена и с появяването си я попитала какво носи на ръце, а дойката отвърнала, че носи дете. Жената поискала да ѝ бъде показано, но тя отказала, понеже ѝ било заръчано от родителите никому да не го показва. Жената как ли не настоявала да и го покаже. Накрая дойката ѝ дала да види детето, като разбрала колко много държи жената на своето. А тя помилвала детето по главицата и казала, че то ще стане най-красивата жена в Спарта. Още на този ден момичето сменило външността си, а като му дошло времето за женене, за нея се оженил Агет, син на Алкид, същият онзи приятел на Аристон.

Но ето че любов по тази жена жегнала Аристон. И за да я има, измисля следното: обещава да подари на другаря си, комуто принадлежала жената, едно нещо, избрано от самия него, от всичко, с което Аристон разполагал, като накарал своя другар също да му подари нещо такова. Агет се съгласил на това, без никак да се побои за жена си, понеже виждал, че и Аристон си има жена. Скрепили с клетва помежду си споразумението, а след време Аристон дал онова — каквото и да е било то, което Агет си избрал от имота му. Тогава, дирейки правото си да отнесе нещо от Агет, Аристон се опитал да отведе жената на своя другар, но Агет рекъл, че е съгласен на всичко

друго, но не и на това. Принуден обаче от клетвата и подлото подвеждане, накрая дава да отведат жената.

Тогава Аристон отпратил втората си жена и се оженил за трети път. След време, по-кратко от очакваното — преди десетте месеца да минат, третата жена му ражда син — Демарат. Аристон седял и се съвещавал с ефорите^[1], когато един негов слуга съобщил, че му се е родил син. А той, помнейки времето, когато довел жената, пресметнал на пръсти месеците и като се заклел, рекъл: „Не може да е мое!“ Ефорите чули, но не му обърнали никакво внимание тогава. А детето растяло и Аристон започнал да съжалява за казаното, твърдо убеден, че Демарат е негов син. А Демарат го нарекли ето защо: преди да се случи всичко това, целият спартански народ се помолил да се роди син на Аристон, на човека, ползващ се с по-добро име от всеки друг цар, царувал в Спарта, Затова и го нарекли Демарат^[2].

Аристон след време умрял и Демарат поел царската власт. Но, както изглежда, съдено било онези думи да се разчуют и свалят Демарат от царуването. А Демарат си бил навлякъл силната омраза на Клеомен от по-рано, когато върнал войската, изпратена срещу Елевзина, и особено откакто Клеомен отишъл да залови привържениците на персите в Егина.^[3]

Затова, решен на мъст, Клеомен се споразумява с Левтихид, син на Менарес, внук на Агис, който бил от рода на Демарат, като обещава да го направи цар на мястото на Демарат при условие, че Левтихид го последва срещу егинците. А Левтихид станал голям враг на Демарат поради следното обстоятелство: той бил сгоден за Перкала, дъщерята на Хилон, когато Демарат намислил да отнеме невестата на Левтихид, преварил го, сам грабнал Перкала и я направил своя жена. Затова и се породила омразата му към Демарат, а сега, склонен от настойчивостта на Клеомен, Левтихид обвинил Демарат, като се кълнял, че не било редно той да царува над спартанците, понеже не бил син на Аристон. След обвинението го дал под съд, позовавайки се на онова, което Аристон казал, когато слугата му съобщил, че му се е родил син, а той пресметнал месеците и рекъл, кълнейки се, че синът не бил негов. Левтихид се опрял тъкмо на тези думи, за да докаже, че Демарат нито бил заченат от Аристон, нито било редно той да царува в Спарта, като представил за свидетели ефорите, които заседавали тогава с Аристон и чули какво казал.

Най-сетне, тъй като пренията не преставали, спартанците решили да запитат прорицалището в Делфи дали Демарат, е син на Аристон. Те отнесли въпроса до Пития по настояване на Клеомен, който веднага спечелил на своя страна Кобон, сина на Аристофант, човек с огромно влияние в Делфи. Кобон пък подкупил Перкала, пророчицата, да изрече онова, което Клеомен искал да бъде изречено. И тъй, щом изпратените до прорицалището задали въпроса, Пития отсъдила, че Демарат не е син на Аристон. След време, обаче, когато работата излязла наяве, изгонили Кобон от Делфи, а пророчицата Периала била свалена от почетната служба. По тоя именно начин станало свалянето на Демарат от власт, а сетне той избягал от Спарта при персите заради следната обида: свален от царската власт, Демарат заел изборна длъжност. Веднъж по време на празненствата Гимноперии, когато Демарат бил в театъра, за да се подиграе и присмее с него, Левтихид, който бил вече цар на негово място, изпратил един слуга да го попита как му се вижда изборната длъжност след царската. А Демарат, засегнат от въпроса, отвърнал с думите: „Аз вече опитах и от двете, а той не е. Но този въпрос ще стане начало или на безкрайно бедствие, или на безкрайно благоденствие за спартанците.“ Като казал това, Демарат покрил глава с хитона си и си тръгнал от театъра към къщи, където се приготвил веднага да принесе един вол в жертва на Зевс, а след приношението повикал майка си.

Когато майка му се явила, Демарат турил в ръцете ѝ от вътрешностите на жертвеното животно и я замолил с думите: „Майко, обръщам се към теб в името на Зевс, покровителя на домашното огнище и на всички останали богове, като те моля да ми кажеш истината кой в същност е баща ми. Защото Левтихид говореше в съда, че си била вече бременна от първия мъж, когато си дошла при Аристон. Други пък приказват още по-обидни приказки, като говорят, че си ходела при един наш слуга — при магаретаря, и че съм бил негов син. Затуй те умолявам в името на боговете да кажеш истината. Пък и да си правила нещо такова, не си ти единствената — много жени са го правили. В Спарта освен това упорито се говори, че у Аристон нямало детеродно семе. Инак щели да му родят и предишните жени.“

Ето това казал Демарт, а тя му отвърнала с думите: „Сине, щом с толкова молби ме увещаващ да кажа истината, ще ти я разкрия цялата. На третата нощ, откакто Аристон ме доведе в къщата си, при мене

дойде един на вид досущ като Аристон и като полежа с мене, окичи ме с венчетата, които носеше, и си отиде. Подир това пристигна Аристон. Като ме видя с венчетата, попита кой ми ги е дал и аз отвърнах: «Ти, кой.» Но той недоумяваше, затова аз му се заклех и рекох, че не е хубаво да се прави, че не е бил той. Та нали малко преди това той дойде и като полежа с мене, ми даде венчетата. Тогава Аристон, като ме гледаше как се кълна, усети, че в тая работа е замесено някое божество. А венчетата се оказаха от светилището на хероса^[4] Астрабак, което се намира до входните врати. Освен това от прорицалището отговориха, че е бил същият този херос. Сине, вече знаеш всичко, което пожела да научиш. Та ти си син или на този херос и твой баща е Астрабак, или на Аристон, защото през онази нощ си заченат. А за това, за което най-много те нападат неприятелите ти, като говорят, че Аристон, когато му съобщили, че си се родил, в присъствието на мнозина лично заявил, че не си негово дете, задето десетте месеца не били минали още, знай, че поради неосведоменост по тия въпроси се е изпуснал той с онези думи — жените и деветачета, и седмачета раждат, и не при всяка минават десетте месеца. Ти се роди седмаче, сине. Аристон сам не след дълго разбра, че е изтървал онези свои думи от глупост. На други приказки за бащинството ти да не вярваш! Вече знаеш цялата истина. А от магаретари дано жените раждат деца на Левтихид и на ония, дето говорят така ...“

Това разказала майката. Щом узнал онова, което искал, Демарат взел пари за из път и поел към Елида, казвайки, че уж тръгва към Делфи, за да се допита до оракула. Но спартанците се впуснали да го гонят, понеже се усъмнили, че се опитва да избяга. Демарат обаче успял някак си да ги изпревари и да премине от Елида на остров Закинт. Спартанците също преминали на другия бряг подир него, но не могли да го заловят — хванали само слугите му. Закинтците не склонили да им го предадат и Демарат тръгнал след време оттук по море към Азия при цар Дарий. Царят го приел богато, като му дал и земя, и градове. Така и при такива обстоятелства отишъл Демарат в Азия, след като много пъти и със съвети, и с дела се прославил в очите на спартанците, а най-вече с това, че им донесъл победа на олимпийските надбягвания с впряг от четири коня — нещо, което нито един цар в Спарта не е успявал да направи.

[1] Ефори — колегия от пет лица в Спарта с големи пълномощия, включващи контрол върху дейността на двамата царе. ↑

[2] Демарат — старогр. „измолен от народа“. ↑

[3] Клеомен, другият цар на Спарта, предприема в 506 г.пр.н.е. поход срещу Атина и в 491 г.пр.н.е. — срещу Егина, но и в двата случая Демарат успява да осуети намеренията му, като оттегля съгласието си. ↑

[4] В светилищата на хероси били почитани обожествявани след смъртта им забележителни мъже. ↑

ЗАМОГВАНЕТО НА АЛКМЕОНИДИТЕ

Алкмеонидите и по-рано били прочут в Атина род, но от времето на Алкмеон, а после и на Мегакъл, те съвсем се прочули. Най-напред Алкмеон на драго сърце помагал и услужвал на лидийците, идещи по поръка на Крез от Сарди към прорицалището в Делфи. От лидийци, посетили прорицалището, Крез чул за сторените добрини и изпратил да поканят Алкмеон в Сарди. Щом той пристигнал, Крез обещал да го надари с толкова злато, колкото Алкмеон сам можел да изнесе наведнъж. Като разбрал какъв дар му се дава, Алкмеон намислил и се заел да изпълни следното: облякъл широк хитон, който правел дълбока като пазва гънка, обул най-големите ботуши, които намерил, и тръгнал, поведен, към съкровищницата. Като се озовал там пред една купчина злато на прах, натъпкал най-напред злато около пищялите си — колкото побрали ботушите, после напълнил цялата пазва и посипал със злато на прах косата си; сложил и в устата си и тогава излязъл от съкровищницата, като едва се тътрел с ботушите. Устата му била претъпкана и целият се бил подул — приличал на всичко друго, но не и на човек. Като го видял, Крез прихнал да се смее, оставил го да отнесе всичкото злато и освен това му дал други, не по-малко ценни дарове. Така този род забогатял много и Алкмеон могъл да поддържа впряг от четири коня, с които спечелил надбягването на олимпийските празненства.

След време, през следващото поколение, Клистен, тиранът на Сикион, издигнал още повече този род и го направил много по-именит от всякога. На този Клистен, син на Аристоним, внук на Мирон и правнук на Андеас, се родила дъщеря, която нарекли Агариста. Той решил да я даде за жена на мъжа, който се покаже най-достоеен от всички елини. Затова, след като спечелил надбягването с колесници по време на олимпийските празненства, Клистен разгласил съобщението: „Който елин се мисли за достоен да стане зет на Клистен, да се яви до шестдесет дни, а може и по-рано, в Сикион. Година след изтичането на тези шестдесет дни Клистен ще обяви избраника за мъж на дъщеря си.“ Заприиждали тогава женихи, дошъл всеки уверен в себе си и горд

с родното си място елин. Клистен им подготвил места за надбягване и борба и се заел само с тяхното посрещане.

Когато до уречения ден женихите надошли, Клистен разпитал първо всеки за родното му място и произхода, а после, като ги задържал една година, подложил на изпитание както мъжките им качества и поведение, така и техните знания и характери. И с всеки поотделно общувал, и с всички заедно. По-младите извеждал на гимнастически игри, но най-голямо било изпитанието на трапезата. Защото през цялото това време, докато ги държал при себе си, Клистен богато ги гощавал. Тъй или иначе, най-много му харесали дошлите от Атина женихи, а измежду тях предпочитал Хипоклид, сина на Тисандър, заради мъжките му качества и за това, че бил отколешен роднина на Кипселидите в Коринт.

Когато дошъл денят, определен за отпразнуване на сватбата и обявяване на избрания измежду всички, Клистен принесъл в жертва хекатомба и дал угощение не само на женихите, но и на всички сикионци. След като станали от масата, женихите почнали състезание по музика и по говорене пред публика. В разгара на пиршеството Хипоклид, който далеч изпреварил останалите, накарал флейтиста да засвири мелодия за танц и когато флейтистът го сторил, затанцувал. И танцувал някак си доволен от себе си. А Клистен, който го наблюдавал, се усъмнил в цялата работа. Сетне, след като си починал малко, Хипоклид поръчал да донесат една маса, а когато масата дошла, затанцувал върху нея най-напред с лаконски стъпки, след това с атически, а най-подир, като опрял глава о масата, размахал крака из въздуха. Макар че вече мразел мисълта Хипоклид да му стане зет поради неговото безсрамно танцуване, при първия и при втория танц Клистен успял да се удържи, тъй като не искал да избухне срещу него. Но като го видял да размахва крака из въздуха, не могъл повече да се съдържи и рекъл: „Сине на Тисандър, ти проигра своята женитба!“ А Хипоклид в отговор рекъл! „Все му е едно на Хипоклид.“

Тогава Клистен поискал тишина и казал на всеослушание: „Женихи на моята дъщеря, аз одобрявам всеки от вас и на всеки от вас, ако беше възможно, бих угодил, без да отсъдя един за избраник, без и да пренебрегна останалите. Ала понеже не е по силите ми за едничката си дъщеря да взема решение, което да е според желанието на всеки, аз дарявам тези от вас, които ще отпътуват от сватбата, с по един талант

сребро затуй, че са ме зачели, като са пожелали жена от моя род, пък и за престою им далече от къщи. А дъщеря си Агариста давам за жена на Мегакъл, сина на Алкмеон, по обичая на атиняните.“ Тогава Мегакъл дал съгласието си и женитбата била благословена от Клистен.

Издание:

Херодот. Исторически новели
Старогръцка. Първо издание

Редакционна колегия: Георги Михайлов, Анна Николова, Богдан
Богданов

Отговорен редактор: Иван Генев

Рецензент на съставителство: Богдан Богданов

Редактор: Петър Димитров

Художник: Иван Тодоров

Художник-редактор: Николай Пекарев

Техн. редактор: Методи Андреев

Коректор: Ница Михайлова

Дадена за набор юни 1982 г. Излязла от печат октомври 1982 г.

Формат: 84. Печатни коли 9,50. Издателски коли 7,98

Цена 0,90 лв.

ДИ „Народна култура“, София, 1982

ДП „Димитър Благоев“, София

Herodoti Historiae

Oxford University Press, Walton Street

First Edition 1908

Thirteenth Impression 1976

Ex lingua graeca in bulgaricam vertit

Dorothei Getov

Editionem curavit Petar Dimitrov

Editio NARODNA CULTURA Serdicae MCMLXXXII

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.